

A tartalomról:

Patai József: Béke! — Csókos halál — Dr. Gerő László: A „szent hajdan gyöngyei“ — Hetényi-Heidelberg Ernő: Látogatás Irene Harandnál — Prof. L. A. Mayer és dr. A. Reifenberg (Jeruzsálem): Náve zsidó épületei — Prof. Klein Samuel: Néhány szó Náve történetéről — Csermely Gyula: A vándorló menóra — Dr. Rózsa Ignác: Mit adott a zsidóság a világnak — Dr. Ben-Zion Schein (Johannisburg): Keresztény Cion-barátok — Kiss Arnold: A fekete hattyú — Hirsch-Patai Éva (Jeruzsálem): Maxa Nordau jemenita képei — Peterdi Andor: Világ, föld, élet (Vers) — P. J.: A Zsidó Kórház templomában — Barát Endre: A doktorkisasszony kitér... — Weisz Zoltán: Rákhel néni ezüst forintja — Jakober E.: Egy zsidó legenda — P. J.: Frankl Adolf — Stern Sándor (Abbazia): A Mussolini- és a Mosley-féle fasizmus — Grünwald Méir: Széljegyzetek új könyvekről — Beregi Ármín (Tel-Aviv): Saját képmására... — Dr. Fürst Aladár: Dr. Carlebach Ephraim halála — Telekes Béla: A Kohelet költője (Vers) — Tollhegyről — Zsidó humor — Krónika és szemle — Harminchárom illusztráció és két műmelléklet

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Feladó szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF Megjelenik minden hó elején Telefonszám: 1-199-55 Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Márka, Amerikában 5 Dollár

RISTORANTE TAUBER

Abbázia egyetlen szigorú orth. kóser étterme. Szobák minden komforttal, teljes penzióval 25 lírától. Cliring fizetés

TELEFON: 376

Olesón és jól
vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatárucikkek
nagyáruházában

Király-utca 49 (Szemben a Nagymező-utcával)

König *ארטה כשר* **süfödéje**

VII., Dob-utca 33. Telefon: 1-351-86

Készítményei: sütemény, caces, kalács, kétszersült
elismerten a legjobbak. Alkalmi megrendeléseket a
legpontosabban házhoz szállítok

A MULT ÉS JÖVŐ KLISÉIT

KÖNIG

KLISÉGYÁR

BUDAPEST, VII
Wesselényi-u. 54

BAYER

SZÁLLITJA

**Tábla- és tükörüveg
nagykereskedés**

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon 1-101-14 *

Ami a szülőköt legjobban érdekli

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

Bekötési táblák

és tartalomjegyzék a Mult és Jövő 1935.
évfolyamához kapható a kiadóhivatalban:
Vilmos császár-út 34.

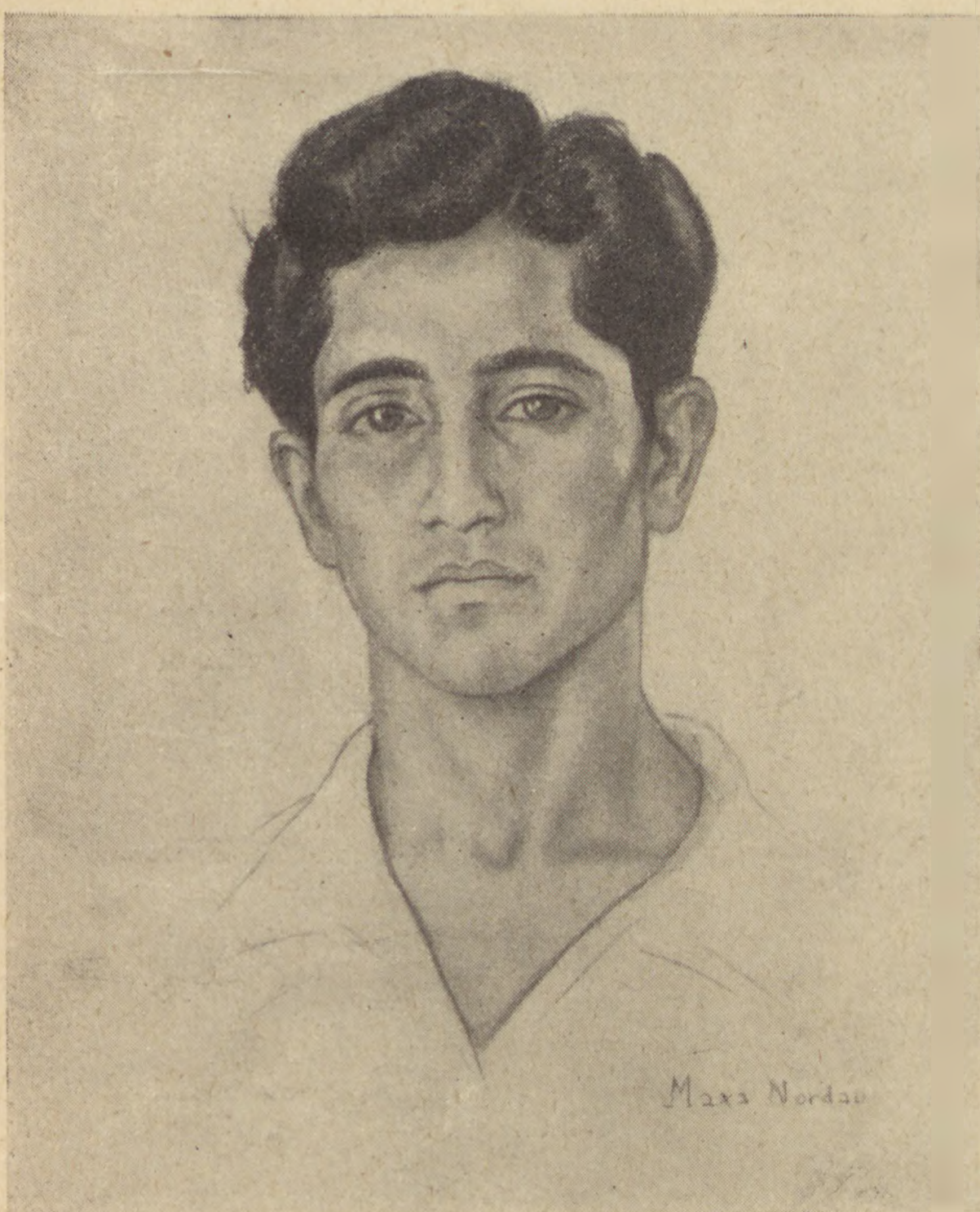
Ára 2.50 pengő

**Fűzőt, gumiharisnyát,
gumi fűzőt
vásároljon bizalommal
a Hungária üzleteiben**

Akácfa-utca 2
Váci-utca 16
Kossuth Lajos-u. 8
Nagymező-utca 16
Üllői-út 40
Alkotás-utca 1/a
Krisztina-tér 3
Ujpest, Árpád-út 67
Kispest, Üllői-út 119

Sirkövek Budán, Margittánál

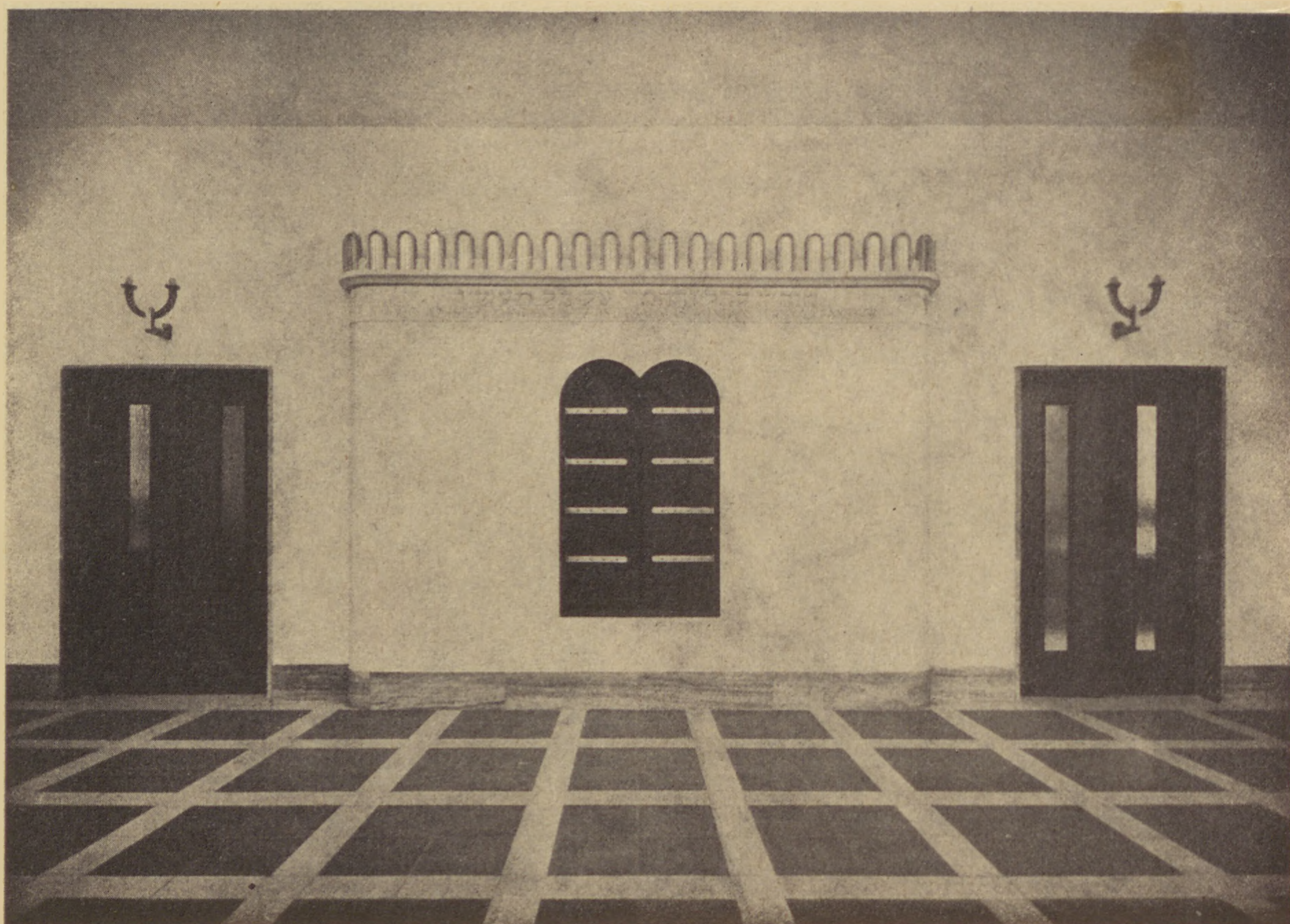
I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: Aut. 1-572-59

Maxa Nordau (Tel-Aviv): Jemenita zsidók Palesztinában — Jemeniten in Palästina

A Mult és Jövő 1936. évi novemberi műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A budai hitközség Lenke-úti új temploma.

Tervezték Novák Ede és Hamburger István. — Fönt: Főbejárat látképe. Lent: Előcsarnok,

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR PATAI JÓZSEF * XXVI. ÉVFOLYAM, 1936 NOVEMBER

PATAI JÓZSEF: BÉKE! (A PRO PALESZTINÁBAN TARTOTT ELŐADÁS)

Egy kicsiny kis ország háborúja és békéje. zendülése és lecsillapodása. És mégis az egész világsajtót foglalkoztatta hónapokon keresztül. A földkerekség minden pontján lesték, várták napról-napra az érkező híreket. Mintha a világ szíve dobogna ott a Kelet napfényes kis országában. Most igazolódott teljes valóságában a tény, hogy mennyi szállal van összeszöve a Szentföld az egész diaszporával. Most már nemcsak messzi álmok és felhős ábrándok fonalaival, hanem eleven valóságok szilárd kötelékeivel. Alig van már zsidó a szétszórtságban, akit ne kötne kapcsolón, reálisan is valami, valaki Palesztinához. Aggódva, de bizakodva áhítozták hozzátartozók, rokonok, barátok a napi jelentéseket. Akinek pedig adatott, hogy a héber napilapokból kísérté az eseményeket, az első, amit félve figyelt: nincs-e a fejcím alatt gyászjelentés? Több mint nyolcvan fekete keret jelezte a veszteséget a felkelés százhetven napja alatt. Kétnaponként egy élet, legtöbbnyire ifjú élet. A zsidóság megsiratta hősi halottait és emelt fővel folytatta a munkát.

És most, hogy elült a harc és mérlegszerűen szembeállíthatjuk a súlyos napok aktiváit és passzíváit, a következőket állapíthatjuk meg: A palesztinai zsidóság építőmunkája minden tekintetben megerősödve, megacélosodva, megszilárdulva került ki a nehéz megpróbáltatásból, mely egyszersmind heroikusan megállott teherpróbának is mondható. A majdnem félévig tartó sztrájk kétségtelenül igen jelentékeny anyagi károkat okozott zsidóknak, araboknak egyaránt. De mit jelent ez ahhoz a belső megedződéshez képest, amely a jövő hatalmas fundamentumának bizonyult? Mit jelent a sokezer fiatal faemete éjszakai kitépése ahhoz a tényhez képest, hogy sokezer zsidó ifjú, fiúk és lányok, úgy állták meg a tűzpróbát, hogy hónapokon át nappal dolgoztak a forró mezőn és éjjel fegyveresen védték határaikat? Páratlan „hadgyakorlat” volt ez, mely nyomot hagy testben és lélekben. És mit jelent a Jaffa kikötőjében feltorlódott és visszatartott áruk elmaradt haszna ahhoz a történeti tényhez képest, hogy Tel-Aviv új kikötőjének építésére pár nap alatt majdnem százezer fontot adott össze a

gondokkal küzdő jisuv? Láttam az újszülött kikötőt, amikor még csak pár deszkaszálból állott és az agg Dizengoff boldog megifjúhodással járt a mozgó rozoga faalkotmányon, hogy ime élete legszebb álma teljesült. És láttam az ifjúságot, amint kipirult arccal ugrott bele a hullámokba és dalolva vitte fején az első rakományt a horgonyzó hajóra, vagy kifeszített kötelekbe kapaszkodva húzták a telerakott csónakok terhét több száz méternyire a háborgó hullámok között. És most olvasom a héber lapok statisztikáit: hány ezer, meg tízezer tonnát raktak fel meg le a Földközi-tenger e legfiatalabb kikötőjében! És olvasom a zsidó narancstermelők szövetségének nobiles bejelentését, hogy önkéntesen duplájára emelik fel berakodási díjaikat, hogy ezzel is előmozdítsák Tel-Aviv kikötőjének gyors fejlődését!

A palesztinai zsidóság szabad utat kapott a tengerhez, ami beláthatatlan perspektívát jelent.

Ezenkívül megkapta Tel-Aviv az önálló kormányhivatalokat, bíróságokat, hatóságokat. külön telefonközpontot, külön állami kórházat stb., amit a békés időben hiába sürgetett.

Megkezdtek az összekötő utak építését a zsidó területek és telepek között. Megindították a biztonsági vonalak és pontok erősítését. És új lendületet kapott a szociális tevékenység is az összeforrottság és egymásrautaltság tudatának fokozódása folytán.

De az „aktivumok” javára kell írni a „menekültügy” felmerülését és lebonyolítását is, ha sokan szenvedtek is miatta átmenetileg. Nemcsak Tel-Aviv és Jaffa között, de más városok határán is fa- és bádoggarakokban lakott sokezer zsidó, akiket a gyorstempójú bevándorlással lépést tartani nem tudó lakásépítés mizériái a legméltatlanabb helyzetbe sodortak. A legkönnyebb támadási felületet adták ezek az egészségtelen, csatornázatlan és világítástalan telepek nemcsak a betegségeknek, de amint most kiderült, az araboknak is. Ezekből a „sztratégiaiilag” nem tartható területekből siettek be először a centrumokba és fokozták a menekültügyekkel járó zavarokat. Most a zendülések szükségszerűvé és elkerülhetetlenné tették a lakásügy

gyors megoldását. Új, egészséges telepeket építenek a „menekültek” számára.

Megindult az építés minden vonalon. A Scopus-hegyen megkezdtek az egyetemi klinikák építését az orvosi fakultás számára. És megindult az önállósulás folyamata a termelés minden ágában, hogy ne lehessen többé a jisuvot „kiéheztetés”-sel fenyegetni. Szorosabb kapcsolathoz jutott a zsidó város a zsidó faluval. Aminthogy általában egymáshoz szorosabbra kövacsolták az események a legkülönbözőbb rétegeket.

De vajjon nem fognak-e a zavargások megismétlődni? — kérdezik egyesek. Kirobbanó forradalmak, felkelések ellen sehol sincsen biztosítás a világon. *Hittel* kell hinni a jövőben. Hit híján minden elveszti talaját. A palesztinai szimptomákból arra lehet következtetni, hogy nemcsak a zsidók, de az arabok is szomszúhozzák a békét. A „sztrájkbizottság” most bojkotthirdetéssel akarja kiköszörülni a tekintélyén esett csorbát. De egyes arab falvakban levélágakkal és „salom”-üdvözléssel fogadták az átvonuló zsidó autobuszokat. Az arabok többsége örül, hogy „vége a háborúnak” és visszatérhet a normális élet keretei közé. Palesztinából visszajövet egy állomásról egy arab rohant a vonatunk felé, földigérő bő abajer alatt valami gömbölyűt szorongatott, mindenki ijedten behúzta a fejét az ablakból, bombavetőnek vélték: mikor a kiabálásra odasiető katona megmotozta, kiderült, hogy az arab egy dinnyét rejtegetett, amit el akart adni a zsidó utasoknak, titokban, nehogy a terroristák megtámadják. Most Muhamed nyiltan kínálhatja dinnyéjét, narancsát, banánját.

— Csakhogy a sztrájk az arab királyok felhívására szakadt meg és vajjon nem precedens-e ez az arab uralkodók beavatkozására Palesztina sorsába?

— A közbevetett kérdés igen logikusnak tetszik. De aki a héber és arab lapok közléseiből betekintést nyert a „felhívás” keletkezésének kulisszatitkaiba, tisztán látja a helyzetet, hogy ez a királyi kiáltvány csak szemfényvesztő tűzijáték volt, amit az arab sztrájkbizottság rendezett és az angolok szívesen tapsoltak hozzá, hogy a vezéreknek tisztes egérutat engedjenek. A sztrájk ténylegesen már régen összeomlott volt. Faluban nyiltan, városban leeresztett redőnyök mellett folyt a munka. A sztrájk-alapot már csak a legbrutálisabb terrorral tudták gyarapítani. Fosztogattak a falvakban és a fellachok fegyveresen és hotokkal fogadták a felkelőket és agitátorokat. Haifában megölték a sztrájkbizottság elnökét. Hebronban lelőtték saját polgármesterüket. Az arab nép saját vezérei ellen fordult, akik közül sokan elmenekültek „nyaralni” a hűvös Libanonba, sőt a forró Egyiptomba is, ahol nagyobb biztonságot véltek találni, mint Szíriában. Közben harmincezer angol katona érkezett az országha és sokezer zsidó csendőr lépett önkéntes szolgálathoz. A felkelés elveszett ügy volt, amit el kellett tussolni. És megindult a könyörgő hadjárat az arab királyokhoz egy pár „befejező sor”-ért. Az egyiptomi király megtagadta, „nehogy Európában azt a látszatot keltse, hogy a Kelet összefog a Nyugat ellen.”

Ibn Szaud semmit sem akart aláírni, mert ez az ügy angol szövetségeseinek ügye. Futárok rohantak udvarról udvarra s végül megszületett a pársoros, semmitmondó „felhívás”, hogy a sztrájk és a harc abbahagyására szólít fel, anélkül, hogy ezzel szemben a legcsekélyebb ígéretet is nyújtana.

Természetesen téves volna úgy felfogni az arab zendülést, mintha nem lett volna meg benne a nemzeti felkelés sok attribútuma is. Idegen uszítás, idegen szervezés és idegen fegyvercsempészség nagy szerepet játszott. És micsoda eszközökkel dolgozott az arab nemzeti alap: „Keren Hajeszodja!” Egy ifjú arab generáció nő fel, amellyel le fog kelleni ülni a kerekasztalhoz, hogy megtalálják a két nép együttélhetésének békés feltételeit. Polgárháború feszültségében állandóan élni nem lehet. Meg kell találni a kérdésnek helyes és bölcs megoldását. Egyelőre azonban nincs olyan arab fórum, amely egy esetleges megegyezés kötelezettségéért felelősséget tudna vállalni. A zsidóságnak pedig a legnagyobb áldozatkészséggel arra kell törekednie, hogy fokozott létszámmal, fokozott építéssel, fokozott termeléssel minél nagyobb erőre tegyen szert Erec Jiszraelben, hogy mire az idő megéri a tárgyalásra, mint egyenrangú erő léphessen fel.

És ebben a tekintetben megnyugtató jelenségeképpen kell kiemelnünk a tényt, hogy a zsidó bevándorlás az arab felkelés ideje alatt sem szünetelt egyetlen hétig sem. A „hivatalos jelentések” és a sajtó felhívásai napról-napra szórták világgá a híreket merényletekről, bombavetésekről, lövöldözésekről, vonatok, autóbuszok, járókelők megtámadásairól. És a Haifába beérkező hajók mind továbbra hozták a bevándorlókat, a munkás és iparos certifikáttal, sőt kapitalista vizumokkal jövő honfoglalókat és senki sem gondolt arra, hogy távol kell maradni és „óvakodni a veszélyes zónától”. Majdnem húszezerrel emelkedett a palesztinai bevándorlók száma az arab sztrájk hónapjai alatt.

A palesztinai zsidóság a maga egészében lélekemelő heroizmusról tett tanúságot ezekben a nagy napokban. Életet, vért áldozott a jövőért, teljesítve a nyolcnapos gyermek frigybefogadásának prófétai ígését: „És szóltam hozzád: véredben élj!” És hőségesen áldozott termésének zsengeiből, érett gyümölcséből, becézett fáiból és mindenéből, amit arca verejtékével a drága földbe plántált. És mit kívánnak azoktól, akik a távolból figyelik kezük munkáját? Testvéri szeretetet — *adót!* Nem adományt. A palesztinai zsidó telepesek éppen ebben a nehéz időben kezdték meg a „Keren Hajeszod” beruházási, felszerelési kölesöneinek visszafizetését. Szinte demonstrációnak hat ez a szép lépés, melyet egymásután követnek. Keren kajemetre, egyetemre és a szellemi felemelkedés minden oltárára rakja áldozatait a szentföldi zsidóság. Most „Bicarón”-akció címen „Erősítést” kér az egyetemes zsidóság jövőjéért folytatott építő munkájához. Nem szabad, hogy csalatkozzék bennünk. Becsületbeli kötelességünk, hogy ne hagyjuk cserbe azokat a testvéreinket, akik az első fronton harcolnak — mindnyájunkért.

CSÓKOS HALÁL

Meir Dizengoff, Telaviv elhunyt polgármestere, a legnagyobb palesztinai város megalapítója, két végrendeletet hagyott maga után. Anyagi végrendeletében Telaviv városának adományozta egész vagyonát. Meghagyta, hogy házát, mely tízezer font értékű, múzeumnak rendezzék be és ugyancsak tízezer fontot kitevő egyéb vagyonát a múzeum fenntartására fordítsák. Ezenkívül az alábbi poetikus szellemi végrendeletet írta a 76 éves Dizengoff néhány nappal halála előtt:

Csókos halállal akarok meghalni. Meg van írva, hogy Izrael minden gyermeke olyanná lehet, mint Mózes mesterünk — miért ne remélhetném, hogy én is ilyen halállal halok meg? Gyermekkoromban nagyon egyszerűen képzeltem el ezt a dolgot magamnak: Mikor Mózes és az Egyiptomból kivonuló nép elérkezett Nebo hegyéhez, Isten leszállt fenségében az égből a hegyre, magához hívta Mózes, megcsókolta és abban a pillanatban elszállt Mózes lelke. Később aztán, mikor mestereim megtanítottak arra, hogy Istennek nincsen teste, akkor már másképpen képzeltem el a csókos halált: Nebo hegyének ormán, ahonnan ellátni egészen Jeruzsálemig és látni lehet a Holt-tengert és a Jordán völgyét, Isten megnyilatkozott Mózesnek és így szólt hozzá: Én szolgám. Mózes, sok volt már a te munkád. Kivezetted Izrael fiait Egyiptomból, vezérelted őket a pusztában, nekik adtad a Tórát és elhoztad őket a kiválasztott országig, melyet nekik és magzatuknak ígértem örök birtokul. Ime, itt terül el előtted az Igéret földje, tekintsd meg a hegyről, mert betelt már a te feladatod a földön, jer hozzám! — És Mózes meghalt, és senki sem ismeri a sírját. Ez volt a csókos halál, mert Isten vette őt magához.

És még sok-sok olyan halál van, melyet csókos halálnak nevezhetünk. Ime, az áldásos emlékü Ráv Kuk utolsó percei és halála. Mikor már közeledett a vég, ágya köré gyűltek összes rabbi barátai és fennhangon mondták, szünet nélkül, minden hívő zsidó legmagasabb hitvallását: Halljad Izrael, az Örökkévaló, a mi Istenünk, az Örökkévaló egyetlen egy! És a haldokló Rabbi gyenge, erőtlen hangon felelt nekik, míg csak ki nem szállt a lelke. Ez is csókos halál volt, mert Ráv Kuk megelégedetten és megnyugodva halt meg, mint olyan férfi, aki betöltötte hivatását a földön és utolsó percében egy szóban kifejezte életének minden célját; és ezért róla is mondhatjuk: A jámbor hitében él és hitével hal meg.

Boldog emlékü anyám mesélt nekem apámról, aki rabbi volt egy kis orosz városkában és ugyancsak csókos halállal halt meg. Mikor érkezett az utolsó napja — kilencvenöt éves korában halt meg —, megkérte háza népét, hogy mossák meg egész testét, öltöztessék táliszba, aztán imádkozni kezdte a Viddujt és az Al chét-et. Később behunyta szemeit és csendesen imádkozott magában délig. Hirtelen felnyitotta szemeit, ránézett az ágya körül álló családtagjaira és barátaira és így szólt: Bocsánatot kérek mindnyájatoktól, ha megsértettelek benneteket és megbocsátok mindenkinek, aki megsértette a Tan tiszteletét. Foglalkozz vele nappal és éjjel! Én hiszek teljes hittel... És ezeknél a szavaknál kiléhelte lelkét. Nem kényszerű halál az ilyen, hanem önként vállalt halál, átmenet egyik állapotból a másikba, egyik világból a másikba, — ezt nevezem én csókos halálnak.

És mikor a halálomra gondolok, nem kelt az bennem semmi fájdalmas érzést, szomorúságot vagy gyászt, mert hiszen az egyik alak levetése és a másik felvétele természetes és normális az életben. Elérkezett az idő, mikor befejezem

minden számadásomat földi életemmel és munkámmal és ott állok, küszöbén egy új korszaknak és új világnak, mely most még el van rejtve előlem, a tudat másik oldalán. A feladatok, melyeket betöltöttem, kielégültséget adnak lelkemnek, hogy nem éltem hiába és hogy minden munkám hasznára volt testvéreimnek, népem fiainak és szeretett országunknak.

Így képzelem el utolsó napjaimat:

A koporsóm után mennek majd Telaviv gyermekei, — a kedves kis angyalkák, akiket annyira szerettem. Hosszú sorokban vonulnak a koporsóm után és én hallom a hangjukat: Ne hagyj el bennünket, kedves nagyapó, hiszen annyira szeretünk téged!

A gyermekek után jön majd az ifjúság, mely előtt még korlátlan lehetőségek nyílnak a felszabadítás és megváltás munkájában, az ifjúság, mely mindig az álmok és az ideális törekvések világában él. Mindig az ifjúság barátjának tartottam magamat. Ha a koromat kérdezte valaki, így feleltem: Nem tudom pontosan, hány éves vagyok, de úgy érzem, hogy vállalkoznék minden bolondságra és minden nehéz munkára, ha az közelebb hoz minket a végső célhoz. — Ez az ifjúság fogja elfoglalni majd a mi helyünket a közért való munka legmagasabb pontjain, ő fog harcolni és ő fog elvezetni bennünket népünk, vágyaink megvalósításához. Nem csoda, hogy az ifjúság elkísér engem utolsó pihenőhelyemre és én síromban is örülök, hogy még akkor is, ha már a megismerés másik oldalán vagyok, megmarad a kapcsolat köztem és az ormok felé merészen törtető ifjak között.

Sok asszony vesz majd részt a gyászmenetben. Ezek a nővérek, akik szülték nekünk az ifjú nemzedéket s akik őrzik az apáktól fűződik húzódnó hagyomány láncát. Ezek az anyák, akik tejükkel, életerejükkel és bölcsődalaikkal átadják gyermekeiknek mindazt a jót és szépet, melyet az ő anyjuktól örökölték és amely megőrzi a nép kincsházában a hitet, a reményt és az akaratot az újjászületésre és a történelem folytatására.

És azután jönnek a tömegek — férfiak, asszonyok és gyermekek, mindenfélről és minden osztályból, hogy elkísérjenek utolsó utamra engem, akit megszoktak látni ötven éven keresztül és láttak dolgozni és munkálkodni mindenben, ami a megváltás és település ügyét szolgáltatta.

És ha majd leeresztenek a hideg és nedves sírba s a koporsómat befedi a föld — úgy tűnik majd nekem, hogy a gyászolók nagy tömegéből fénysugarak törnek elő és behatolnak az én porom göröngyein keresztül, hogy megvilágítsák nekem az új utat, melyen mennem kell és megmondják nekem, hogy nem akaratom ellenére haltam meg, hanem csókos halállal.

Telavivi temetőrészlet

DR GERŐ LÁSZLÓ: A „SZENT HAJDAN GYÖNGYEI“

Pyrker érsek

1821-ben Budán egy kis kötet jelent meg, melynek címe *Perlen aus der heiligen Vorzeit*, szerzője pedig felsőőri Pyrker János László egri érsek volt. A könyv hat kis — németnyelvű — hőskölteményt tartalmazott, melyek tárgyát a Biblia adta: Ábrahám, Mózes, Elizeus, Sámuel, a Makkabeusok.

A költő nevének már régen jó hangzása volt a német irodalom berkeiben. Klopstock szellemében írt vallásos hőskölteményei: *Habsburgi Rudolf* és *a Tunisiás*, továbbá Schillert követő, magyar történelmi tárgyú

jambusos drámái hírt és megbecsülést szereztek írójuknak.

A bibliai hőskölteményeket is lelkes magasztalással fogadta az egykorú német sajtó és a recenziókban nyomát sem találjuk annak, mintha Germánia megróttá volna a költőt, amiért hősei — nem árják.

Racine, Byron, Hebbel, Otto Ludwig, Münchhausen és a világirodalom kisebb írói közt, kiknek muzsája zsidó tárgyakon, zsidó hősökön hevült, tiszteletet és figyelmet érdemel zsidó részről Pyrker érsek is.

De magyar szempontból is érdekes úgy a költő, mint a műve. Pyrker magyar ember volt. A fehérmegyei Láng községben született 1772-ben. A fehérvári gimnáziumban két jeles magyar pap-költő tanára van: Ányos Pál és Virág Benedek. Olaszországi utazás után Ausztriában egy cisztercita kolostorba lép, apátur lesz, majd 1818-ban szepesi püspök. 1820—1827 velencei patriarcha-érsek, s 1827-től 1847-ben bekövetkezett haláláig az egri érseki méltóságot viseli. A magyar kulturhistóriában nevéhez fűződik az egri főszékesegyház építése és egy szép olasz képtár, melynek anyaga a Szépművészeti Múzeumot gazdagítja.

„Perlen aus der heiligen Vorzeit“ című magyar földön költött s első ízben itt megjelent munkája azonban azért is említésreméltó, mert Kazinczy Ferenc magyar nyelven is megszólaltatta. *A' szent hajdan gyöngyei* címen 1830-ban. „A' Pesti Magy. Kir. Egyetem Műhelyében“ jelent meg Kazinczy fordítása. Kazinczy mentegetődik: „Fordításom felől pirulva szóllok. Prózában, bár poetai prózában, adom a legcsillogóbb nyelvben írt hexametereket! De ismervén erőm kevéségét, s gondokkal terhelt öreg napjaim ennél egyebet nem engedtek.“ Bajza József ez alkalommal keményen megtámadta Pyrkert, hogy magyar ember létére idegen nyelven ír, Kazinczyt pedig, amiért a verseket prózában fordította. Nézetünk szerint azonban Pyrker, ki ifjúságát II. József korában élte át, majd élete deléig osztrák földön élt, nem vonhatta ki magát a német nyelv és kultúra hatása alól, mint ahogyan több jeles magyar kortársa is németül forgatta a tollat. Kazinczy költői prózája meg szinte közelebb hozza hozzánk a bibliai levegőt, mint Pyrker csillogó, de gyakran hűvös hexamétereit.

Az érsek-költő a magyar kiadást a Budai Jóltévő Asz-

zonyi Egyesület-nek ajándékozta, melynek a könyv 8682 forint és 45 krajcárt jövedelmezett. Még ma is szép eredménynek számítana a magyar könyvpiacra!

Kazinczy terjedelmes bevezetést ad magyar fordításához, melyben ismerteti a szerző életét, irodalmi működését, a szebb részek német szövegét is közli, hozzáfűzve saját ész-tétikai megjegyzéseit. Mózes diadalénekének Pyrker-féle feldolgozásáról szólva, így kiált fel: „Ki nem érzi itt a zsidó színt a tagok parallelismusában?“

A költő hő jegyzeteinek is hű fordítását adja Kazinczy. Pyrker úgy látszik hebraista volt és zsidótárgyú költeményeihez eredetiben tanulmányozta a Bibliát. A jegyzetekben több helyütt héberszövegű, héberbetűs citátumokkal találkozunk. A magyar kiadásban is megtaláljuk a héber citátumokat. A jegyzetek földrajzi és archeológiai magyarázatokat tartalmaznak. Egy helyen kifejti, hogy mi a *tefilin*. Más helyen a költő-főpap mentegeti hajdani kollégáját: Nézete szerint, Áron szerepe az aranyborjú készítése körül, homályos. Isten nem büntette meg őt akkor ezért a magatartásáért s ahol az igaz Isten olyan hatalmas fönségben nyilvánult meg, az aranyborjú készítésével Áron nyilván csak nevetségessé akarta tenni a bálványimádást. Nagyon figyelemreméltó a 245. lapon olvasható jegyzet: „A hebraeusoknak, úgy akarná Isten bölcs okokból, Kánaánba nem az egyenes utat kellene venniük; hanem minekutána a hosszas szolgaság az Egyiptus bálványozó lakosai közt őket egészen megalázta s elvetemitette, negyven esztendőig kelle tévedezniük a pusztában, hogy egy külön nemzetté forradhassanak és az igaz vallás elterjesztésére alkalmasakká váljanak.“

Külön nemzet, isteni nemzet a zsidó. A költő erről a nemzetről, ennek a nemzetnek hőseiről énekel. Nem emeli ki belőle Mózes és a többi, nemzetközi viszonylatban is hősnek és szentnek tartott alakot, nem vonatkoztatja el őket nemzetüktől. „Zengj harsányabb szárnyalással ó Ének, s vidd az idők végzetéig a hős nemzet dicsőségét, mely buzogva Jehovának törvényei s atyjainak szokásai mellett... férfi erővel költ a taposó düh ellen...“ így kezdi a makkabeusokról szóló eposzát.

Pyrkert a német irodalomtörténet az „osztrák“ írók közt tartja számon. Összes művei életében és halála után is többször megjelentek. Egyes munkái megjelentek olaszul, angolul, sőt örményül. Szép nyelve, nemes eszméi azonban nem menthették meg az elfeledtetéstől. De mindenképpen és különösen ma, az általános gyűlölet korában megérdemli ez a magyar főrend, katolikus főpap és német költő, hogy tisztelettel idézzük fel emlékét, ki mintaképül állította a világ elé az istenét tisztelő, saját földjén élő zsidó népet, úgy hőskölteményeiben, mint ezek bevezetését képező „A hárfa“ című költeményben, melyet Kazinczy is versben fordított le:

„Vektek kellene most, szent férfiak, isteni Mózes,
Népednek tisztelt vezetője, és Sámuel, avagy
Illyés, lángszekerén, s Elizeus, szállani közzénk,
Felmelegíteni megint elhült sziveinket az Urnak
Szent törvényeihez. Most néked kellene közzénk
Jóni megint, Salomone, dicső fiak anyja, dicsőebb
Tenmagad, hogy minket példád buzdítson az éltet
Kezdeni az Istenben, ki erővel tölti be keblünk,
A nagyot, a szépet s a jót egyszerre követni.
S oh, ti dicsők, titeket nevezének-e ajkaim? — Oh mint
Ömledszik szívem, mikor e dalt néktek ajánlom!
Hogy megrendülvén, a tévedt népek az Urra
Függeszék szemöket, s bátrabban járjanak útján.“

HETÉNYI-HEIDELBERG ERNŐ: LÁTOGATÁS IRENE HARANDNAL

Wien, 1936 november hó.

— „Harclok az antiszemitizmus ellen, mert a kereszténység szégyene!” — Ez a mondat a „Harand-mozgalom”, illetve Harand Irén jelszava. — A gyűlölet hulláma előtti Európát, egyes politikusok versengve szitják a gyűlöletet a zsidóság ellen, soha ilyen konjunkturája nem volt az antiszemitizmusnak, mint most. És egy tiszta árja származású ke-

Irene Harand

resztény asszony — Harand Irén, minden erejét latba vetve küzd a „kereszténység szégyene” ellen.

— Wien I. Elisabethstrasse 20. a mozgalom székháza és itt találkozunk evvel a csodálatos asszonnyal, hogy bővebbet tudjunk meg célkitűzéséről. Tudtuk, hogy asszony, aktív kapitány felesége. Fizikailag hatalmas és erős valakit képzelünk el. Ehelyett egy fiatal, alig harminchat éves, bájos mosolyú hölgy fogad, akinek csak behizelgő lágy hangja és jóságos szemei tudják velünk elhitetni azt, hogy egyénekre és tömegekre is egyaránt hatni képes. A szeretet sugárzik arcáról, mikor kérdéseinkre felel.

— Midőn 1933-ban Németországban Hitler a hatalmat magához ragadta és az a veszély is fenyegetett, hogy a nemzeti szocializmus Ausztriában is tért hódít, adtam ki 60.000 példányban „Az antiszemitizmus igazi arca” címen egy röpiratot, amelyet ingyen osztottunk szét úgy Wienben, mint egész Ausztria területén. Ugyanekkor igyekeztem minél több hívet toborozni a horogkeresztes mozgalom ellen, — és itt, szinte bocsánatkérő mosollyal teszi hozzá, nehogy szerénytelennek tartsuk kijelentését — higgye el az én munkámnak is van csekély érdeme abban, hogy a nemzeti szocialista eszme Ausztriában nem győzedelmeskedett. Ugyanekkor az évben, 1933-ban alapítottam lapomat, a „Gerechtigkeits”-et, amelyet ma már 35 országban és a föld minden részén olvasnak. 1934 elején alakult egyesületem a faji gyűlölet és az emberi nyomorúság leküzdése érdekében, melynek elnöki teendőit én látom el.

— Számos felolvasást tartottam úgy keresztény, mint zsidó hallgatóság előtt, ezenkívül az elsőhöz hasonló tartalommal sok röpiratom jelent meg.

— Kik és milyen rétegek állnak ön mellett Ausztriában?

A Harand-mozgalomnak itthon 25.000 bejegyzett tagja van, ezek közül kétharmadrész katolikus és protestáns, egyharmadrész pedig zsidó.

— Én magam katolikus vagyok. Apám szintén katolikus. Édesanyám pedig protestáns volt. Otthon vallásos nevelésben volt részem és azt hiszem, hogy mert a szülői házban tanultam meg az igazi krisztusi gondolatokat, vagyok képes minden hitet tiszteletben tartani. Nemcsak vallásom külsőségeit tartom meg, hanem Krisztus tanítása szerint gyűlölöm az igazságtalanságot és igyekszem segíteni mindenkin, aki arra rászorul.

— Legnagyobb feltűnést keltett „*Sein Kampf*” című könyve, melyben Hitler: „*Mein Kampf*” c. könyvére felel.

Kifejti, hogy a fajörület és az őrző antiszemitizmus hova vezethet, ír a zsidóság úgynevezett „faji tulajdonságairól”, a zsidó „uzsoráról”, és a Talmud ellen felhozott rágalmakról. Természetesen érinti a rituális gyilkosság szörnyű vádját is és végül példákat hoz fel a zsidó idealizmusról és áldozatkészségről.

— Könyvét idegen nyelvre is fordították? — kérdem.

— Felcsillanó szemmel feleli: — Könyvem Ausztriában a harmadik kiadást érte el és franciául is megjelent, jelenleg fordítják le angolra és tárgyalunk más idegen kiadókkal is, többek között 37 elejére talán már Budapesten is, magyar nyelven lesz kapható.

— Mi az antiszemitizmus főoka ön szerint?

— Biztos vagyok benne, hogy a főok az általános gazdasági válság és a nagy tömegek nyomora. Ezeket használják fel lelkiismeretlen emberek arra, hogy a szeretet jelvényét, a keresztet megcsúfolva uszítsanak!

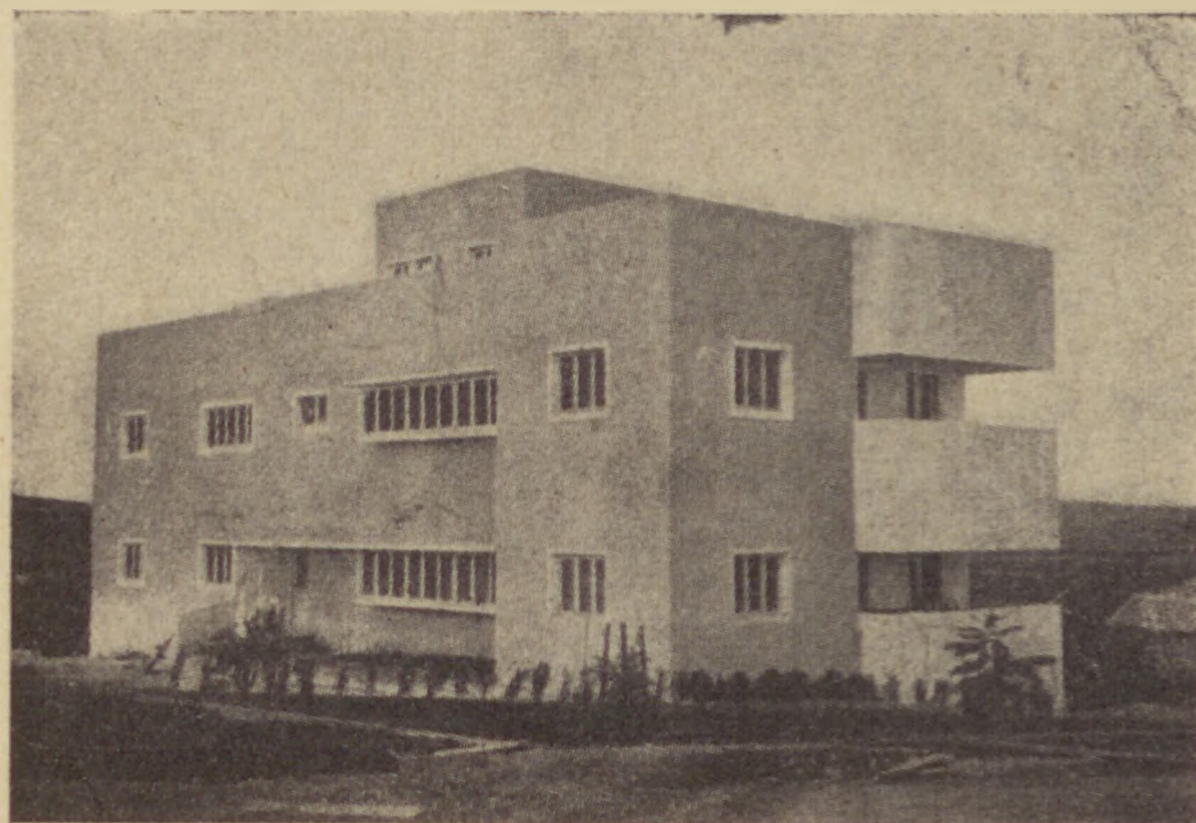
— A népművelés, az eszményi felvilágosodás és kenyér, kenyér mindenki asztalára! Ez a legfontosabb.

— Véleménye a cionizmusról?

— Mint eszmét, kitűnőnek és talán részben célravezetőnek is tartom abból a szempontból, hogy az antiszemitizmust háttérbe szorítsa, de korántsem elegendőnek. A kereszténység, szóval minden keresztény nép be kell lássa, hogy nem „Mars vissza Palesztinába” felkiáltással, hanem igazi keresztény segíteni kész magatartással kell az új Zsidóországot felépíteni.

Van-e a szó szoros értelmében vett vallásosságnak szerepe munkájában?

Meggyőződéssel a hangjában feleli: — Igen! még pedig azért, mert egyetlenegy mondat irányít minden cselekedetemben, az a mondat, amely minden nép vallásában a vezérfonál: Szeresd felebarátodat, mint tenmagad!

Sömer-kolónia kőháza az Émekben

PROF. L. A. MAYER ÉS DR A. REIFENBERG (JERUZSÁLEM): NÁVE ZSIDÓ ÉPÜLETEI

EGY 2000 ÉVES JORDÁNONTÜLI ZSIDÓ VÁROS EMLÉKEI

Az ókori irodalomban *Nave* nevét először a III. Thut-mosis faraó által elfoglalt városok jegyzékében találjuk, időszámításunk előtt a XV. században, ő még *Nun (Navon)* néven említi a várost; a Zenom-papyrus *Non*-nak nevezi, a későbbi források pedig *Nave*, *Neun*, *Navi*, *Nebo* vagy *Ninvé*-nek. Részleteket erről a helyről azonban csak abból az időből olvashatunk, amikor a zsidó történelemben kezd eltűnni. *Navet Erec Jisraelhez tartozónak vették* és zsidó közösségről említést találunk a Szentély pusztulása után száz évvel. Mennyi ideig volt *Nave* zsidó város, nem tudjuk pontosan; a hatodik században már mint keresztény város ismeretes, de a zsidó közösség maradványai még a középkorban is itt éltek. Ezt bizonyítja a lakosság körében még napjainkban is tisztelt Jozsef ben Szaadja sírköve, 1061-ből. Az arab korszakban *Nave* volt *Hauran* és *Batanea* tartományok székhelye. Annak ellenére, hogy itt mutatták be Noe fiának

Sémnek, híres sírhelyét, hosszú ideig elhanyagolták a kutatók *Navet*.

A regensburgi *Rabbi Petachján* és *R. Samuel bar Simonon* kívül a keleti utazók és zarándokok közül senki sem kereste fel ezt a helyet. Az arab földrajztudósok is csak ritkán és mellékesen említik *Navet*, mint *Jób lakóvárosát*. Csak a XIX. század derített erre némi világosságot. *Seetzen*, majd utána *Burckhardt* meglátogatták és rövid leírásban ismertették a várost. *Schumacher* volt az első, aki transjordániai utazása közben több napot töltött el *Naveban*, leírt néhányat az épületei közül és *lerajzolt négy zsidó díszítést*. Azóta több utazó járt *Naveban*, de mind csak futólag ment át rajta, anélkül, hogy egy épületet is alaposabban megnézett volna. *Albright* még 1925-ben így írhatott: „Kár, hogy eddig még olyan kevés történt e hely épületeinek és díszítéseinek közismertté tételére.”

A judeni Estamóban folytatott ásatásokkal kapcsolatban meglátogattuk *Navet* is és itt vázoljuk röviden a látottakat.

Haurannak az építészetben nem voltak régi kulturális hagyományai és a Szentély pusztulása utáni korszakban itt szerencsésen párosult a régi semita hagyomány és az új római stílus. Az, hogy más anyagok hiányában kizárólag csak követ használhattak, egészen egyedülálló stílust alakított ki, melynek főerőssége a szobák és a mennyezetek kiképzése. Eleinte csak szűk cellákat építettek, amelyeknek szélessége nem lehetett nagyobb, mint a mennyezet kiképzéséhez használt kögerendák hossza. Azután a cellákat egymástól elválasztó falak helyébe boltíveket építettek és így nagyobb termek építése is lehetővé vált. Ebben a stílusban, amelyet még tovább is fejlesztettek, épültek *Nave* zsidó háza is.

Nave épületeinek jellemző része a nagy udvar, mely mögött emelkedik a ház faragott kövekből épített emeletes frontja. (L. az 1. sz. képet.) A bejáratot a hétágú menorával díszített szemöldökkő koronázza. (L. a 3. sz. képet.) Belül is, a ház szobáiban a mennyezet négy sarkában a köveket koszorúk és pálmalevelek domborművei díszítik.

Nagyon érdekes az 1. számú ház. A szemöldökkő itt is faragásokkal van díszítve, középen levélkoszorú, két oldalán kancsók, amelyekből fonalak futnak elő és rajtuk levelek és szőlőfürtök. A koszorú közepén stilizált, négylevelű virág. Egy másik szemöldökkő (4. sz. kép) hasonlít az elsőhöz, csak hogy itt a koszorú közepén kis kagyló látható és a kétoldali kancsók, mindegyikének fogója is van. A koszorú és a kancsó között levelek, amelyekről szőlőfürtök vagy datolyák lógnak le.

1. *Navei* ház — Zweitausendjähriges Haus in *Nave*

Ügylátszik, hogy a szemöldökök művészi kiképzésére nagy súlyt helyeztek. Így a *jelenlegi falu sejkjének házat hétágú menóra és két oldalán két horogkereszt díszíti*, amelyek meanderformában vannak összekötve. A díszítések több helyen meg vannak rongálva. (L. a 3. sz. kép.) Ez valószínűleg a VIII. században elharapódzott képrombolásra vezethető vissza. *A legérdekesebb menóra az ércmenórát akarja kőben utánozni*, gombokkal, de a szokásos virágok nélkül. (5. sz. kép.) Jobbra serpenyő, pálmaág és szőlőfürt látható. *A hétágú menóradisz gyakori előfordulása azt bizonyítja, hogy nem minden menórával díszített ház zsinagóga, hanem, hogy a zsidók lakóházaik szemöldökövét is ezzel a szimbolummal díszítették.*

A legértékesebb felfedezés a zsinagóga, amely nem egyszerre épült, hanem fokozatosan lett kibővíve. Két ajtó vezet az épület belsejébe, a jobboldalit (6. sz. kép) gombos dombormű díszíti, alatta újra a meanderformájú *horogkeresztmotívum*. A három nyitott négyszögben szintén szimbolumok és díszek voltak, de csak egy kagyló maradt meg belőlük. A baloldali szemöldök ma csaknem teljesen sima. habár valószínű, hogy ez is gazdagon volt díszítve. (7. sz. kép.) A két ajtó fölött egy-egy négyszögletes ablak van. Közöttük kis bemélyedés látható, amely valószínűleg késői mohamedán korból származik amikor több más változtatást is eszközöltek az épületen. A ház eredeti rendeltetéséről tanuskodik a jobboldali szobának belső falán lévő bemélyedés (8. sz. kép), amelynek teteje kagylószerűen van kiképezve. Ez a fülke a régi zsinagógák *frigyszekrényre* emlékeztet.

Ezen maradványok arról tanuskodnak, hogy a Náve városában élő zsidó lakosság több nemzedéken keresztül foglalkozott a zsinagóga felépítésével, feldíszítésével és újabb kibővítésével.

A navi leletek, amelyek *ékes tanúságai egy magas kulturájú régi zsidó közösség létezésének*, még nincsenek tudományosan teljesen feldolgozva. Reméljük, hogy nemsokára alkalmunk lesz az egyes épületekről részletesen, kimerítően beszámolni.

Nem tételezhető föl, hogy ez a zsinagóga, amelyet fölfedeztünk, volt az egyetlen ebben a nagy községben, mely nemhiába viselte a „polis“-város nevet. Kétségtelenül voltak még más épületek, amelyeknek fölfedezése és részletes ismertetése kultúrtörténeti szempontból nagy jelentőséggel fog bírni. De fontosnak tartottuk, hogy a kutatások végső eredményének kialakulása előtt is hírt adjunk fölfedezésünkről, a Palesztina Régiségeit Kutató Társaságnak az eddigi fényképek, rajzok és vázlatok bemutatásával, hogy már most számot adhassunk egy régi zsidó város emlékeinek föltárásáról.

PROF. KLEIN SÁMUEL: NÉHÁNY SZÓ NÁVE TÖRTÉNETÉROL

Kedves barátom, a szerkesztő úr kívánságára szívesen fűzöm a fenti fejtegetésekhez, melyek Náve zsidó *régiségeit* ismertetik, a következő sorokat, melyek a hely történeti jelentőségét kívánják kiemelni.

A Szentföldre zarándoklók közt vajmi kevesen vannak, akik a Jordánon átmenve, az Éver-Hajarden országrésznek akárcsak egy-két pontját is meglátogatnák. A legtöbbje nem is sejti, hogy ott elég számos zsidó emlék is van, s hogy még néhány évszázaddal ezelőtt néhány zsidó község is létezett ott. Az országon végigszárguló hódítók, vagy inkább pusztítók persze a legtöbb emléket rég elseperték már és régi zsinagógák romjait a legtöbb helyen kötörmelékek közül, sőt nem egyszer a föld alól, vagy esetleg egy bizantini keresztény templom romjai alól kell a kutató ásójának felszínre hozni. Valamivel szerencsésebb a helyzet Náveben. ahol a maradványok legalább egyrésze a felszínen látható. Hogy mi van a föld alatt, — ki tudná megmondani?

Náve rendkívül fontos útvonalon fekszik: azon az úton, mely Damaszkusztól délirányban végigszeli a Jordánon túli országrészt, s ma mint a „zarándokok útja“ egészen Mekkáig vezet. Ezen a fontos úton haladt nemcsak az egyiptomi fáraó, hanem vonultak azok a hódítók is, akiknek hadjára-

2. Az I. sz. ház szemöldököve

3. Szemöldökkő a 7 ágú menórával

4. Szemöldökkő — Steinerne Oberschwellen aus Nave

5. Kőbe vágott menóra és egyéb díszek

8. Az áron hakkódes helye

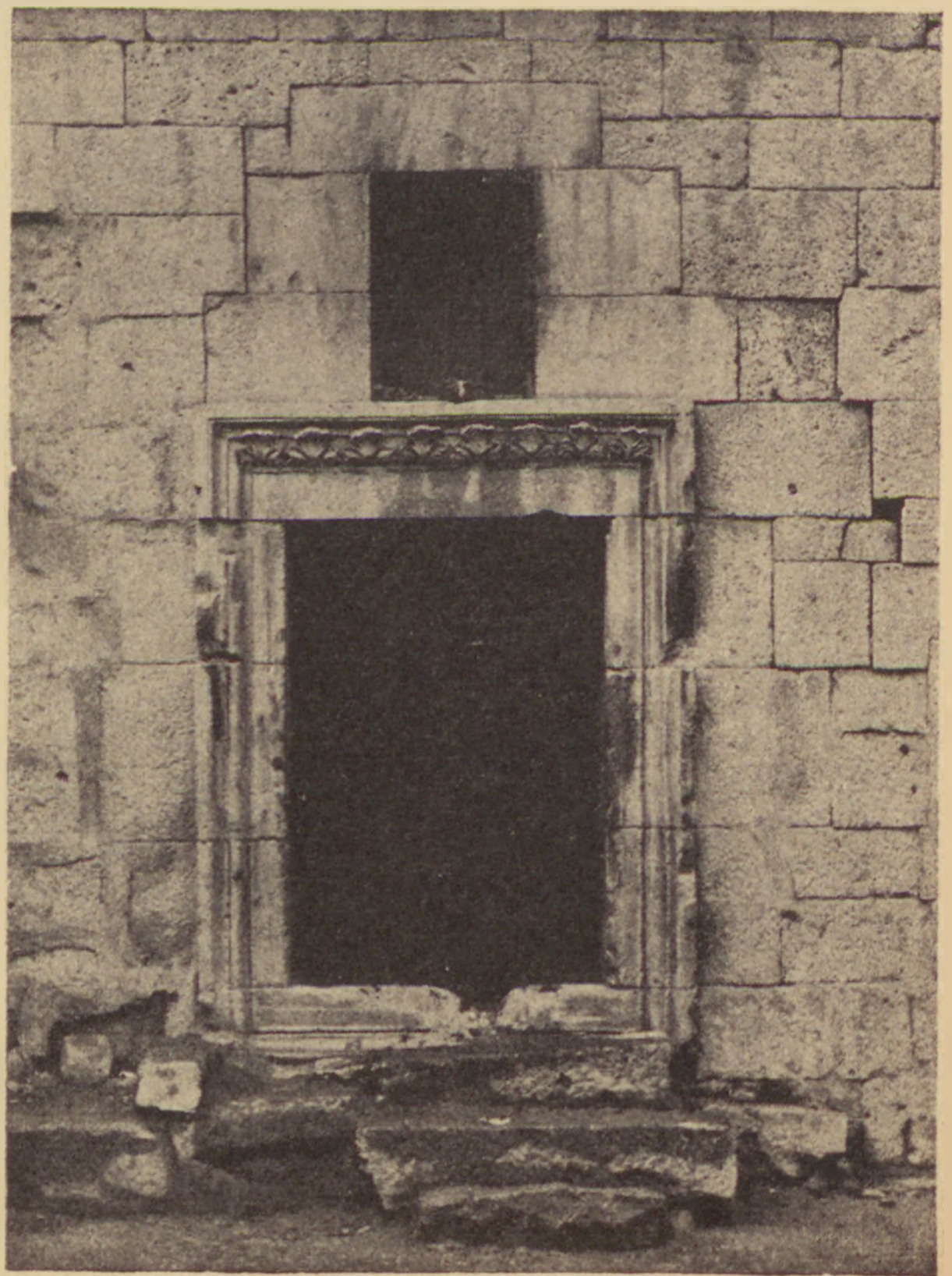
táról Berésit Könyve 14-ik fejezete megemlékszik. Az 5-ik versben említett Ástárót-Karnajim egészen közel volt Náve-hoz; ma Tell Astara néven ismeretes a Genezaret tavától keletre, a Jarmuk-folyótól északra. Igaza lesz tehát a régi szentföldi tudósok hagyományának, hogy az ugyanott említett Savé Kirjatajim *kettős* városnak egyik része Navénak neveztetett. A név (נָוֶה) sémita, a bibliai héberségben körülbelül annyit jelent, mint legelőhely. Eredetileg tehát pásztoremberek lakták, vagy alapították. A későbbi bibliai korban nem találkozunk e hely nevével, amin azonban nincs mit csodálkozni, mert a bibliai szent iratok, habár gyakran említenek történeti események kapcsán helyneveket, nem akarnak egyáltalán tiszta történelmi, vagy éppenséggel földleíró könyvek lenni. A második templom idejére esik az egyiptomi Ptolemeus-ház uralma Palesztinában. Ennek az uralomnak a legfőbb bázisa az egész országban szétszórt nagy latifundiumokon folytatott gazdálkodás volt. Ilyen királyi gazdaság volt Náveban is, mint ezt egy 3-ik századból származó papyrusra írt görög jegyzék mutatja. Feltehető, hogy a gazdaságban már akkor is zsidók dolgoztak az idegen uralkodók számára. Ügylátszik, ez a nagygazdaság át-

ment Augustus császár jóvoltából Herodes birtokába, aki még újabb zsidó telepéseket is hozott oda a régi Ninive vidékéről, akik aztán az előbbi Náve nevet a nekik jobban csendülő Ninivere változtatták át. Ezen a néven (נִינְוֶה) fordul elő a mi városunk néhányszor a talmudi irodalomban.

A latifundiumok lényegéhez tartozik, hogy egészben, egységesen maradnak évszázadokon át, s ha az ország uralkodói változnak is, a nagybirtok teljes egészében átmegy az új uralkodóra, vagy annak megbízottjára. Így történt ez Návével is: a római császár átadja Herodesnek; ennek halála után utódjaira száll, s mikor ez a ház kihal, Rabbi Jehuda Hanászi, a zsidó nép szentföldi feje kapja azt birtokul Antonius császártól és gazdálkodik rajta az ottlakó zsidó földmívesek révén ő is, bizonyára későbbi utódjai is a patriarchatus megszűntéig az 5. században. Nem csoda tehát, hogy ilyen körülmények közt itt pezsgő zsidó élet fejlődik ki, melynek legszembeötlőbb jelensége, hogy tóra-, illetőleg talmudtudósok egész sora él itt, többek közt a nagyhirű rabbi Tanchuma, a róla elnevezett midrások szerzője, vagy inkább szerkesztője. Bizonyos, hogy sokan a város lakói közül önállóan is gazdálkodtak, s valószínű, hogy a patriarchatus megszűnte után a nagybirtok részekre oszlódott. A návei házak ennek a kornak lehetnek emlékei, mert kétségtelen, hogy jómódú földmíves házigazdák emelték őket.

Bizantinusi üldözések, arab hadakozások, később kereszties foglalások tépték ki ezt a sok évszázadon át a földhöz gyökerezett zsidó lakosságot. Az egész vidék új településre vár; várja, hogy a késő utódok visszatérjenek oda is...*)

*) Náveről és régiségeiről a mi jeruzsálemi héber archeológiai társaságunk folyóiratának, „Jediót“-nak új (IV. évfolyam 1—2.) füzete számol be két cikkben. Ott található a helyről írt dolgozatok jegyzéke is; néhányja tőlem való. Azokban mutattam ki a fenti állítások forrásait is.

7. A zsinagóga baloldali bejárata

CSERMELY GYULA: A VÁNDORLÓ MENÓRA

Fülöphegyi Sándor úr (némely jobboldali lap mindig így írta a nevét: Fülöphegyi-Filipsberger Sándor) budapesti gyárigazgató és — magától értetődik — magyar királyi kormányfőtanácsos, méltóságos úr volt. Akinek évi tiszta jövedelme százharminc-százötvenezer pengő, az csak nem érheti be a hallja kend. nagyságos úr címzéssel!

Hogy milyen zsidó volt Fülöphegyi Sándor úr? Erre csak egy szó a válaszom és ez az egy szó is csak kétbetűs felkiáltó szó: Na! A nyomaték kedvéért így írom ezt a felkiáltó szót: Nnna!

Mi rejlik ebben az egy szóban? Csak annyi, hogy kiérteni éppen nem tért ki, de ezen túl? Abszolút zsidótlau háztartás, se szombat, se más ünnep, még Ros hasonó és Jom Kippur sem, csak vasárnap és a kalendárium vörösbetűs napjai.

Fülöphegyi Sándor úr legjobb barátja egy igazi „berger” volt, Preineszberger Dávid úr, akit illetően a kérdésre, hogy milyen zsidó volt, már nem adhatjuk válaszul, hogy: Na! Az ő házában is megették a nyúlgerincet, nemkülönben a tejfeles csirkepaprikást, de ő, a maga személyére: zsidó volt, hitközségi és úgynevezett szombat- és ünnepdélelőtti zsidó. Hitközségi, mert választmányi tag volt, a felekezeti ügyekben részt vett, hozzászólt ahhoz, amit értett és nem szólt hozzá ahhoz, amit nem értett. Amiben impliciten benne van, hogy Preineszberger Dávid úr: okos ember volt.

Hát a szombatdélelőtti mit jelent? Azt, hogy csak szombat délelőtt, féltízről tizenegyig volt zsidó. Vagyis elment a Dohány-utcai templomba, nem annyira Isten, mint inkább saját „kóvedja” kedvéért. A templomszolgák reverenciával fogadták, ismerősei megemelték kalapjukat, még az előljáró-

sági helyekről is integetett feléje ez meg az és a kántornak nagyon jól esett, ha istentisztelet végével ő is felment az emelvényre és szorította meg elismerően a kezét. De minjárt tizenegy után, mihelyt kijött a templomból, lehámlott róla a zsidó. Már a Röser-bazár átjárójában elővett egy szivart és rágyújtott, a Semmelweis-utcában pedig beült egy taxiba és a bőrzére hajtattott, vagy máshová, ahol üzleti dolga volt.

Még abban is különbözött Fülöphegyi Sándor úrtól, hogy ez utóbbi, zsidó dolgokban, teljességgel járatlan ember volt, annyit sem tudott, mint egy nebuló a harmadik elemiből, míg Preineszberger Dávid úr meglehetősen otthonos volt in judaicis. De csak kis részben azért, mert iskolai hitoktatásban részesült, ettől „még nem ment volna a falnak”, hanem leginkább azért, mert — nincsen erre megfelelő magyar kifejezés — leginkább azért, mert „nassolt”. A templomi beszédekből, a felekezeti lapokból, egy-egy tudományos folyóirat zsidó vonatkozású értekezéséből, cikkéből, no meg társalgásból is sokat profitált, mert mint hitközségi embernek, volt alkalma rabbikkal és más képzetebb férfikkal beszélni, vagy azoknak társalgását hallgatni és ekkor tudtán kívül tett úgy, ahogy az Atyák mondásai ajánlják: mohón szívta magába a tudósok és bölcs férfiak szavait. Az így szerzett tudományt azután le lehetett adni más helyeken, ami nagyszerűen növelte a „nimbuszát”.

Majdnem mindennap jött össze a két jóbarát, Fülöphegyi Sándor úr és Dávid úr. És egy alkalommal azzal fogadta a méltóságos úr:

— Mondjad csak, Dávidkám: mikor is lesz zsidó karácsony?

Dávid úr nevetett.

— Éppen úgy kérdezhetsz, mikor is lesz a keresztény Bajrám.

— Nem értelek, Dávid.

— Persze, hogy ezt nem érted, te tudatlan. Amennyi köze a kereszténységnek a Bajrámhoz, ugyanannyi, vagy még kevesebb köze a karácsonyhoz a zsidónak.

— Még mindig nem értelek, Dávid.

— Nehézfejű vagy, barátom, hát csak figyelj. Amit te zsidó karácsony alatt gondolsz — tanuld meg: Chanuka a neve — speciálisan zsidó vallásos ünnep; keletkezéséről illetően vagy négyszáz évvel előzte meg a karácsonyt, amely speciálisan keresztény ünnep. Zsidó karácsonyról ennél fogva még a legműveltebb úri társaságban sem eshet szó. Tehát azt akartad kérdezni, hogy mikor is lesz Chanuka és erre az én kérdésem az, hogy mit érdekel téged a Chanuka?

— Egy olyan izét akarok venni, olyan kilencágú gyertyatartót ezüsthől.

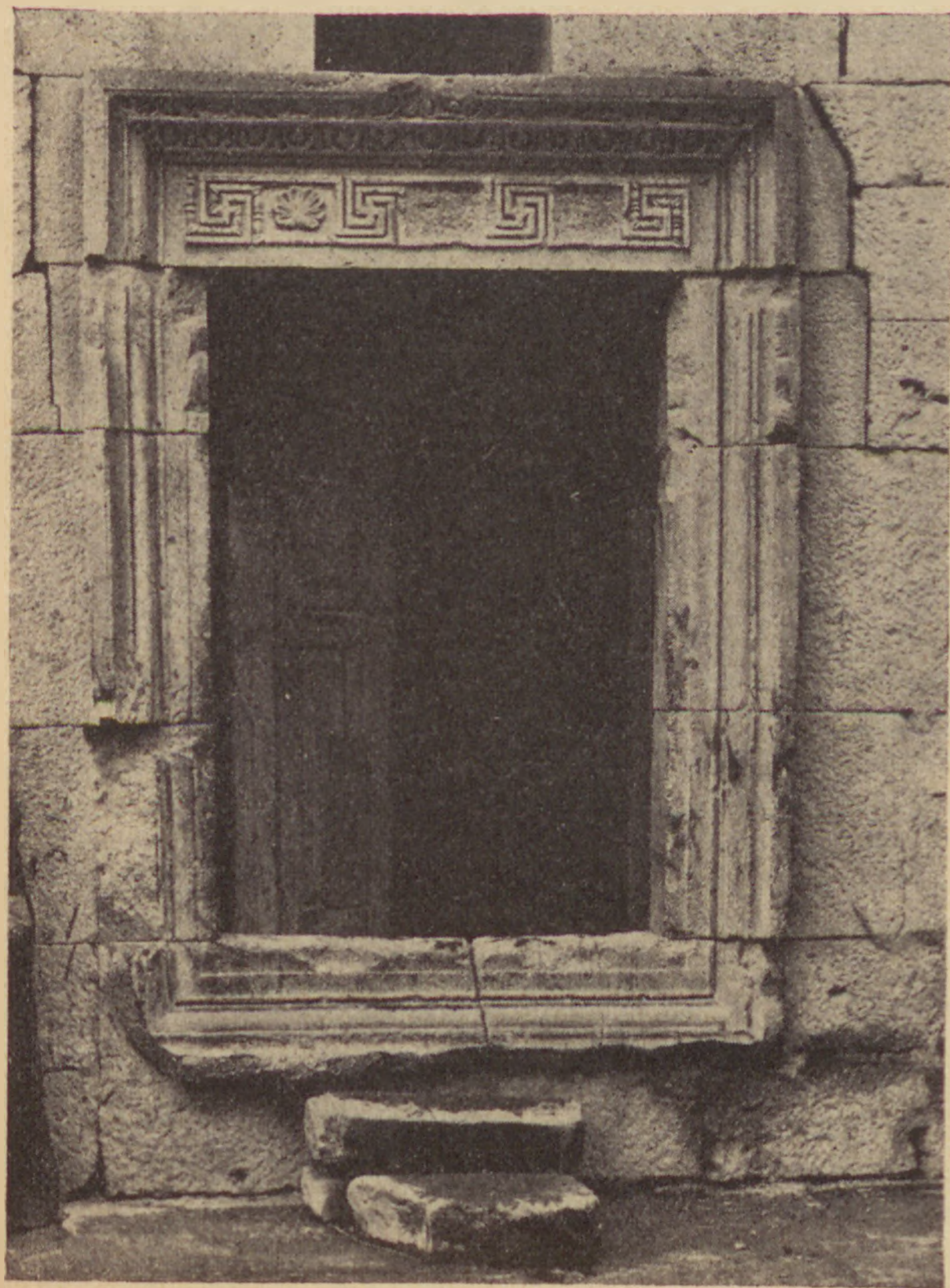
— Először is csak nyolcágú, a szolgagyertyának való kilencedik ág mellékes, másodszor nem izé, hanem menóra annak a neve. Harmadszor és főleg: minek neked menóra? Chanukagyertyát gyűjteni?

— Nem. Hanem le vagyok kötelezve a tiszaszentágotai rabbinak, annak küldeném ajándékkul azt az izét, azaz hódolom meg, azt a menórát.

Dávid úrban megint felébredt a sarcasmus.

— Csak ne írd a kísérőlevélben — mondta — hogy pürimi ajándékkul küldesz neki Chanukára menórát, hogy a lombsátrak ünnepén díszé legyen a széderesti asztalnak.

Fülöphegyi Sándor úr nem sértődött meg barátja gúnyján, voltaképpen nem is tudta, hogy az humorizált, hanem megvette azt az izét, pardon: menorát és néhány sor kísértő irással: hálám jeléül fogadja szívesen... elküldte Szentágotára a rabbinak.

6. A zsinagóga jobboldali bejárata

Négy nappal ezután Fülöphegyi Sándor úr levelet kapott a rabbtól. — Méltóságos főtanácsos úr, hálásan köszönöm a küldeményt. De nekem már van menórám, ha nem is olyan értékes, mint az, amellyel megtisztelni méltóztatott, de mert a magamét pont ötven éve használom s eddig négyszázszor mondtam mellette a benedikciót, már csak kegyeletből sem tehetem skartba az enyémet. De mert azt sem akarom, hogy az öné ne szolgáljon szent rendeltetésének. Méltóságod remélem nem veszi rossz néven, hogy a szülővárosomban fennálló zsidó hitközség templomának küldtem, mint kegyeletes adományt.

A hitközségnek, amely kapta a menórát, persze már volt egy menórája, amely legalább már száz év óta szolgált. Tehát megindult a tanakodás, mit csináljon két menórával a templom? A padlásra tenni a régit? Azt Isten ments, nem szabad; dédapáink emléket, akik alapították és felszerelték ezt a templomot, nem szabad megszegyeníteni a világért sem... vagy felváltva, egyik este a régiben, másik este az újban gyújtani gyertyát? Erről sem hallott még a nagy világ, a Sulchán Áruch sem foglalkozik ilyen kérdéssel.

A Chevra Kadisa elnök ötlete volt: Uraim! Szomszédunkban leégett a templom, sajnos, szent felszereléseivel együtt. Pénzzel nem segíthetjük testvéreinket, mert fájdalom, nekünk magunknak sincsen, tehát küldjük nekik ezt a menórát, hogy ha majd megépül a templomuk, legalább menórára ne legyen gondjuk.

A kárvallott hitközség meghatottan köszönte meg az adományt, de felmerült a kérdés: mit csináljunk templom nélkül a menórával? Egyáltalában, mikor lesz új templomunk? Ha keveset mondunk: három-négy-öt esztendő múlva, mert a templomra való gyűjtés nagyon gyengén megy. Adjuk el a menórát és az árát a templomépítési alaphoz csatoljuk, uraim? Félkiló súlyú a menóra; mit kapunk érte? Maximum negyven-negyvenöt pengőt.

— Már akkor én jobbat tudok, uraim! — jelentkezett szólásra a hitközség pénztárosa és megkopogtatta az asztalt: Csend legyen! Fülöphegyi Sándor úr kormányfőtanácsos ő méltóságának községünk határában kétezer holdas nagy birtoka van. Vigyük neki deputációba ezt a menórát, ő szót fog velünk váltani s mi el fogjuk neki panaszkodni a bajunkat, hogy leégett a község, leégett a templomunk is s akkor ki fogja nyitni a bugyellárisát, azaz kezébe fogja venni csekkönyvét a főtanácsos úr.

— Ez aztán beszéd! — helyeselt a hitközség elnöke is. — Hárman leszünk a küldöttség, persze én és az alelnök és az indítványozó igen tisztelt pénztáros úr.

Harmadnap délelőtt de nagyot nézett Fülöphegyi Sándor úr, amikor saját menóráját hozta neki prezentbe a küldöttség. Hogy kivegye csekkönyvét és ezer pengőről állítson ki bankutalványt a templomépítés céljára, az nem okozott neki valami nagy gondot. Akinek akkora vagyona és évi jövedelme van! Nemcsak a nemesség, utóvégre a gazdagság is kötelez. Nagyobb gondot okozott neki az az izé, az a visszakapott menóra. A szalonban a vitrinbe tegye? Méltóságos felesége görcsöket kapna, ha meglátná. Vagy adja vissza akár feleáron is a boltosnak? Ez sehogysem fair dolog, ezt nem teheti meg.

Sok másféle lehetetlenségre is gondolt, csak arra az egy — bocsánat a profanizációért — Kolumbus tojására nem gondolt, hogy gyertyát gyűjtson az izén „zsidó karácsonykor“.

Szegény vándorló menóra! Akinek volt már menórája, annak nem kellett, akinek kellett volna, mint a leégett községnek, az templom nélkül nem avathatta fel a kegyszert, s akinek sohasem volt menórája, de most kapott egyet ajándékkul, az nem tudott vele mit csinálni.

DR RÓZSA IGNÁC: MIT ADOTT A ZSIDÓSÁG A VILÁGNAK

Most egy éve jelent meg a *Mult és Jövő* hatalmas jubileumi száma. Sokan írtak és még többen gondolkodtak arról, mit adott Patai József dr. az ő „lelkéből lelkezett gyönyörű magzatával“, a *Mult és Jövő*-vel a magyar zsidóságnak. Nekem zsidó önérzetem és ezzel emberi méltóságom megerősítését adta. Ezt adta a folyton emelkedő olvasótáborának. Talán most a *Mult és Jövő* köréből indulhatna ki egy sorozat, mely azokról a szolgálatokról beszélne, amelyeket a zsidóság a világnak tett.

Népszerű, de mégis tudományos könyveket kellene teremtenünk, amelyek *elsősorban minket* világosítanak fel azokról a nagy tündöklő szolgálatokról, amelyekért hálátlansággal fizetett a világ és a diadalmas szellemi fegyverekről, amelyek rendelkezésünkre állanak a szünni nem akaró támadások visszaverésére.

Ezek a támadások is jórészt tudatlanságból származnak. E könyvek tehát másodsorban azoknak az antiszemitáknak a felvilágosítására szolgálnának, akik vallási vagy világfelfogási alapon gyűlölnék bennünket.

Nézzük csak kissé részletesebben, milyen tárgyú könyvekre gondolok. Csak címeket sorolok fel, amelyek útmutatást nyújthatnak a megírandó könyvek tartalmára nézve.

A *vallástudomány* köréből: 1. Az Ótestamentum és az Újtestamentum összehasonlítása. (Egyezések, különbségek föltüntetése). 2. A zsidó próféták szerepe a keresztény liturgiában. 3. Dávid zsoltárai a katolikus, protestáns, görögkeleti szertartásban. 4. Ruth könyve, Jób könyve, Kohélet könyve, Salamon példabeszédei és az Énekek Éneke a keresztény népek életében. 5. A zsidó és keresztény ünnepek közös eredete. 6. A zsidó szokások és erkölcsök a keresztény népek életében. 7. A biblia és az egyetemes történet viszonya. 8. A biblia mint a világirodalom forrása. 9. A biblia mint a szociális világfelfogás forrása. 10. A biblia agrártörvényei. 11. A biblia a jog forrása... stb. stb.

Hasonló szempontokból dolgozandó fel a *Biblia után való zsidó irodalom*. Ennek feltárása és hatásának kimutatása a világ népeire még fontosabb, mert még ismeretlenebb terület úgy a zsidó, mint a nemzsidó előtt.

A fent vázolt hatalmas feladatot csak az egész világ zsidóságának ereje tudja eredményesen végrehajtani. Minden ország zsidóságának össze kell fogni ennek a felvilágosító munkának az érdekében. Ma már minden nagy eszme, még a nemzeti eszme is, csak nemzetközileg oldható meg. A zsidók ellen nemzetközi a gyűlölet, az előítélet, nemzetközileg kell összefogniok ennek a leküzdésére, egyetlen fegyverünk, Szentírásunk örökérvényű igazsága segítségével.

Magyarország zsidósága eddig keveset tett Erec Jisrael — felépítéseért, azért, hogy a hontalan zsidó testvére is megtalálja egyszer honját az őshazában.

Milyen magasztos volna, ha innen indulna ki a Tannak minden nép számára szolgáló tudományos és népszerű magyarázata.

Szíriai arab pavillon Telavivban

DR BEN-ZION SCHEIN (JOHANNISBURG): KERESZTÉNY CION-BARÁTOK

Dr. Ben-Zion Schein Dél-Afrikából beutazta a Keren Hajeszod ügyében a Távolkeletet, Amerikát és Ausztráliát és alábbi cikkben érdekes tapasztalatokról számol be, melyekre a Palesztina-építés, keresztény barátai között tett szert.

Nagy világot utaztam be a Palesztina-építés ügyének szolgálatában. Sok viszontagságot, de sok örömet is jelentenek az ilyen utak. Nekem különös gyönyörűséget szerzett az a mély rokonszenv, amellyel a Távolkeleten és a világ távolabbi szigetszökegének a keresztény Cion-barátok között találkoztam. Meg kell mondanom, hogy az egyes keresztény Cion-barátok entuziazmusa Palesztina újjászületése iránt túltett csaknem a zsidó híveinek lelkesedésén is.

A legérdekesebb tapasztalatokat szereztem ezen a téren Ausztráliában és New-Zeelandban. Nem sok zsidó lakik ezekben a világrészekben. De Palesztina ügyét a nemzsidók is magukévé tették itt. Elsősorban az úgynevezett *christadelphiak* s *methodisták*. A 25–30.000 zsidó Ausztráliában eleven zsidó életet él. Van ugyan zsidó sajtójuk, zsidó kulturmozgalmuk, de erős támaszra talál nemzsidó barátaiknak őszinte odaadásában. A „*christadelphiak*” különösen az Egyesült-Államokban, Skóciában és Dél-Afrikában élnek nagy számban. Igazi megszervezettséggel azonban elsősorban Ausztráliában és New-Zeelandban lépnek fel. *Minden városban van saját külön templomuk, ahol minden vasárnap istentiszteletet tartanak és prédikációkat, melyekben beszámolnak az elmúlt heti palesztinai eseményekről.* A *christadelphiak* Cion-szeretetének eredeti forrása a miszticizmus, az a hit, hogy Palesztina zsidó feltámadása után be fog következni a várva várt „millennium”, az egész emberiségnek boldog ezer esztendeje, amelyet a Kabala misztikus tanítása is hirdet.

A *christadelphiak* központja Adelaide városa Dél-Ausztráliában. Itt jelenik meg havi folyóiratuk, mely tele van a Palesztina-eseményeknek tudósításaival és méltatásával. Nemcsak a bibliában mélyednek el, hanem a zsidó irodalomban is. A cionista mozgalom minden fázisáról, kongresszusairól, vezérfőfőiről pontosan tudnak. Számontartják és betéve tudják Herzlnek, Nordaunak és a többi vezérfőfőfiaknak életéből a legfontosabb dátumokat, úgyhogy magam is elrestellkedtem, amikor egyik-másik pontosabban tudta például Herzl házasságának dátumát, mint én. *Minden házban Keren Kayemeth-persely van, szintűgy a templomokban.* Vasárnaponként gyűjtenek a szentföldi földvásárlás céljaira. Iskolásgyerekek összejöveteleket tartanak, ahol a nagyobbak oktatják a kisebbeket a zsidó történelem, a cionizmus, a chalucok, „bilujok” stb. történetjéről. Sokan jártak már közülük a szentföldi kolóniákon és hazatérve nagy szeretettel számolnak be a Cionban látottakról.

Engem is a legnagyobb lelkesedéssel fogadtak Cion keresztény barátai. Minden városban ők voltak az elsők, akik üdvözöltek, mint a Szentföld követét. Aucklandban, New-Zeeland érdekes városában, amikor leszálltam a hajóról, még mielőtt a felém nyúló zsidók Salóm-üdvözlésének fogadására kinyújthattam volna a kezemet, egy keresztény asszony sietett hozzám és nagyobb fontosságról szóló csekket nyomott a kezembe, mondván, hogy ő akar lenni az első, aki itt, ebben a városban, a Keren Hajeszod számára Palesztina építésére adományt nyújt át. *Christchurch* városában egy keresztény asszony levelezőlapot mutatott nekem, melyet Herzl Tivadar írt az ő apjának még 1902-ben. Ezt a levelezőlapot az asszony örökölte apjától és családi ereklyeként

őrizték és őrzik kettős üveg között díszes keretben. Az egész család szentségnek tekinti Herzl kezeírását.

Külön előadást kellett tartanom a keresztény templomokban, ahol megható áhitattal hallgattak. És alkalmam volt meggyőződni a világi fórumokon is, hogy ezek a christadelphiak hogyan támadtak neki, mint oroszlanok. annak, aki legesekélyebb kritikai megjegyzést is kockáztatott a zsidósággal, vagy Palesztinával szemben.

Hasonló szeretetet tapasztaltam a *metódista* egyház híveinél Ausztráliában és New-Zeelandban. *Broken Hillben* az egyik pap kezdeményezésére összegyűltek a város keresztény papjai, a *metódista* papok, a *Church of England* és a többi egyházak funkcionáriusai, több mint negyvenen vasárnap délelőtt és hallgatták referátumomat a Palesztina-építésnek haladásáról, melyhez többen aztán nagy lelkesedéssel szólaltak hozzá. *Sidneyben* a *metódista* egyház templomában vasárnap több mint háromezer ember gyűlt össze és nekem a szószékről kellett beszélnem a prófétai látomásokról teljesedéséről és a Szentföld feltámadásáról. *A metódista pap üdvözlő szavainak befejeztével az orgona belezúgta a templom mélyébe a Hatikvát, amelyet az egész közönség felállva, ünnepélyes csendben hallgatott végig.*

Minden egyes városban a *polgármester* fogadott és „*Civic Welcome*”-t rendezett a szentföldi követ tiszteletére a városházának tanácstermében, ahol az összes hatóságok tagjai megjelentek a legtekintélyesebb polgárokkal egyetemben. A lordmajor elnökle alatt gyűlést tartottak, amely valóságos demonstráció volt a Palesztina-építés gondolata mellett. Előfordult az is *Broken Hillben*, hogy a vallásos atmoszféra annyira fokozódott templomi előadásom után, hogy az összegyűlt keresztény tömeg kérte, hogy áldjam meg őket Cion áldásával. És nagy tisztelettel hajtották meg fejüket, mikor föltettem kalapomat és elmondtam az óhéber papi áldást: „*Jevorechecho hasém vejismerecho...*”

A *christadelphiak* és *metódisták* csoportjain kívül más világi keresztény szervezetek is nagy lelkesedést tanúsítottak a Palesztina-ügy iránt. *A Rotary Club és a Constitutional Club, a milliomosok klubja, a keresztény nőegyletek, az egyetemek tanárai, rektorai és diákjai mind akartak hallani a Palesztina-építés haladásáról.* Mindenütt felkértek a rádióállomások is előadások tartására. Ausztráliában a *parlament elnöke és a kormányzó* előtt kellett ismertetnem a Palesztina-eseményeket. De ugyanilyen érdeklődést tanúsított az egész sajtó. Interjúk, vezércikkek jelentek meg a világi sajtóban. Előadásaimat egész részletesen közölték.

Hasonló érdeklődést mutattak *Japán, Kína, Filippinszigetek, Jáva, Singapore, Szumátra és a többi városok keresztény szervezetei*, akik mind tudni akartak mindent, ami a Szentföld újjáépítésének fejlődésére és továbbisorsára vonatkozik. A japánok Sanghaiban különösen Palesztinának gazdasági életéről és fejlődéséről akartak minél többet hallani. A japán export kiterjesztette csápjait Palesztinára is. Viszont Kínában, Japánban és általában Távolkeleten elterjedt mint kedvenc üdítőital a jaffai narancsból készült Aszisz, melynek legutóbbi rakománya már a telavivi új kikötőből indult el Távolkelet országai felé.

**Gyűjtse össze a MULT ÉS JÖVŐ számait.
Az év végén maradandó értékű albuma lesz. Tartalomjegyzék és bekötési tábla kiadóhivatalunkban kapható. Ára 2.50 P**

KISS ARNOLD: A FEKETE HATTYÚ

Görnyedt emberke, az életkorát negyven esztendei Pesten tartózkodása egész ideje alatt sohase lehetett külseje után pontosan megállapítani, öreg volt-e már fiatal korában. fiatal volt-e aggsága idején? — mindig változatlanul egyforma volt. Mint az útszéli katángkóró tengett-lógott az élet viharában.

Ijedt arcocska, kopasz fejbűbján, csak a tarkója táján árválkodott valamikor tán hullámos fürtöknek gyéren maradt bizonytalan színű, fakó maradványa, beesett szemeiben rémüldöző, segélykereső, örök panaszkodás, örök néma bosszúátkérés, hogy a világon merészkedik lenni.

Ritkán lehetett a szavát hallani. Akkor is valamiféle, félig orosz, félig zsargon nyelven dadogott néhány szót, félénk feleletképpen a hozzáintézett kérdésre.

*

Régen, nagyon régen került, valahonnan Oroszország ismeretlen mélységeiből a magyar fővárosba. Apja, anyja: kik voltak? nem lehetett belőle sehogyan se kivenni.

Rokonsága nem volt; egyedül élt, mint valami sebzett csóka erdők rejtett fészkére visszavonultan.

Valahogyan belepottyant a tabáni öreg zsidó templom karvezetői állásába, kántorokat szolgált végig majd egy fél-zazadon át, kórusgyerekeket tanított he ódon, soha nem hallott, orosz származású templomi énekekre.

Más iránt nem volt érzéke, csak a zsidó énekeknek volt rajongó szerelme. Beléveszett a lelke ezekbe a melankóli-

kus, zokogó dalokba, mint vak csalogány nótás erdőmélyek titokzatos, sötét erdőzugásába. Voltak ujjongó, dévaj egyházi dalai is, azok is úgy vijjogtak, mint szakadthúrú clavicellón egyetlen megmaradt éleshangú húrnak a sikítása.

*

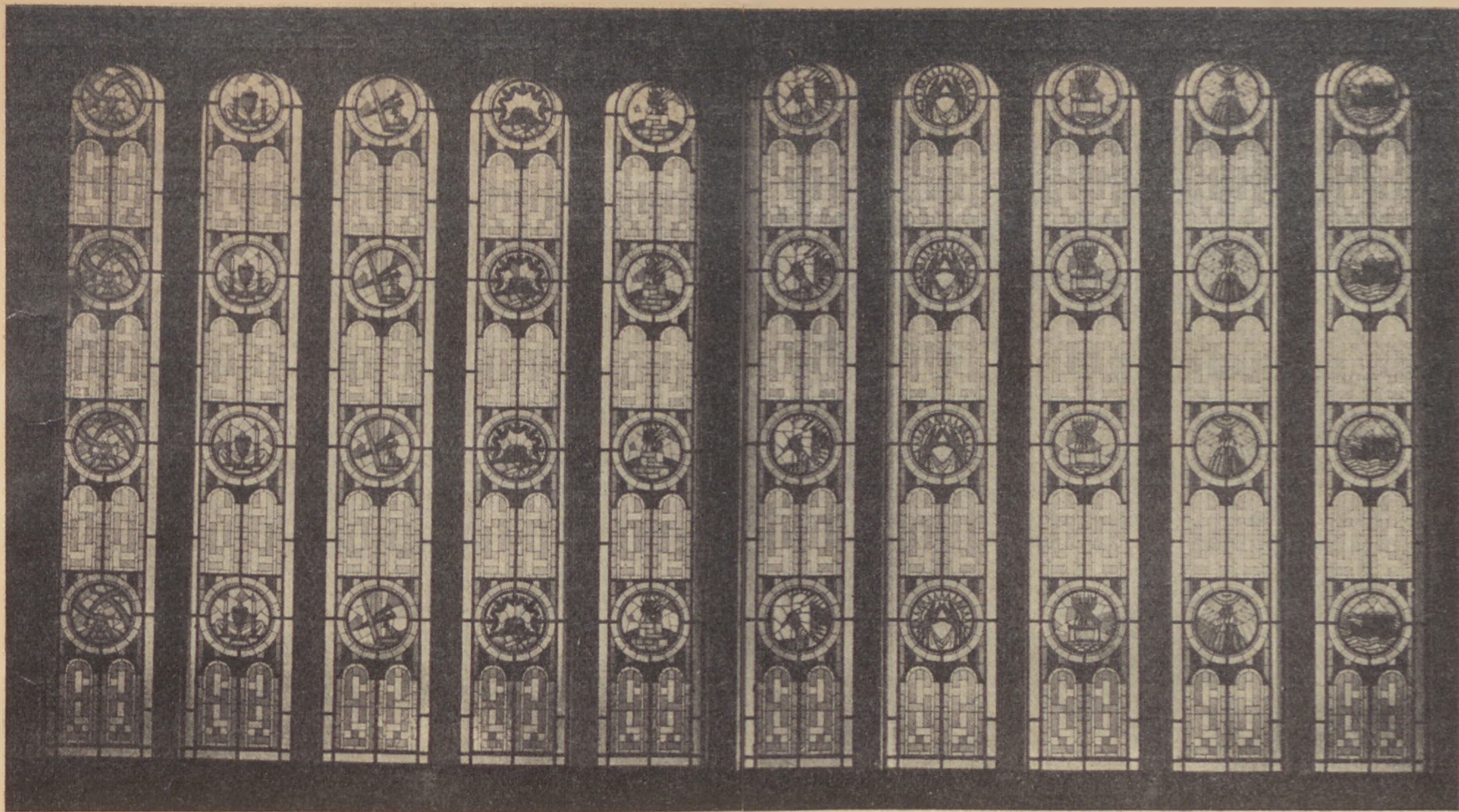
Valahol a Császárfürdő tájékán volt a lakása, inkább az oduja; magános agglegény, kopár szobácskájában. Ott ült a rejtelmes írású hangjegyei fölött, hosszú, virrasztó éjszakákon át. Félt a nagyvilágtól, ritkán bújt ki a szobácskájából, ebédre a szomszéd kis vendéglőbe, vacsorára ugyanoda, ahol könyörülethől olcsó pénzen kapott szerény estebédet. kevés bort, amitől azonban hamar úgy elázott, hogy révült, tompa fényben csillogó szemekkel, elérzékenyült könnyezéssel, dadogó dudolgatással botorkált végig a csendes, éjszakai budai utcácskákon, végig a Gül-Baba rózsadombja tájékán lévő lakásába, ahol aztán majd hajnalig világított ki az ablakon át a lámpása fénye, a sejtelmes domboldali kertcskékbe és rigók és sármányok ültek hajnaltájban az ablaka párkányán, csodálkozva hallgatták a különös, babonás énekeit és halkán beléfüttyöngtek a nazális dünnnyögésébe, amint lengő, kopott, hosszú lebernyegje széleit ritmikus libegtetve, mindegyre hevesebbé váló karmesteri vezénymozdulatokkal hadonászott egy láthatatlan kórus felé.

*

Sokat bolyongott Nekraszov Hermann, az orosz karmester a budai hegyekben, erdők rengetegében, nádas láp-

4 Lenke-úti új templom. Oltár és szószék. Novák és Hamburger terve

A Lenke-úti új templom színes ablakai. Novák és Hamburger terve

vizek környékein. Önfeledten, magányosan, mámoros ámulatokban. Hallgatta a bérci fészkeire szálló esnek vijjongását, keselyük rikoltozását s ezeket a fenyegető és panaszos kiáltásokat kusza papírlapokon hangjegyekbe írta. Megleste az erdők rigóinak óvatos fütytyaszavát, cinegéinek halk pittyentéseit, alkonyati pacsirtanótákat, a lápok bibiceinek szerelmes hívásait, húzó darvaknak krugatásait, a villanószárnyú sirályok rikoltozásait: dalokká ömlöttek a lelke mélyén, éppúgy, mint a csöndesen sikló patakok surranása s a haragosan rohanó folyamoknak habokzúgása. Nyári tikkasztó csöndben a kerti liliumok és rózsák kelyhében döngő darázs-zümmögés és a nesztelenül szálló szitakötők szárnyainak másnak nem hallható perregése, őszi esőzések csöppjeinek csurranása, haldoklóan aláhulló elsárgult falevelek csöndes porbasiklása: minden hang, minden zörej érzékeny membránt talált a lelkében, s naphosszat tartó barangolásai után a dalok eme megszállott garabonciása úgy rohant haza, az odujába, gazdagon megrakott nótafoszlányokból fölhalmozott prédájával, mint örökké nyugtalan Prometheus, aki az istenek szent lángjaiból csent magának tiltott kincseket... jegyezte, rakosgatta a lángzsákmány paraszait, égett, perzselődött tőlük a lelke...

Máskor mindig remegett, félt valami rémületes, látományszerű veszedelemtől Nekraszov Hermann, a templomi karmester. A panaszos nézésű nagy fekete tűzben égő szemeknek pillái kitágultak ismeretlen víziókra, didergett, borzongott minden tagja, ha valaki a multjáról, a hazájáról, a származásáról tudakozódott nála.

*

Néha közlékenyebb volt, s ilyenkor elmondta, hogy egy orosz progromban agyonütötték apját, anyját, az egész családját, ő 18 éves korában menekült az orosz pokolból, idevetődött Magyarországra, negyven esztendeje él már a magyar fővárosban, megszerette a magyar földet, a kicsiny templomot, amelyben ünnepi zsoltosmákra tanítja a kórusfiúkat, ünnepi dalokra, amiket magával hozott a messze podoliai síkságok-

ról, az Ural sötét hegyeiből, s amelyeknek nagy része az ő szívében termett meg: csodálatosan borús, felejthetetlenül édes merengésű, nagy művész-álmodású lélekből fogamzott. könnyekben vergődő, sikoltásokban megrendítő hangförgetek, titáni, Wagner-zúgásokkal vetekedő dalviharok.

Félt, nagyon félt Nekraszov Hermann, a karmester. Hogy egy napon majd kiutasítják a magyar földről, őt, az idegen orosz honpolgárt, vagy hogy egyszer majd írás érkezik Oroszországból, kiadatásra kéri őt, a katonaszökevényt s hazatoloncolják az orosz pokolba. Hiába bátorították, vigasztalták a jó emberei: ne féljen, senki se keresi, senkinek se árt, Oroszországban se törődik vele senki, hiszen úgy elkallódott onnan már régen, mint a szélről sodort falevél: Nekraszov Hermann nem tudott soha megnyugodni.

Egyszer aztán a község egyik ügyvédje kezébe vette az ügyét. Megszerezte számára a magyar honosságot. Amikor az írást a kezébe adták, fölujjongott mondhatatlan boldogságban, forró, hálás könnyek öntötték el a szemét. Kevés időre megnyugodott, aztán újra előfoglalták a rémüldöző víziók: Oroszország, a pogrom, a kiadatást sürgető írásvárás, sehogyan se lehetett a lelke örökös háborgását lecsöndesíteni.

Jött a kisenewi progrom híre. Nekraszov Hermann lelke görcsös konvulziókban vonaglott. Hallotta ajult víziókban a haldokló orosz gyermekek hörgését, a fölperzselt zsidó házak lángjainak szisszenéseit, félőrült anyák jajgatását: a szíve hárfáján borzalmasan gyönyörű énekek. fohások ébredtek azoktól, egy új dal tépődött ki véresen a lelke roncsaiból, egy engesztelő estének Kolnidre éneke, amelyben sóhaj, könny és rémült sikoltás úgy zengett, mint apokaliptikus orkesztrumok szimfóniája.

*

Igen nagy művész, Isten-avatott mestere a dalnak volt Nekraszov Hermann, az ismeretlen, orosz zsidó templomi karmester; egy alkalommal egy világhírű zeneszerző vetődött be a tabáni rozszant zsidó templomba, végighallgatta

Nekraszov Hermann egyik templomi szerzeményét, s mikor megtudta, hogy a csodálatos melódia a kopott zsidó karmester lelkéből termett: rajongó extázissal magával akarta vinni fényes metropolisba, ragyogó állást ígért neki, s azt jósolta, hogy maestro lesz belőle, — Nekraszov Hermann szomorú mosolygással ingatta a fejét: „nem megyek én már sehová se innen“, s visszabújt az ő városvégi odujába, s tovább jegyezte a rigók és csalogányok meglesett hangfoszlányait.

Megöregedett. Egyre hallgatagabb, egyre magányosabb, mogorvább, szótlanabb lett. Soha senki, egész élete során nem tudta: volt-e valamiféle szenvedélye? talán valami szerelne ifjabb éveiben?

Szerette a magyar földet, amely hazát adott neki, mégis idegen maradt benne mindvégig. Fájdalmas-nézésű szemeiben mintha a távoli litvániai tavak sötét rejtelmek borongtak volna, zúg-utcaikon való csatangolásai közben dúdolgató hangfoszlányaiban mintha rég hallott orosz kántorok sirató melódiái sirákoztak volna.

*

Amikor kitört a háború és az utcák falain megjelentek a behívó falragaszok, a vonatok zsúfolva voltak a bevonuló, hadba induló katonákkal: Nekraszov Hermann lelke rettegő borzalmakkal telt el. Nem lehetett a fejéből, a szívéből kivenni az örökös rettegést, hogy egy nap mégis csak megérkezik Oroszországból a behívó, hogy Nekraszov Hermann jelentkezék katonai szolgálatra. Hiába mondták neki, hogy ez örület, hogy ez lehetetlen — Nekraszov Hermann félt, didergett, rettegett. Az érte jövő ölestermetű kozákok kancsuka-suhogását hallotta zúgni, süvölteni a levegőben. Majd meg attól félt, hogy kiutasítják, őt az idegent, Magyarországból. Hasztalan vigasztalták a megszerzett állampolgárságával: Az öreg karmester lelke beleveszett a színtelen rettegések hínárjába.

Alig mert szóbaállni valakivel. A tétova-tekintetű szemeiben alázatos bocsánatkérések félénken csillanó lángjai lobogtak könyörületkéreően. Örökké próbákat tartott a karfiúkkal. Lázás, szenvedélyes, új énekeket komponált, azokban is űzött sikolyok zokogtak.

Nyilvánvaló volt, hogy megroppant a lelke. A kicsiny vendéglői kertecskében, ahová ebédre járt, meghúzódott a legfélreesebb zugban, a cselédség háta mögött, lopva lenyelte a szűkös falatját, s a hátsó kapun kisettenkedett, a falakhoz lapulva az utcák során, elbolyongott az erdők homályába, a hegyek magányába.

Egy este élesrefent borotvával elmetszette a torkát. Nem halt meg, sokáig élet és halál között vergődött, aztán újra föltápáskodott elborult elmével.

Nem taníthatta többé a karfiúkat; kíméletesen pihe-nésre küldték, valami csekély kegydíjjal.

Tovább is ott kószált az elhagyott erdők magányában, leste a rigók füttyét, a fűszálak zizegését, az alkonyi szellőtől ringatott falombok sugását.

*

Őszi szelek rázták már az erdők fáinak lassan kopárrá hervadó ágait, hűvös hajnalok, hűvös esték bágyadt hibora öntötte el a hegyesúcsokat, a templomban az elulhavi harmona sikongott már reggelenként.

Nekraszov Hermann, az orosz karmester betegen virasztott, lázasan dolgozott a hegyekre nyíló szobácskájában.

Hangjegyek tömege feküdt előtte. Egy újesztendei imádság zenéje ringott a szívében. Féleszelősen mondogatta: a hatyú-dalát komponálta most.

Arra kérte, rimánkodva a hitközséget: engedjék meg neki, hogy erre az új szerzeményére, az új Nöszane-Tókefre, hadd taníthassa be a karfiúkat, hadd vezényelhesse újév napján ezt az ő új énekét.

Megengedték neki, nagy könyörületből. Óvatosságból még egy más karmestert is berendeltek, ha esetleg valami baj történne.

Nekraszov Hermann lázasan készült az új szerzeményére. Fölbotorkált a domboldalra, ahol bárányok legeltek és pásztortilinkó merengett és a bárány-csöngettyük szavát és a pásztortilinkók sirákozását hangjegyekbe szedte. Éjszakai látomásaiban hallotta az orosz pogromok tűzhalálban, vizek hullámaiban vértanu halált szenvedett zsidó gyermekek hörgéseit: remegő ujjakkal írta föl a hallomásait a szövegre, hogy „mint a pásztor megszámlálja a nyájait, úgy ítél meg ezen a napon az Isten minden élő lényt, hogy kire vár tűzhalál? kire vizeknek sodró áradata? ki bolyong majd hazátlanul? kinek lesz nyugodt életsora?“

Még egy motívumot keresett, kutatott eszelős nyugtalansággal. A hatyúdál zengését. Közeli és távoli tavakhoz bolyongott el, éjszaka idején leste, mikor fog meghalni egy hatyú, amelyik csak egyetlen egyszer, a halála percében szólal meg csodálatos dallammal.

Egy fekete hatyút látott úszni az egyik tó felületén egyszer. Sötéten, kísértetszerűen.

Remegő ajakkal súgta: ez a fekete hatyú nemsokára meghal. Meg kell lesnem a halála percét. Meg kell hallanom az utolsó sikoltását.

*

Egy éjszaka ott vergődött álmatlanul szobácskájában. A fekete hatyút látta maga előtt.

Egyszer csak fölsikoltott: „Hallom, látom, most hal meg. Hallom az énekét.“

Remegve ugrott föl a fektéből, a hangjegyeihez rohant, s látomásos borzongással írta föl a hangjegyei közé a fekete hatyú halálos, utolsó dalát...

Ott állt, ott imádkozott a gyülekezet a szent újesztendő napján a templomban.

A „Szane-Tókef“ imáját énekelte a templomi emelvényen a kórus.

Nekraszov Hermann, az orosz karmester fölemelte a karmesteri pálcát. Bárány-csöngettyük szava, pásztor-furulyák édes nótája zengett az új dalában. Tűzlángok sistergése, hullámok áradása, vértanuk hörgése.

Csodálatos ének volt az. A legmélyebb művészlélekből fakadt. Könny, zokogás támadt a nyomában.

Azután a dal végéhez közeledett, ahhoz a helyhez, amely azt sirja el, hogy „az ember: por az ő eredete, s a vége sem egyéb, hanem por, Lelkének árán keresi kenyerét. törekeny cserép, elaszó fűszál, rohanó árnyék, illanó álom“.

A fekete hatyú haláléneke volt ebbe az imába beleégetve, belésikoltva.

Nekraszov Hermann, az orosz karmester remegve emelte föl pálcáját. A szemei földöntúli tűzben égtek.

Csodás, fájdalmas, sötét hangok áradtak, mint infernói mélyhegedűk zúgása. A fekete hatyú haláléneke...

A templomban hangos zokogás sirákozott száz ajakról. Halk sikoltások hallatszottak.

S Nekraszov Hermann, a babonás orosz karmestert, a dal befejeztével ájultan vitték ki a templomból.

Néhány nap múlva meghalt; elhagyatott, magányos. hegyoldali kis szobájában.

Mosolyogva, már megbékülten feküdt a rozszant ágyán.

Félhomályos, őszi hajnalszürkületben, a közeli bérceken és erdők sűrűjében sasvijjogás hallatszott s a rigók és a csalogányok halkan füttyöngettek, majd zengő, ezerszavú madárdal énekelt be a nyitott ablakon.

Valahonnan messziről egy fekete hatyú sikítása szállt. egy fekete hatyú dallam, amely mint sötétszínű lilium borult az örök álmodó orosz karmester halottas ágya fölé...

Maxa Nordau: Jemenita fiú

Maxa Nordau: Jemenita leány

Maxa Nordau: Jemenita festőművész

HIRSCH-PATAI ÉVA (JERUZSÁLEM): MAXA NORDAU JEMENITA KÉPEI

Könnyű egy nagy történelmi név viselőjének eljutni a siker küszöbéig. De nehéz átlépni a küszöböt. Utjának kezdetén a nagy Apa barátai és tisztelői vezetik, kísérik és becézgetik féltő szeretettel. A nagy név megkönnyíti a kezdetet, de megnehezíti a cél elérését. A könnyű úton

„nagyember gyereke“ a cél előtt megtorpan, mert nehézségeket lát maga előtt, bonyodalmakat önmagával és a világgal, ütközéseket, melyeket az ismeretlenségből induló fiatal művész nem is ismer.

Magas igényekkel, megkülönböztetett figyelemmel járt a budapesti közönség Maxa Nordau képei között a kiállításon, melyet 1927-ben itt rendezett. Max Nordau leányától sokat vártak a nagy zsidó ember hívei. Tehetséget vártak és tudást, lendületet és — zsidóságot.

Ebben az időben Maxa Nordau már teli volt érdeklődéssel a Kelet iránt. De a Kelet inkább mint motívum érdekelte, mint táj, szín, ornamens, exotikum. — Képei, még a Palesztináról festett tájképek is, inkább a francia festőművei. Akkoriban a zsidó művész még szunnyadt benne, egyénisége még nem forrott ki.

Azóta közel tíz év futott el. Maxa Nordau útja Palesztinába vezetett és Palesztinán át az igazi Kelethez. Művészete megérett, átfinomult, felemelkedett. Felfedezte, hogy a Kelet nemcsak szín és panoráma, hanem elsősorban ember, csak az emberen át megfogható, beszédes. A jemeni zsidók halványbarna arcában, mesemondó fényes nagy szemében ott él a Kelet minden varázsa. Egy régi mondás dicséri a jemeni lányokat: „Jemen hajadonai mind királykisasszonyok“. Karcsúak, izmosak, lépésük könnyű, kezük kicsiny és ügyes, amihez nyúlnak, ragyog a tisztaságtól. Egy szál ruhában jönnek a jemeni zsidók a messzi, forró Arábiából, fiaik munkások lesznek, leányaik szolgálók... A szerencsésebbek varrnak, hímeznek. Szűk, kis szobákban laknak, keskeny, nagy kövezetű utcákba zárva, szoros közelségben, közösségben egymással. Kékfalú alacsony házaikban csendes, bensőséges családi élet folyik; árad a bő gyermekáldás, de a szegények legszegényebbje is elküldi fiait az iskolába, ahol megtanul írni, olvasni, számolni és imádkozni...

Maxa Nordau gyakran jár közöttük. Ismeri és szereti ezt a csendes, szelid, hívő elmélkedésekkel telített ember-

Maxa Nordau: Jemenita chaluca

fajtat. A nagy óvatossággal és gyöngédséggel megfett jemeni fejek végtelenül kedvesek a maguk egyszerűségében. Finom, lélekkel teli arcok, gondterhes, álmodó szemek. Akár a „fekete munka” nehéz jármát hordja, akár mint térdnadrágos, kalapos „chaluca” virágkosarat hoz haza a mezőről, akár régi délarábiai kendődiszében néz reánk mindig lenyűgöz a szemek mélysége és melancholiája. Maxa felfogta a jemeni zsidók lelkének lényegét és élénk vetíti művészetének finomságával, hogy mi is megszeressük ezeket a távolról jött testvéreket, akik sokezer éves ábrándjaik beteljesedését látják az újjászülető Szentföldön.

Peterdi Andor: Világ, föld, élet

Világ, föld, élet:

*Sose voltál számomra szebb, gyönyörűbb,
Bár sokasodnak ősz fejem körül
Az ólmos évek.*

*Negyvenkilenc nyaram hervadt az őszbe,
Az ötvenedik most záporoz rám:
Fényt, derűt, égi sugárba szöve,
Pedig üzenget már az éjszakám.
Venyigeként állok e szőlőhegyen,
Korhadtan, betegen,
S a filoxera tarol körülöttem,
Mégis őrzi omladozó törzsem
E pusztuló, vert televényt.*

*Világ, föld élet,
Sose voltál számomra szebb, gyönyörűbb,
Szépek a kányák, pacsirták, ölyűk,
S ringanak a füvek, lombok, a vetések,
Pipiskék fütyülnek, játszik a szél,
Akácok, mirtusok illata él
S a lucernásban nyulak legelésznek,
Násztáncot lejtene a lepkék a réten,
Csillog a csermely s a parti fővény
S én mélézok egy öreg fa árnyas tövén...*

*Világ, föld élet,
Sose voltál számomra szebb, gyönyörűbb:
Nézem az eget, a kék, gömbölyűt,
S az áradó nap tenger nyilait,
A nyíló tájak aranyszőnyegén,
Gazdagnak öröm, szegénynek remény,
Ez a roskadó, dús televény.
Isten kitárta az ablakait,
S tódul a fény, a sugár, az illat,
Bolondít, részegít, vakít,
S mesebeli szép álomba ringat.
Zuhog a fény és dalol a határ
S a tüzes mennybolt ezer nyílásából,
Lezúdul bolygónkra az élet : a nyár.*

*Sose voltál termőbb, szebb, gyönyörűbb:
Világ, föld, élet!...*

A ZSIDÓ KÓRHÁZ TEMPLOMÁBAN

Kicsiny templom a Pesti Hitközség Zsidókórházának nagy birodalmában. Évszázados fák között vezetnek hozzá boltíves folyosók és előtte egy fehér márványszobor, melynek magyarázó felirata benn a templom falán olvasható: „A pesti izr. hitközség az emberszeretetnek szentelt ez intézetét Bródy Zsigmond úr boldogult hitvese, Adél emlékére alkotott kegyeletes alapítványának köszöni. Isten áldása legyen e mű fölött.” Valamikor ez a falba illesztett tábla közvetlen a márványszoborhoz tartozott és Bródy Adél finom, fenkölt alakja ott trónolt a magas előcsarnokban, melyet azután szerencsés megoldással templommá alakítottak át és a nemes képmás kikerült a szabadba, mint az emberszeretetnek és jósnak szárnyaló szimbóluma. A szobor régi helyén most az almémor áll. Rajta szép bársonytakaró, megható héber felírással három testvérkérről, „Eszer Chava, Chajim Benjamin Zeév és Kéle Sára Epplerről, akik hálával áldoznak Isten csarnokának a betegek házában. Küldje az ő szavát és gyógyítsa meg őket.” A régi főbejárat helyén Frigyszekrény leomló függönnyel, rajta aranyhímzéssel az „Ovinu malkénu” megfelelő mondata: „Küldj teljes gyógyulást...” (Ledermann Mór és neje ajándéka.) És stílszerűen hat, hogy a mondat nincsen befejezve így: „néped betegeinek”. Mert hiszen a zsidókórházban valláskülönbség nélkül gyógyítják a betegeket és valláskülönbség nélkül imádkoznak is értük. Ugyanabban a különszobában feküdt Baltazár Dezső püspök, amelyben most nyáron Spira Eleázár, munkácsi csodarábbi talált gyógyulást. Spira munkácsi főrabbi több hívével (chászidjával) együtt volt a zsidókórház ápolója és ugyanakkor a kórház számos keresztény betege is fordult hozzá, hogy megáldja. „Vigyázzatok az életetekre! — tórai parancs — mondotta — és ezt a parancsot a legszigorúbban teljesítik a zsidókórházban.”

Két egymással szemközt levő tábla hirdeti ebben a kis templomban a humanizmusban való teljes harmóniát. Az egyik arról szól, hogy Budapest székesfőváros áldozatkész-ségével elősegítette ennek az emberbaráti intézménynek a létrejöttét. A másik pedig arról, hogy „a Pesti Izr. Szent Egylet az izr. hitközség ezen jótékony intézetének áldásos tevékenységét testvéries közreműködésével előmozdítja.”

De amíg a táblákat és felírásokat betűzgetem, nagyban folyik a kis templomban az előkészület a félóra múlva elkövetkezendő öröndetes eseményre. Dr. Weisz Pál főorvosnak és Hollán Lili, a népszerű előadóművésznőnek elsőszülött fiát fogják itt felvenni Ábrahám frigyébe. A padokban gyülekeznek a rokonok és tisztelők, Jakobovits mester köszörűli a torkát a vallásos énekekre. Schück felügyelő lelkesen mutogatja a vendégeknek a templom nevezetességeit, az imakönyveket, szidratáblákat, órát, melyet Fried József és neje ajándékoztak, az új parocheszt, melyet dr. Blumenthal szentelt szülei emlékének, a Mizrach táblát és függelékét, melyet Singer Boldizsár adott és az Elijáhu-trónust, melyet Mayer Miksa ajánlott fel, aki maga is mint vendég-mohel szerepel itt. Aztán beszél a kis templom csodáiról. Mert ilyenek is vannak már. A férfiúról, akit kívánságára egy szombaton betegen hoztak be a hordágyán és itt valotta meg töredelmesen, hogy több mint 30 évvel ezelőtt kitért és most imádkozni akar s visszatérni s amikor odanyújtották feléje az imakönyvet, elhárította és a közönség bámulatára könyv nélkül mondotta el az egész szombati imát.

Már legendákkal telik a kis zsinagóga a zsidókórház nagy kertjének mélyén. Betegek és hozzátartozók fohásza és víziói sűrűsödnek köröskörül. És miért ne látták volna, hogy Illés próféta megjelent a nyolcnapos csecsemő ünnepén, akinek népe közösségébe való áldozó belépését Dávid király zoltárénakéval kísérték és a szent frigyben kapott új héber nevére olajfát ültettek a Karmel hegyén... (P. J.)

BEREGI ÁRMIN (TEL-AVIV): SAJÁT KÉPMÁSÁRA...

Amikor Mojse, a tórámasoló ezzel a témával foglalkozni kezdett, akkor már egynehány kisebb problémán túl volt. Egyik problémája az volt, hogy megakadt azon a súlyos rejtélyen, hogy mért van a teljesen alaktalan dolgoknak mégis mindig valami furcsa, sokszor egészen nevetséges alakjuk. Az elfoszló és véletlenül gomolygó felhő összevissza mozog és mégis egyszer cethal, egyszer meg menyét formája van, — amint azt Hamlet is látja. Igaz, hogy Hamlet királyfíró a szakértők azt mondják, hogy bolond. Nem egészen bolond, csak... olyan bolond. Másik problémája az volt, hogy a közönséges durva papíroson, amilyen egy ilyen szegény írásmásoló papírja lehet, az üres papíroson megjelenik egy kép, egy rajz, hogy szinte utána lehetne a vonalakat huzigálni. Vagy, hogy alaktalan kötömbökben, úgy a hegyoldalokon, ha nézi az ember: művészi formák rajzolódnak ki, szinte látszanak, csak ki kellene faragni őket a kőszálból, vagy talán inkább félig benne hagyni, mint az a Michelangelo, az a mezeba-faragó, vagy az a francia... hogy is hívják... aki azt a gondolkozó embert faragta... Az tud gondolkozni!... Ámbár... szoborról... inkább ne beszéljünk. Faragott kép! Tilos!

Minden ily kis problémája meg volt már oldva, amikor Istennel kezdett foglalkozni. Hogy mer egy ilyen írásmásoló ilyen nagy dolgokkal foglalkozni? Isten... Isten... áldva legyen a Neve... Hogyan? Hát van neki alakja, formája. arca? Meg van írva, hogy saját képmására teremtette az embert. Ó! Lehet ez? Sőt nemcsak az embert! Hallott valami mesét, vagy legendát arról, hogy a búzaszem sarkában, azon a kicsi letompult részen, ahol a búza élete, a csirája van elrejtve, ott azon a szent helyen egy kis szent pecsét látszik. ami... ugyancsak az úristen — áldva legyen a neve — arca volna. Ezért is kell megcsókolni a kenyeret, ha véletlenül a porba esik, mert az isten-bélyegű búzacsira pora is a lisztbe őrlődik és az isten arcása eloszlik a kenyérben. Így mondják... nem teljesen hitte... mese lehet ez, mert egyszer jól megnézte a búzacsirát és hát bizony... csak valami ráncos foltot látott rajta, más semmit.

Most meg újra azt olvassa, hogy Isten... „saját képmására teremtette az embert“...

Adonáj, Elohim, Jahve... Neked arcod, neked képed van? Neked képmásod van? És ha van... milyen az a képmás? Az isteni lélek képmása? Valódi arcnak képmása? Hiszen ilyet mondani is istenkáromlás, hát még leírni. Sőt korlátolttság. Ámbár... ámbár... Abban az időben, amikor a hálványokat csak úgy faragsálták, mint ma — lehavd! — a széklábakat, amikor még Jákob ősatya is elrendelte a fiainak, hogy most pedig mindenféle kézzel faragott „más“ istenképet el kell pusztítani, mert útrakelünk... és a szomszéd népek is tele voltak istenképekkel, amiket az emberek a saját képmásukra teremtettek... abban az időben lehetett mondani könnyen, hogy saját képmására... De ma?!

Szegény szófér vagyok... gondolta magában Mojse, a tóráíró — életemben sokezerszer leírtam az Isten nevét és... megszenteltem azt. Mindég megborzongtam, amikor leírtam és megnéztem. Az Elohim név, az igazat megvallva nekem soha nem mondott valami sokat. Az csak egy fogalom leírása lehet. És hogy többesszámban van... az kissé gyanús is. Amit többesszámban lehet írni... az... az nem lehet valódi és nem lehet egyetlen-egy. Még az Adonáj sem. Az adonáj mondhatom embereknek, közönséges, bűnös embereknek. Mindennap használt szó. Semmi egyedülállóság. semmi nagyszerűség nincsen benne. Pláne, ez is többesszámban van mondva. Az a két jud, az a „ „ ez a furcsa jelkép, titkos írás lehet, rejtvény. Nem név, ha csak az a második

nem egy „ „ váv-nak a megrövidítése. Igen, az mutat és mond valamit: „ „ Jeva lenne a valódi név talán?

Szépét mutat az írása.

Vagy itt van a legmisztikusabb értelmű név. A Jehva „ „ „ „ „ „ Furcsa a kvadrátos betűkkel is, furcsa az írott betűkkel is. Egészen mást mutat írott betűkkel, mint kvadrátos betűkkel. Ritkán is láttam írott formában Nem szabad leírni. Rá sem szabadna nézni. Olyan különös ez az írott „ „ „ „ ha írásközben előfordul... nem is írom ki... csak egy-egy elnagyolt betűt firkantok oda... egy hé, vagy... mit...

Bekövetkezett az, amitől később annyira megijedt. Az volt a szokása, hogy... mint afféle tollforgató ember... amire gondol, azt leírja! Leírja egyszer, tízszer, százszor. Írta az Isten nevét! Írta! Istenkáromlás volt, de írta. Minden formában. Írta, mint egy mániákus, mint egy megszállott, mint egy betűimádó, aki már leírt valamit tízezerszer, de csak most érti meg azt, amit eddig gépiesen másolt. Nézte... nézte az isten-neveket, mint egy hálványimádó a hálványát. Már nem a betűket látta. Már összeolvasztotta azokat a fantáziája, bekeretezte, végigrajzolta őket. És, mint az üres papíron, a második számú problémájánál megjelentek a papír szövetében az alakok, megjelentek sorra a lehetetlen ábrázatok, a „képmások“. Élő alakok, emberi arcok... Az Isten nevében... Az Isten nevéből...

Itt egy szelíd jóságos szép arc a

„-ből készi-

tett és Vávval írt isten-név körül... egy finom háromnegyedprofil... Majd a „ „ „ „ „ „ nevet próbálgatta mindenfajta betűvel... írni... írni!

És körülvonalozta az írást, tízszer, száz-szor...

és Istenem! csodás arcok, emberi arcok, férfiangyalarcok, isteni arcok pattantak elő. Akárhogyan is rajzolta őket, mind ugyanaz az arc. Hasonlítanak egymáshoz, mert mind, mind testvérek ők. Egyik szomorú, másik komoly, harmadik bölcs, negyedik mosolygó, nevető... de mind hasonlít egymáshoz, mind testvérek, embertestvérek... és testvérek, mégis haragusztok egymásra? Mi ez? Embercsodálat? Istenkáromlás? Mi ez? Talán azért írta az első írástudó, hogy az Isten saját képmására teremtette az embert? Mert megtalálta az írott istennév és az emberarc hasonlatosságát?

Igen... Mojse, a szófer, úgylátszik, kissé zavarosfejű ember és nem valami nagytudományú, mert akkor tudná, hogy... De ha minden alaktalan dolognak alakot ad. A betűket úgy csoportosítja játékos írogatása közben, hogy azok kirajzolják azt, amit jelentenek, éppen úgy, mint a micrájimbeliek képirása. Arról igazán nem tehet, hogy amint ott a síma papír finom homokján vezeti és vezeti a tollát... az isten szent neve körül vonalak rajzolódnak ki, fények csap-

nak fel, dicsfények... és nyomukban arcok jelennek meg. Csupa ismerős arc, csupa egyforma arc, csupa embertestvér arca.

Saját képmására?... Megváltozhatatlan emberlényegű, egy-képmások sorjáltak előtte. A saját arcát látta, szegény megtépzott arca kúszott fel a papírra... S látta az anyja arcát, akit úgy szeretett... Anya!! A testvérei arcát, az apáét... arcok, arcok, arcok... és mindegyiken az isten szent neve sugárzik

Megnézte az arcokat jobban: az egyik szem is, a másik szem is: HÉ és HÉ,   Ni, hogy visszanéznék ezek a szemek... Milyen erős nézése van egy ilyen Hé-nek. Csodálatos! És a két   között ott van, a két szemhéj között az orr a váv. Milyen szép egyenes egy ilyen váv. Nem görbe, egy ilyen Váv. Egészen egyenes orr. Lehetne görbe, de akkor zájin volna. És alatta van a száj, és az alsó ajaknak az árnyéka... a kamac T Szép, szóval száj. Nem patach, nem nyitott száj, misztikus, csukott, hallgatag száj... És az arcnak a körvonala? Az az isten dicsőségének koszorúja, elhatárolás, hogy felfogható legyen... igen, így kellene írni... És a homlok? Az isten dicsőségének koronája... És a swá? Istennem, mondd meg, hogy mi a swá, az a két kis pont, ott a szem alatt, ott a sarokban... azok talán... a könnyek, amiket a Sém szeme hullat? A saját képmásán?...

*

Mikor pedig magához tért és meglátta a furcsa rajzokat a papírosán, arra gondolt, hogy a titkos tudományok útvesztőjéből tért vissza... és borzongva takarta le a két hüvelyk kezével ezeket az istenkáromlásokat... ezeket a gyönyörű istenkáromlásokat.

MEGJELENT!

PATAI EDITH SZENT SZOMJÚSÁG

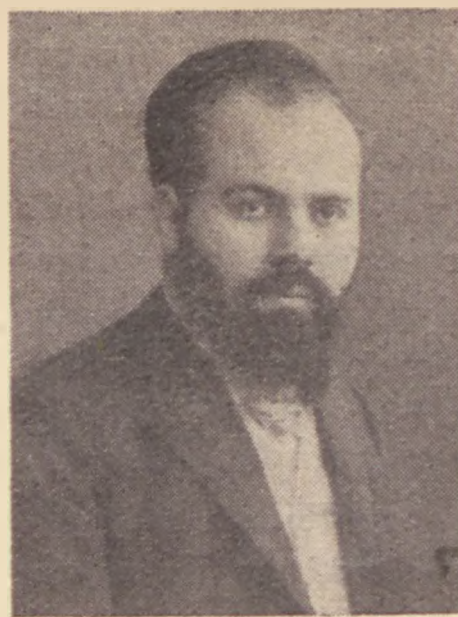
című nagy Palesztina-regénye

Az I. M. I. T. regénypályázatán egyedül kitüntetett és jutalmazott pályamű * Nagyszerű körkép az ujjászülető Szentföldről egy amerikai ifjú pár szerelmének romantikus útján keresztül

A regény bolti ára P **4.80**, a Mult és Jövő előfizetőinek **3.—** pengő, kötve **4.—** pengő

Megrendelendő a kiadóhivatalban:
V., Vadász-utca 11. Telefon 1-199-55

DR CARLEBACH EPHRAIM HALÁLA

Erebből érkezett az ünnepek multával a gyászír, hogy Szukkóth szombatján, *Ramath Ganban*, ahol az általa létesített első templom felavatására készült, istentisztelet közben rosszul lett és meghalt dr. Carlebach Ephraim, aki csak pár hónappal előbb költözött családjával a Szentföldre. A lübecki Carlebachoknak volt egyik legifjabb sarja; élete művét, iskoláját Leipzigban teremtette meg. Olyat, mi-lyenhez foghatót — nézetem sze-

rint — a németországi kultur-ortodoxia körében egyedül S. R. Hirsch alkotott egykoron Frankfurtban.

A *Mult és Jövő* régi olvasói tán emlékeznek még az 1913. évfolyamban megjelent lipcsei emlékezéseimre, melyeknek „Egy új iskola régi napjaiból” címet adtam. Akkoriban avatták t. i. Leipzigban az „Isr. Höhere Schule” monumentális új iskolaépületét és én elmerengtem e nagyszerű mű kisszerű kezdetein. Elmondhattam, hogy mindaz, ami ott tizenkét esztendő alatt létesült, azt egy ember lelkes odaadása, szervezőképessége és pedagógiai egyénisége hozta létre, szószerint ex nihilo, mert a Messé város szíkes, köves talaján addig fű sem nőtt, a vallásos életnek nyoma sem volt. A századfordulón, 1900-ban hívta oda egy-két jobbérzésű német család a litvánok közé a fiatal Carlebachot, aki akkoriban a Hildesheimer-iskolának volt rabbijelöltje. Fekete szakállas, szép férfijelenség volt, most halálakor kiderül, hogy 20. életévét sem fejezte még be, mikor példátlan lelkesedéssel és lendülettel belefogott abba a munkába, melynek néhány részletét említett cikkemben vázoltam. A munka haladásának állomásai voltak már 1904-ben egy négyemeletes székház építkezése a Talmud Tóra részére, egy konzervatív külön rabbinátus és nagytemplom, és a zsidó rituális intézmények egész sora. Carlebach hivei hatalmas kórház és Aggok házát alapítanak, egy kedvenc tanítványa meg milliós költséggel pazarkiállítású halachikus könyvsorozatot ad ki (I. Mult és Jövő, 1928. évf. „A zsidó áldozatkésztség ódája”). Carlebach megérte, hogy az ő szerény iskolaegyesülete szerves része lett a leipzig nagyközségnek, hogy reálgimnáziumát ma több mint 1200 fiú- és leánynövendék látogatja, hogy Leipzig ma zsidó centrum, amelyben Kelet és Nyugat konzervatív eszméi fejlődöznek. „Durch seinen glühenden Eifer entflammte er Freunde zu dem Opfersinn, durch den unsere Schule und eine große, festliche Synagoge entstanden ist” — mondja róla hálás hitközsége. — Nekünk is például, áldásul szolgáljon emléke!

Dr. Fürst Aladár

Telekes Béla: A Kohelet költője

Nincs már sem távol, sem közel —
Az én időm sohasem jön el.
Mindegy: a világ ha ért, ha nem ért
S kár-é vagy nem kár életemért.
Rám hit, tudás hiába ragyog,
Meg nem mutatta, ki-mi vagyok...
És nincsen, ami van, és van, ami nincsen...
Enyém minden s jaj, semmi sem enyém!
Magam vagyok-é a mindenségben a minden?
Vagyok maga szent csodaálmom, az Isten?
A semminek árva semmije, én!

WEISZ ZOLTÁN: RÁKHEL NÉNI EZÜST FORINTJA

Rákhel néni szegről-végről atyámfia volt, de ha nem az lett volna, akkor is így tisztelném, mert szülőfalum apraja-nagyja is ekként nevezte szívjóságánál fogva, amely nem szőszaporításában, hanem cselekvéseiben nyilvánult meg. Szavát alig hallhatta, aki kérdezte, de segítségét annál inkább láthatta, aki nem is kérte. Természetadta ösztönével megérezte kivel mit, hogyan kell tennie és nem sokadozott azt nyomban valóra váltani. Boldog emlékü Édesanyám egykori elbeszéléséből tudom, hogy szülém — akit az országos nevű csengeri orvos-pap nagyapja és a biharnagybajomi tudós pap édesapja híre megelőzött —, midőn mint fiatal asszony családi fészünkbe, Egribe érkezett, a szépszámu rokonság egyetlen nőtagja sem köszöntötte, megerősítve ezzel azt a tapasztalati, közismert megállapítást: Csak egy érzés van, amely minden embert minden körülmény között hallgataggá tesz: az irigység... Egyesegyedül Rákhel néni lépett hozzá, megfogta a kezét és ennyit mondott: „Isten hozta... én Rákhel vagyok.“ Ámde a jobbját azután sem engedte el, hanem fogva tartva sokáig a szemébe nézett szeretettel, jósággal és hűséggel, úgy, ahogy csak Rákhel néni tudott nézni az ő kifejezésteljes lélektükrével, a dióbarna, jóságos két szemével.

És ez a szeretet, jóság és hűség néma-szemnyilatkozat, amelyet Rákhel néni kézfogásával megpecsételt, beigazoltan erősebb szövetségkötés volt minden írásos frigynél, mert az nemhogy gyengült volna az évek során Édesanyámmal szemben, hanem még kiterelhelyesedett, mert gyermekeire is kiterjedt. Tizenegy szülésnél, kilenc Brisz Milóhnál, hat Bár Micvóhnál, két leány névadási szertartásnál, illetve ünnepségnél és négy gyermek kis koporsójának sírkerti elhantolását követő szülői gyásznapoknál Rákhel néni szüntelenül házunknál volt, reggeltől estig fáradhatatlanul forgolódott, segítő keze mindenütt jelen volt, ahol eligazítanivaló akadt. De mellettünk volt akkor is, amikor házi zenekarunk megátalkodott „hétágú sípjának“ fülsiketítő gyermekhangja túl lépte Édesanyám idegbírását, hogy tekintete tekintélyével rendet tartson közöttünk és akkor is, amikor ez a pajkos siserehad egymásután házhoz hordta a bitangolásában felszedett bárányhimlőt, kanyarót, harmadnapos hideglelést és efféle jókat, hogy a megszakítás nélkül ringó hőcső soros legkisebbjétől és tápláló anyjától a fertőzőket, minket, távol tartson, ágyba fektessen, orvosságszedésre bírjon és ínnyükellenes kosztra szorítson. Eközben saját háztartását is vezette, a tulajdon családját is ellátta, amit nyilván úgy végezhetett, hogy naponta alig evett és hétszámra mitsem pihent ez az áldott emlékü lélek. Hasztalan volt Édesanyám minden kímélési kérése és rimánkodása, mert azokra mindig ezt hajtogatta: „Ugyan lelkem — hova gondol.“

Úgy érzem, hogy most, midőn deresedő fejjel teszem papírra e sorokat, hogy azzal lerójjam egy megdicsőült lélekkel szemben kegyeletes tartozásomat, nyitjára jöttem annak a titoknak, amely máig rejtély volt előttem. Ráeszméltem, hogy *miért* tudott Rákhel néni rendet tartani köztünk és *miel* hírt szófogadásra szorítani minket, vásott imposztorokat, akiket az éretlen kökényevéstől, a magunkszedte madártojás-ivástól, a nadályfészkes vármegye-árka iszapfürdőjétől, a községbeli kóbor macskák nyávogásától és harapós kutyák orrcsiklاندozásától Édesanyám óvása és értelme képtelen volt visszatartani, noha esetenként tapasztaltuk, hogy csintalanságainkkal szerzett betegség-hajjal mennyi gyötrelmet zúdítottunk magunkra és temérdek veszélyt szülőkinkre. Úgy vélem és a történeti távlatból akként ítélem, hogy következtetéseim kútforrása, okadatoló magyarázata csak az lehet, hogy Rákhel néninek nem olyan élettársat

juttatott a Sors, amelyet megérdemelt és szívelhetett volna... Ugyanis Rákhel néni az egri határ síkságában nyíltbeszédű és egyenes gondolkozású emberek légkörében született és nevelkedett, míg férje, Icik bácsi, a hegyes-völgyes bércek ölében, zárkózott természetű és cikornyás észjárású emberek hazájában látta meg a napvilágot, minél fogva kettőjük érzését, magatartását és cselekedetét egy egész világ határolta el... Ilyenformán élete párjával nem tudván megértő, harmonikus lelki életet folytatni s abban emberi énjét kiélni, a lelkében rejlő jóságot, a szívében szunnyadó szeretetet a mindenképpen kedvére való Édesanyánkra és rajta keresztül gyermekeire, reánk záporozta... És mert szívének szeretete, lelkének jósága őszinte, igaz és mesterkéletlen volt, *ezzel és kívülállóságával* olyan tiszteletre ösztönző és engedelmességre szorító erkölcsi erőt szerzett felettünk, az ösztöneiktől vezetett gyermekeken, hogy egy tekintetével féken tudott tartani, egy szavával képes volt kormányozni minket. De volt még egy egyéni, kiváló tulajdonsága is, amiért minden gyerek rajongójává lett: tudott a kicsinyek nyelvén beszélni. Sem előtte, sem utána nem találkoztam hasonlóval, aki úgy tudta volna az énekes-koldust utánozni, a daloló-pásztort megjeleníteni, s a közszájon forgó falubelieket a gúnynevüknél fogva kifigurázni... Tagadhatatlan, hogy a kis Jajli is — miközben téli esténként nálunk a kukoricát morzsolgatta — meg-megeresztett egy-egy andalító gyermekmesét, de azon sorra-rendre elsundikáltunk; ámde, amikor Rákhel néni közkívánatra közénk becsájtkozott, mintha az öreg lámpa lángja is magasabbra hágott volna, hogy jobban fűlelhessen és minden gyermekszem ébren rászegződött, hogy egyetlen előljáró arcfitymálást el ne szalasszon és csípősen jellemző szavait, torzítóan ecsetelő rajzait olyan élénk hahota követte, hogy még napok múltán is arról kuncorogtunk.

Ilyen fabulás mondásaival fűszerezte Rákhel néni falusi gyermekéveim egyhangúságát és ízesítette meg a kör-orvos bácsi keserű kanalas orvosságát mindaddig, amíg az Élet kenyérkeresetre intő szava — enyéimmal együtt — elszakított szülőfalumtól. A városba költöztető kocsik már nagy idő óta vesztegelt udvarunkon, midőn Édesanyám — miután a családi ház minden szobáját mégegyszer, végbúcsúzásképpen körüllépdelt — az elmaradhatatlanul nyomában haladó Rákhel néninek, ölelések és csókok között, megújítva mondott köszönetet felejtethetetlen jóságáért. És Rákhel néni ekkor is hosszasan fogvatartotta Édesanyám kezét, tartósan szemébe nézett és csak ennyit mondott: „Isten vezérelje!“ De én biztosan tudom, hogy még mondani akart valamit, mert meg-megrándult a szájaszéle... és azt is világosan láttam — noha fejkendőjét mélyen a homlokára húzta —, hogy dióbarna szeme vörös színt mutatott, mint azokéi, akik hosszasan sírtak... Harmadnapra Satmaron termett, látogatóba jött hozzánk, nem bírta ki tovább... és annyi sokminden hazabéli kedvenc eledelt hozott, hogy időközben egyebet sem művelhetett, mint hogy süttött-főzött nekünk.

Hét év múltán, amikor külföldi tanulmányutamra indultam és búcsúvételre meglátogattam otthonában Rákhel nénit, már betegeskedett, de orvosról hallani sem akart. Senki sem tudta, mi a panasza, mert még elvonultabb volt, mint valaha. De azt mindenki látta, hogy napjában többször eljárt a házunkig, s a kiskapura támasztva két karját: hosszasan kémlelte udvarunkat, mintha várna valakit... Egészen felvidult érkezésemre, arcán elsimultak a bánatharászok, a mészárszékből húst hozott, hogy ebédre az ismert kedvenc eledellel traktálhasson, állandóan idézgetett a régi jó időkől, de a vonathoz való indulási készülődésemkor megint elkomorodott... Majd megnyitotta az öreg, titoktartó, politúros

szekrényét és hosszasan keresgélt a fehéreneműek alján... „Elkísérlek a kertetek végéig” — mondotta csendesen — és együtt léptünk ki a hajlékból. Egymás mellett, szótlanul, szomorúan haladtunk végig házunk udvarán és kertjén és amikor a mesgyénken őrtálló öreg diófához érkeztünk, egyik kezét nyakam köré fonta, azzal arcomat arcához vonta, másik kezével pedig egy kerek, kemény tárgyat a markomba zárva, halkán a fülembe súgta: „Ezt neked tartogattam... szerencse-pénzül...” Azután szívreszaladó, néma búcsút intett harmatos szemével és még mielőtt egy elhárító szót mondhattam volna, megfordult és szaporán vette útját az ismerős ribizli- és köszméte-bokrok között hazafelé...

JAKOBER E.: EGY ZSIDÓ LEGENDA

Egy legendát mesélt nekünk a tanító a chéderben. Régen volt és csak a szomorú borús délutánra emlékszem, amint lázasan és érdeklődve hallgattuk az ősi legendát: a föld gyomrában élő hatalmas vizekről, a „tehomról”. Egykoron, ha meghalunk — mondotta a rabbi —, ezek a földalatti vizek fogják testünket Palesztina földjéig sodorni...

Most Arnold Zweig egy regényének olvasásánál ismét eszembe jutott az ősi legenda. Zweig gyönyörű stílusban keltette életre a mi chéderbeli öreg tanítónk ősi legendáját. És Zweig is az erec-jiszraeli fák életének, az erec-jiszraeli égfelől sudáran törő, zöldelő fákkal kapcsolatban szóltatja meg a hatalmas zsidó mythosz legendáját.

Mert Erec-Jiszrael lelke a földben gyökeredzik. Minden zsidó lelke evvel a földdel van valamiképpen összenőve. Amióta szikláit robbantják, mocsarait csapolják és agyukkal, vérükkel életrekeltik ezt a földet. De nem, még előbb, sokkal előbb volt összekötve lelkük evvel a földdel.

Hiszen minden zsidó hő vágya volt: e földben nyugalmat találni, Erec Jiszrael földjében elporladni. Mindenkinek lehetett szándéka egy erec-jiszraeli utazásról egy olcsó, de mégis drága ajándékot hozni: egy zacskó földet. És az örökké élő zsidó mythosz meséli, hogy a zsidók vándorlása a sírban sem szűnik meg, hogy bárhol lennének eltemetve, mélyebbre, mélyebbre süllyednek a föld gyomrában, a „tehomba”, a földalatti vizekbe. És ezek a föld gyomrában élő vizek sodorják, sodorják testüket, míg őseik földjéhez érnek. Ott azután nyugalmat találnak. És testük, millió, millió zsidó test megtermékenyíti Erec-Jiszrael földjét, a szent földet. A holt zsidó teste hírnököket küld Erec-Jiszrael napjához, piros virágcsokrok, zöldelő füvek, narcisszok, narancsok, kaktuszok, zöldelő erdők, fák formájában...

És a zsidó agyból, a zsidó kézből, a zsidó testből, millió zsidó testéből, melyet elhozott a földalatti hatalmas víz Erec-Jiszrael földjéhez: mind megtermékenyítik a szent földet. Mert a zsidó test nem vész el... Újból élet lesz belőle... virág... narancs... fa... erdő... És mert agyonsanyargatott, szenvedő embervér és emberhús termékenyíti e földet, mert millió vándor vágyának utolsó erőfeszítése és megsemmisülése ad életet a földnek: *szent föld* ez. És szentek a virágok, a gyümölcsök és fák. Szentek.

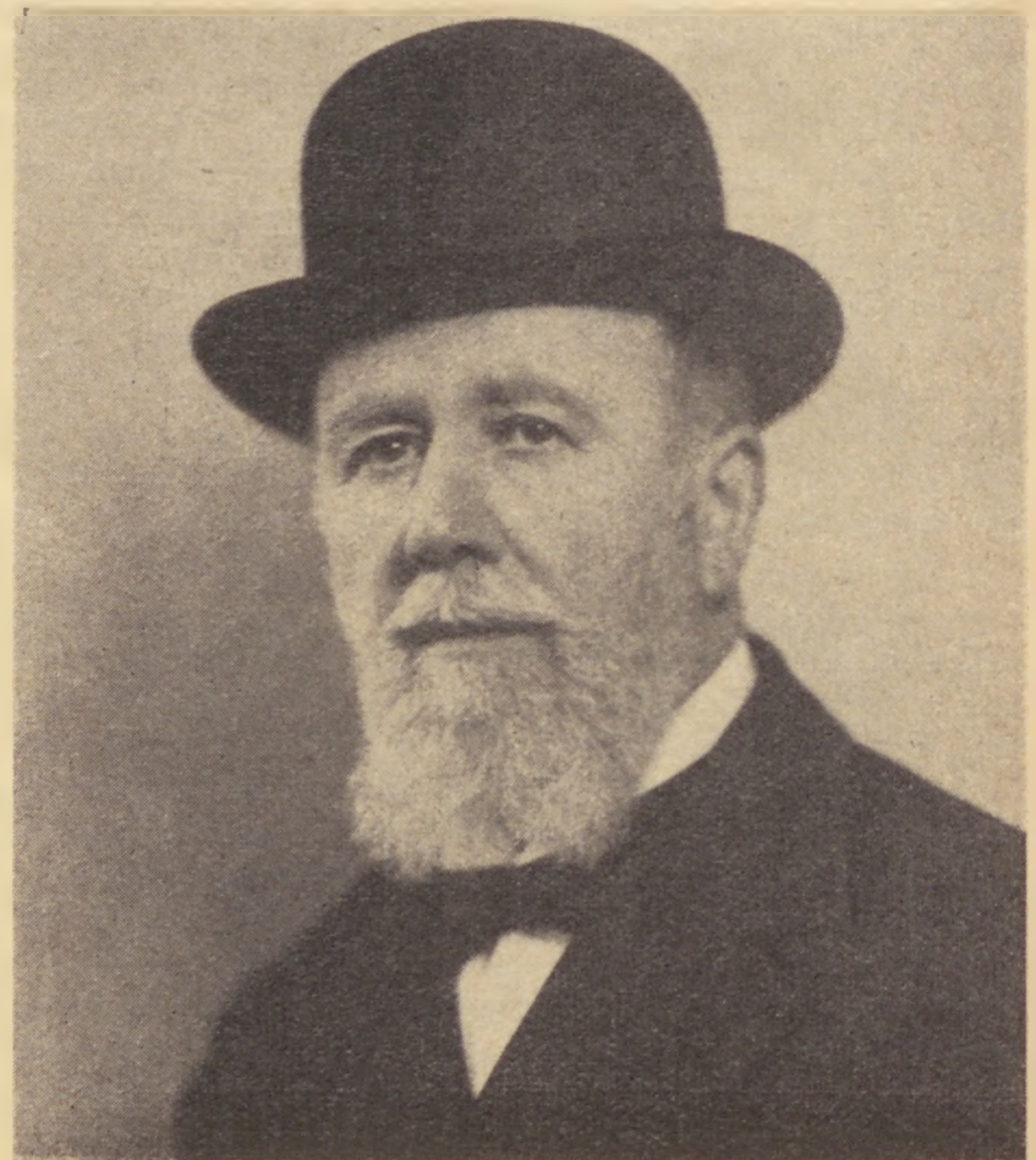
A zsidó vándor, ki eljön Erec-Jiszraelbe és hallja a nagy, hallgató fákat, a susogó növényeket, melyek nemesen törnek a magasba, vagy meghajolva görbülve törnek utat maguknak: a millió, millió testvérré gondol és hangjukat hallja. Azoknak, kiket csak a földalatti, hatalmas vizek tudták idehozni.

Megáll a vándor és azt mondja: átkozottak legyenek a kezek, melyek rontással közelednek e szent földhöz, e szent fákhöz. Átkozottak legyenek, mert millió ember véréből és húsból nőttek fel e fák, e növények a magasba!...

FRANKL ADOLF

A kiválasztottak közé tartozott, akitől az ember mindig azzal a benső meggyőződéssel búcsúzott, hogy ez a férfiú, alacsony termete ellenére, sok-sok vállat magaslik ki az egész magyar ortodoxiából. A felelősség súlyát érezte minden lépésében és ez diktálta reá a lassú tempót, amely csak óvatosságot és semmiképp sem megalkuvás kísérletet jelentett. Élt benne a biztos tudat, hogy amit cselekszik, annak következménye az egész ortodox zsidóságra hárul. Frankl Adolf egész élete példakép volt, melyre rá lehet mondani: „közé röf vökadés!” És amilyen példaadó volt életével, olyan fel-emelően szép volt a halála is. Nem az utókor számára kivetített szerénység sugallta végrendeletének ama passzusát, amely koporsója fölött eltiltott minden hangos himnusz-zengést, sőt minden halk dicsérő-zót is. Az a bölcsesség ihlette meg végső elhatározását, amely életének is irányítója volt: Elnézőnek lenni az emberek iránt, meghocsátani bántásukat és dicséretüket egyaránt. Ő maga soha nem bántott meg senkit még szóval sem. A legkülönbözőbb meggyőződésű és gondolkodású emberekkel érintkezett hivatalból is és szava sohasem volt keményen elítélő, hanem mindig bölcsen megértő. De senkinek a kedvéért sem tért el a kitűzött céltól egy hajszálnyira sem. Veje és méltó utóda *Kahan Frankl* Samu mondotta róla igen jellemzően: „Frankl Adolf soha életében nem gondolt rosszat. Mert, hogy nem mondott és nem cselekedett rosszat, azt említeni sem kell.”

A tiszta ember megtestesítője volt, akihez soha semmi-féle tisztatlanság árnyéka nem férhetett. Minden szabad idejét a tanulásnak és tanításnak szentelte. *Rabbi* volt a régi talmúdi rabbik és mesterek mintaképe szerint, akiknek a rabbiság nem mesterséget és hivatalt, hanem rendeltetést és hivatást jelentett. Aki vele egy félórát együtt volt, szép tanításokkal és felemelő etikai gondolatokkal telerakodva távozott. Egy alkalommal a *kidus hasémről* beszélgettünk. Frankl Adolf idézte Maimonides tanítását, amely szerint a kidus hasémnek, az Úr neve megszentelésének csak egyik foka az önfeláldozás, amely az élet felajánlásáig fokozód-

Frankl Adolf

hat. Sokan emelkedhetnek arra a csúcsra adott pillanatok lendületében. De az igazi és magasabbfokú „*kidus hasém*” az, ha valaki nem életének feláldozásával, hanem élete folyásával szenteli meg az Úr nevét, hogy példának állíthassák az emberek elé, „*Ime az Úr igaz szolgája*”. Frankl Adolf elmondotta ez alkalomból, mennyire igazoltnak látta Maimonides eme tanítását a „fehér terror” idejében, amikor az ortodoxia és neológia egyesült gyűlésén egy történeti pillanathban egyforma elszántsággal nyilatkozott meg a zsidósággal való önfeláldozás készsége olyan férfiak részéről is, akik egyébként életükben a legcsekélyebb kényelmet sem hajlandók feláldozni a zsidó Törvény kedvéért. A magasabbfokú önfeláldozás az, amely egy egész életen át folytatódik. — Más alkalommal szóba került a *Chasam Szófernek* egyik responzumában megőrzött megjegyzése, melyben még késő férfikorában is megbánva emlékezik vissza arra, hogy vé-

leményét merete nyilvánítani, mint fiatalember a „Noda bi-Jehudá” előtt egy halahikus kérdésben. Ez az igazi ethikai magasság, amely számon tart minden nagy és kis cselekedetet, minden szót és gondolatot, amely embertársunkat bánthatja. Frankl Adolf végrendeletében is azt írta, hogy nincs más végső kívánsága, mint az, hogy mindenki, akit megbántott, bocsásson meg neki, mint ahogy ő is megbocsát mindenkinek, aki őt bántotta, vagy bántani akarta.

Ugyanakkor, amikor az idézetek csak úgy száguldottak ajkáról, a zsidó irodalom minden területéről, szinte párhuzamosan váltakoztak a világi irodalomból merített nagy gondolatok és mélységes emberi tanítások. Ebben a tekintetben is a régi nagyjaink mintaképe lebegett előtte, akiknek jelszava volt „*Tóra im derech erec*”. A vallási és világi műveltség valóságos élő enciklopédiája volt ez a férfiú, páratlan a nemzedékében, áldott legyen az emléke. P. J.

STERN SÁNDOR (ABBÁZIA): A MUSSOLINI- ÉS A MOSLEY-FÉLE FASIZMUS

Mosley Osvaldnak, az angol fasiszta vezérnek a „Milelli” olasz tudósító iroda megbízottja részére adott zsidóellenes nyilatkozatával kapcsolatosan szükségesnek tartom, hogy a Mussolini-féle s a Mosley-féle fasiszta eszmék közötti különbségeket főbb vonásokban ismertessem.

Mosley zsidógyűlölettől tájtékozó nyilatkozata valósággal izgatja az olaszországi fasizmust az egyetemes zsidóság ellen, melyet a fasizmus esküdt ellenségeként állít be. Szerinte az olasz-abesszin háborúban a nemzetközi zsidóság Olaszország érdekei ellen áskálódott s buzgólkodott. Keservesen panaszkodik továbbá, hogy minő ellenszenvet s kihívást tanúsít az angol zsidóság az ő pártjával szemben és ezért elsősorban a zsidóság ellen kell ádáz harcot folytatnia.

Mosley állításával szemben a következőket szögezhetjük le:

A föld felületét benépesítő sok százmillió ember között alig akad egyetlenegy ikertestvérpár, amely fizikai külsőségeiben s ethikai megnyilatkozásaiban tökéletesen egyenlő s azonos volna. Annál kevésbé lehet azt mondani, hogy Anglia fasiszmusa Olaszország fasiszmusával azonos. S talán fölösleges is leszögezni, hogy Oswald Mosley nem Mussolini!... E két egyéniségnek csak annyi köze van egymáshoz, hogy mindkettőjük neve véletlenül „M” betűvel kezdődik. *Lényegében Angliának egyáltalán nincsen is fasiszmusa, csak egy fasisztának elkeresztelt antiszemita pártja, viszont Olaszországnak nincsen semilyen más pártja, csakis egy antiszemita-mentes fasiszmusa.*

Nemcsak a materia-medicában, hanem a politikai ideológiában is vannak szurrogátumok, hamis utánzatok. A legmagasztosabb politikai eszményeknek is akadtak minden században felelőtlen álprófétái, akik hipokrata módon a valóban elhivatott s kiválasztott vezéregyéniségek eszméit utánzóva, körterhelt, heterogén anyagokból összekotyvasztott politikai mézeskalácsot kínálnak a vásári népnek, hogy édes mézzel megkenegelve rágja meg s nyelje le a mérget.

Mosley nyilatkozatában azzal dicsekszik, hogy négyesztendei propagandatevékenysége alatt mily hatalmas fasiszta sereget toborzott s ennek a seregnek főleg a zsidósággal kell harcolnia, mert... Ezeket a „mert”-eket nem ismétlem, mert az antiszemita agitátorok jóvoltából, sajnos, már az egész világon a politikai iskolásgyerekek is, mint afféle „antiszemita miatyánkot” már könyv nélkül, behúnyt szemmel szavalgatják. De hogy milyen nagy s milyen értékes sereget toborzott Mosley vezér Angliában, arról a legutóbbi csúfos felvonulása s még csúfosabb visszavonulása alkalmából a világsajtó tiszta képet nyújtott,

De én, aki itt olasz földön egy évtized óta figyelem, tanulmányozom s ismerem Mussolini fasizmusát, tapasztalatból állítom, hogy Mosley vezér fasiszmusa Mussolini fasiszmusát csak diszkreditálhatja. Mussolini 14 évvel ezelőtt a fasizmusnak lobogóját, mint ahogy ő maga mondotta: „*senza ostilità*”, a gyűlölködés fekete foltja nélkül adta át az olasz nemzetnek. Ez a „*senza ostilità*” elve a titka s rejtélye Mussolini átütő sikereinek.

„*Lo diciamo senza false modestie, governare la nazione col programma necessario ad assicurare le grandezza morale e materiale del popolo italiano.*” Ezeket a szavakat nem Mosley, hanem Mussolini mondotta. A „moral” fogalmát Mosley az angol fasizmus ideológiájából kihagyta s a gyűlölködés fegyverével a zsidóság ellen szállott harcba. Mosley nem ismeri a mai zsidóság mentalitását. A Herzl utáni félszázad zsidósága nem az egykori gerinctelen, görnyedező ghettoszidóság. A mai zsidóságnak van már egy „Altneuland nemzedéke”, amely nyíltan szembenéz bántalmazójával. Mosley vezért nem azért támadja az angol zsidóság, mert mint ő mondja, nemzeti politikát csinál, hanem azért, mert nemzetközi antiszemita propagandát produkál. S ez ellen védekezni nemcsak jogos, de kötelessége is a zsidóságnak.

Nincs háladatosabb nép a földkerekségen, mint a zsidóság. Már ezért is helytelen s hamis Mosley megállapítása, hogy az olaszországi zsidók csak azért követik a Ducet, mert elenyésző minoritásuknál fogva tehetetlenek s minden ellenirányszatra képtelenek. Rosszindulatú s valótlan Mosley vezérnek ez a megállapítása. Az olasz zsidóság azért követi szívvel-lélekkel Olaszország Duceját, mert Mussolini fasiszmusa nem ismeri a gyűlölet s üldözés, a jogfosztás s kenyérelvonás politikáját s zsidókérdést soha nem csinált s nem is csinál. Mussolini fasiszta ideológiája nem ismer csak *hűséges* vagy *hűtlen olasz polgárt*. A hűségesek a fasizmusnak minden áldását élvezik, a hűtleneket pedig megfigyelik s kirekesztik. Ezért hálás Duceja iránt nem csupán az olasz, hanem az egyetemes zsidóság is. Mert nemcsak az olasz zsidósággal, hanem az egyetemes zsidóságnak kiüldözött, szenvedő rétegeivel szemben is kevés vezető államférfi tanúsított annyi megértést, jóindulatot s készséget, mint a fasiszta Mussolini.

Próbálja csak meg Mosley vezér és korrigálja kissé „fasiszta” programját s tépje ki belőle a gyűlölködés méregajtását — s akkor nem kell majd többé harcolnia a zsidók ellen és akik ellenei voltak, barátai lesznek.

GRÜNWALD MÉIR: SZÉLJEGYZETEK ÚJ KÖNYVEKRŐL

1. A „DUNAPARTI NŐ“, AVAGY A MAGYAR ZSIDÓSÁG SZELLEMI HOLTPONTON

Arthurnak — ezt mindenesetre illik tudnunk — igen sok köze van *Hitler*hez. Nem kevesebb, mint az, hogy majd ő távolítja el a világpolitika színteréről, ő szünteti meg a fajgyűlölet barbár és hotor vérengzéseit és teremti örök, az emberiség igazi lényegéhez méltó békét a föld népei között. Mily hatalmas feladatok és milyen kár, hogy Arthur — hol-tan jön a világra.

Ezzel a szomorú eseménnyel végződik *Zsolt Béla: Dunaparti nő* c. regénye és ha letettük a könyvet, megértjük, miért kellett semmivé foszlania dr. Bauer Viktor, Rudolf-rakparti ügyvéd kétségtelenül túlzó atyai ábrándjainak, amelyeket megszületendő fia, Arthur személye körül szőtt. Az a sivár és lélektelen környezet, amelyet *Zsolt* oly megdöbbentő valószínűséggel ábrázol ebben a munkájában és az ezt megelőzőkben is, nem hivatott arra, hogy Messiással ajándékozza meg a világot.

Abban a világban, amelyben hősünk él, nem uralkodik misztikus félhomály. Minden világos benne, kiábrándítóan és *hazugul* világos. Minden — nemcsak az adás-vétel — a tartozik-követel rendszerén alapszik. Illúziók nincsenek. Semmi sincs, ami egyéni életük szűk körén túl mutatna. Életük célja: a saját életük és talán még a fiaké és unokáké is. De Viktor még sincs megelégedve, kifelé vágyik a világnézeti és politikai oportunizmus, a pénzen vásárolt szerelem, a magyarság és zsidóság közti lebegés, a sehova nem tartozás önző és nyomasztó helyzetéből. Keres valamit.

Mi az vajjon?

Zsolt valóságábrázoló művészete a hős és környezetének mondhatni hiánytalan rajzát adja. Szeme a konvenciók szemérmes leple alá hatol és meglátja a jelenséget a maguk illuziómentes meztelenségében. Megmutatja az embereket az élet legkülönbözőbb vonatkozásaiban, két nemzedék képe, két korszak gondolkodása, érzése, vágyai vetítődnek elénk. szigorú anyák, kicsit bohémtermészetű apák, zseniális jogászok, grófok és bárónők, csendes polgárok és elkeseredett kommunisták jelennek meg előttünk, nem mint *típusok* halványan körvonalozott vázlatai, hanem mint *emberek*, a maguk egyszerű, életszerű, dúsan színezett valóságában. És mégis úgy érezzük, mindez nem adja az életet a maga egészében, valami hiányzik itt, de vajjon mi az?

Egy szóval talán úgy felelhetnénk: a mítosz; annak tudata, hogy az emberi élet organikusan összefügg magasabb, rejtélyesebb erőkkel, hogy az *én* ezer szállal gyökerezik a közösségben és hogy minden emberi tettnek és szándéknak eleven, — ha nem is tudatos és látható — kapcsolatban kell lennie a legmagasabbal: Istennel. Az élet értelmét veszti, ha nem alapszik életfeletti tényezőkön.

Viktor már 40 éves, amikor először jut összeütközésbe a zsidókérdéssel.

Flóra, a sógornője, Berlinből visszamenekül szüleihez Budapestre. Otthagyt a férjét, az árja festőművészt, akit kommunistaként ismert meg még a forradalmak idején, itt Magyarországon és aki mint hivatalos náci-művész kergette el őt a Harmadik Birodalomból. Flóra nem jött egyedül, fiát is magával hozta. Viktor meglátogatja őket. Figyelmeztetik, a fiú, előtt ne tegyen célzást zsidóvoltukra. Veszedelem lenne, mert a kis rokon igen ifjú kora ellenére már magába szívta a nacionálszocializmus legfőbb tanait. De hiába volt az óvatosság. A félzsidó hitlerifjú rájön a titokra, kínozza vele környezetét, nem bírnak vele és éppen mikor Viktor náluk van, zárják be a szomszéd szobába, de onnan is azt bömböli: „Wenn Judenblut vom Messer spritzt“.

Így döbben rá hősünk arra, hogy a zsidósághoz tartozik, iszonyú fénnel világosodik meg előtte a gálutzsidó bizonytalan léte; a félelemnek ez az érzése, menedékkeresésre hajtó ereje kovácsolja csak igazi egységgé több évi nyomasztó és látszólagos házaselet után Helén és az ő viszonyát. A bizonytalanságnak és reménytelenségnek ebben a lelki állapotában fogam meg: Artur.

Sokat gondolkozott, míg ezt a nevet találta legalkalmasabbnak. Először tősgyökeres magyar nevet akart adni, de egy pillanatra rémkép villant meg előtte: látja fiát „Nyugat-európa országútjain, kávéházaiban és kórházaiban, mint földönfutót. Palesztinai farmon mint honalapítót a gyökeres magyar keresztnevével.“

Sokat azért nem változott állásfoglalása a zsidósággal szemben. Mint a Lipótváros többi fiának, neki is *csak ezen a területen* vannak illúziói: nemsokára megszűnik ez a rossz korszak. Új benne csak a bizonytalanság érzése: nem lehet sen tudni, mi lesz?

A szerző e művében egy pontot rögzít meg a magyar zsidóság történetében: *a holtpontot*. Lejebb már nincs út, csak felfelé: *a zsidóság felé!*

De az író halvány fénysugárt sem vetít ebbe az irányba. A multnak hibáit vakító világosságban látja, de a jövő látomását mintha sűrű homály fedné lelkében...

2. OTTO ZAREK ÉLETRAJZOT ÍR MENDELSSOHN RÓL

Divatos műfaj manapság az *életrajz*. Amióta a modern lélekelemzés és a „nagy emberben“ nemcsak a *nagyot* tudja meglátni, de az *embert* is, új és meglepő lehetőségei tárultak fel a biográfia művészetének. És vannak néhányan regényírók, akik nem hagyják kihasználatlanul ezt az ismeretlen és a nagyközönséget olyannyira vonzó területet.

De aki *Zarek* művében is pszichológiai regényt keres, csalódnia fog. A szerző sokkal komolyabb feladatot állított maga elé: *Mendelssohn* életének tükrében ábrázolni a 18. század második felének vallási, filozófiai, irodalmi törekvéseit, zsidóság és németiség szellemi együttműködésének első kísérletét.

A kis Mózes, a tóramásoló Mendel fia, gyalog vándorol Dessauból Berlinbe, mert tovább akar tanulni mesterénél, a szülővárosából a fővárosba hívott kiváló talmudtudósnál: *Rabbi David Frühel*nél. Zsidók csak a *Rosenthaler-Tor*-on keresztül léphetnek be Berlinbe. Előbb azonban kikérdezik őket újuk célja felől. A hatalmas termetű őr — meséli Zarek — lehajol a púpos gyerekhez és megkérdi, hogy hívják. A fiú csak kitalálja a kérdést, mert „nem tud németül“. Az őr tovább érdeklődik: mit akar Berlinben? Mózes „most elhelyezi az *egyetlen német szót*, amire megtanították, a varázsigét, amelynek meg kell nyitnia előtte a zsidókaput: *Lernen*. Szótagolja a szót: az idegen nyelv, amit a többiek használnak, a ghetto körül tágasan és terjengőn fekvő ország nyelve, alig akar elhangzani ajkáról“. (69. o.)

Az életrajz egyik legdrámaibban megfogalmazott része ez a jelenet. Érthető, hogy az egyik felekezeti hetilap éppen ezt közölte szemelvényként. Az egész igen szemléletes és szépen hangzik. Csak kár, hogy semmi értelme nincs. Különösebb bizonyításra nem szorul, hogy az akkori zsidók *német* nyelve nem különbözött olyannyira a *németek* nyelvétől, hogy a köznapi életben kitűnően meg ne értették volna egymást. Vagy talán tolmács útján adtak túl akkoriban árujukon?

Talán az is megemlítsékre méltó, hogy nem *német* őr, hanem a hitközség által kirendelt *zsidó* tisztviselő vette föl

a behocsátást kérők adatait. (l. Kayserling M.: M. Mendelssohn. Sein Leben und seine Werke.)

Szellemtörténész nem születik, hanem *lesz*. Erre a levésre hagyott magának, úgy látszik, kevés időt a szerző és ezért hat műve *dilettáns* munkának. Szellemi irányokat jelölő fogalmak, mint felvilágosodás, misztika, racionalizmus stb., bizonyos, határozott vonalakkal körülírt tartalmat jelentenek. Nála azonban bizonytalan körvonalúak. A középkori gondolkodás szerint pl. „fraelogikus“, pedig éppen a középkori filozófiában játszik a logika döntő szerepet. Ami *irracionalis*, nem kell, hogy *illogikus* is legyen.

A stílus élénkítése kedvéért néha gyorsan szerkeszt *Zarek* egy-egy, félig igaz, félig hamis, *mellétaláló* megjegyzést vagy megállapítást. A 14. században — mondja — még értelmesnek tűnhetett a zsidók kiűzése, — „de 1573-ban már időszerűtlennek, 1670-ben pedig fonákul hat“. — Miért? kérdezzük. Talán, mert akadt e két évszázadban Európa milliói között néhány tucat filozófus és humanista, aki az emberek és vallások közti megértést és nézetet hirdette? A népek tömegei még hosszú ideig megőrizték a középkori felfogást és magatartást a zsidósággal szemben. Igen hosszú ideig. Ezt szerzőnk is tudhatná. *Zarek* t. i. Németországból *emigrált*...

*

Ha e mű második kiadása megjelenék, következőket ajánljuk szerző és fordító figyelmébe:

A *chaszid* nem *hasoid*, az egyházi átok héber neve nem *Kerem*, hanem *cherem*. A Misna-korabeli rabbi neve nem *Ben-Akiba*, hanem egyszerűen *Akiba*, Majmonides sohasem volt a jemeni zsidóknál és nem Palesztinában érte utól a halál, csak ott van eltemetve. *Wessely* nem fordította héberre Mendelssohn filozófiai művét, a *Phädont*, csak szerette volna. Veszedelmesen félreérthető az ilyesmi: „A nemzeti fájdalom újabb sajkása megnyitja a misztika útját és a Haggádával a szentírások lezárt művéhez már egy misztikusan átszőtt új tan könyve szegődik“. (38 o.) A Haggáda — vagy helyesebben Agáda — a talmudi irodalomban szétszórt morális, legendás és didaktikus mondásoknak és elbeszéléseknek gyűjtőneve. Tehát nem könyv. És nem is misztikus.

SZÉKELY BÉLA: AZ ANTISZEMITIZMUS ÉS TÖRTÉNETE

Székely Béla mint poéta kezdte pályafutását a *Mult és Jövő* hasábjain. Itt jelentek meg első versei és emlékszem egy délutánra, még a háború legelején, amikor az egyik hadikórházban Budapesten Jászai Mari nagy lelkesedéssel szavalta az „Én jó vagyok“ című versét, amelyet a frontról küldött be *Székely Béla*. A sebesült katonák megindultan hallgatták. Bekötözött fejjel, bepólyált karral, tolókocsikon és mankókra támaszkodva lesték a szavakat a nagy tragika ajkáról. Meghatódottan, hogy így is lehet felfogni a háborút a poéta szemén keresztül. Azóta *Székely Béla* más tájakra terelődött. Mint poéta látta a „Vajudó Országot“ a föl-támadt ötezeréves zsidó történelem tükrében. A pszichoanalízis kérdéseire közlekedett, amelynek területe túlnyomórészt költői intuicióktól van átszántva, ha a Freud-féle elméletek tudományos realitását ténynek kell is elismernünk. Új könyvére is azt mondhatjuk: Ime így is lehet felfogni a háborút, azt az örök idők óta tartó háborút, melynek „zsidókérdés“ a neve.

Székely Béla: Az antiszemitizmus története című könyvét egy régi héber, arameus példabeszéd vezeti be: „Ha kő esik a korsóra, jaj a korsónak. — Ha a korsó esik a kőre, jaj a korsónak. — Akár így, akár úgy — jaj a korsónak.“ Ez a poétikus beállítás tárja fel a legmélyebben a kérdés teljes tragikumát. Ez a lényeg, a kő és a korsó összekötése, a többi csak magyarázat, költői képzelet, társadalomtudományi elméletek, amelyekkel önmagunkat igyek-

szünk elbódítani, hogy mégse kelljen a jövő reményéről, az ember felemelkedésének felcsillanó lehetőségéről lemondanunk egy koheleki felkiáltással, hogy „hiábavalóság minden“.

Székely Béla évek óta foglalkozik a lélekboncolás kérdéseivel és ezt a gyakorlatot alkalmazta a zsidókérdés és az antiszemitizmus tárgyalásánál is. Nem apológiát írt, amely szembeszáll az antiszemitékkel, az ismert recept szerint: „jaj de ad nekik!“. Tisztában van vele, hogy ez az apológia, amint ezt *Herzl* is megállapította, legtöbbször értéktelen, mert nem is jut el azokhoz, akiket meggyőzni, vagy legyőzni igyekszik. Legfeljebb csak a zsidó hiúságot legyezgeti és túlzásokra serkenti. Sokkal fontosabb a kérdés megvilágítása befelé, hogy tisztában legyünk a problémákkal és bizonyos következtetést és tanulságot vonjunk le önmagunk számára. Az antiszemitizmus eredetéről szóló némely feltevés, ha itt ott hipotézisnek látszik is, igen sok jelenségnek adja meg a nyitját. Amit *Székely Béla* a vérvádról és az ehhez a komplexushoz fűződő mozzanatokról elmond, nagyon sok figyelemreméltót tartalmaz. És felidézte hennem egy beszélgetés emlékét *Mezei Ernő*vel, aki elmondotta *Eötvös Károlynak*, a nagy védőnek előtte tett csodálatos nyilatkozatát, hogy még ő maga sem tartotta kizártnak a vérvád bizonyos ténybeli alapjának lehetőségét. A legműveltebb elme sem tud szabadulni az elfogultságtól a zsidósággal szemben. Mit lehet remélni akkor, ha „a zsidóság szembekerül az egész világgal?“ Épp ezért a könyvnek legszívemarkolóbb része a zsidóság feljajduló panasza az évezredek költői termékében, amely abban csúcsosodik ki, hogy „a Sátán megszállotta a népek lelkét“.

Sokszor nem lehet egyetérteni a szerző beállításával. A Talmuddal és a rabbinizmussal szemben kétségtelenül elfogult *Székely Béla* maga is, aki ennek a „nagy tenger“-nek a mélységeit nem mérhette fel saját ismeretei alapján. Viszont amit a zsidó antiszemitizmusról mond, minden tekintetben megszívlelendő. Amit a zsidóság széthomlásáról, az asszimiláció csődjéről, a nyugati zsidóság bukásáról, valamint a zsidóság szociológiájának főbb kérdéseiről mond, teljesen helytálló. Igen tanulságos könyv ez mindenki számára. A konklúziója azonban, amely a kultúra fejlődésében és egységében vetett hitben csendül ki, ismét csak költői ábránd, amelynek megvalósulását mindnyájan óhajtjuk ugyan, de éppen a könyv sok igazságának elismerése erősen megingatja ezt a hitet is.

Székely Béla könyve a Tabor kiadásában jelent meg, a Hungária-nyomda szép kiállításában. P. J.

NARKIS M.: A zsidók érmei (Matheot hajjehudim). Jeruzsálem 5696. Az éremtan (numismatica) az archeológiának, tehát egyúttal a történelem-tudománynak egyik nagyon fontos segédtudománya. Az ókori történelem sok olyan politikai és gazdasági kérdéseire segít fényt deríteni, amelyek egyéb okmányok és emlékek hiányában homályban maradnának. De az érem nemcsak a tudós kezében és a nyilvános gyűjtemények szekrényeiben található, hanem a műgyűjtők egész légióját is izgatja és foglalkoztatja. E két szempont készítette az „Erec Jisraél és régiségeinek tanulmányozására alakult héber egyesületet“, hogy a fenti címben jelzett könyvet kiadja. A „Bialik alapítvány“ támogatásával kiadott izléses külsejű, szép kiállítású munka ideálisan egyesíti magában a tudományos színvonalat és a gyakorlati célt. Egyszerű, szabatos előadásban nyújt tájékoztatást az általános éremtanról, aztán alapos tudással tárgyalja az ókori éremverés módját és egész technikáját. Csupa olyan ismeretek, amelyeknek szaktudós és műgyűjtő egyaránt nagy hasznát veszi. Az Erec Jisraélben vert érmek leírása érdekfeszítő történelmi fejezetté válik. Az időszámítás előtti negyedik században — talán III. Artaxerxes idejében — verték Erec Jisraélben az első pénzérmet, féllobulus érték-

Dr. Stephen Wise, newyorki rabbi leánya, akit felsőbírónak neveztek ki az Egyesült Államokban

Gellért Lajos Shylock szerepében (Művészszínház)

Regina Schein, bécsi csellóművésznő, aki a Zeneakadémián hangversenyzett nagy sikerrel

ben, de az első zsidó autonómia által kiadott pénzérme 140—139-ből való, VII. Antiochus Sidetes adta meg a Chas-moneus Simonnak a pénzverési jogot. Ezek az érmék felírásaikban a makkabeus-korszak bizakodó hangulatát fejezik ki „Cijon megváltatása“ olvasható rajtuk óhéber írásban. Azóta egészen a Bar Kochba-féle szabadságharcig (132—135) a különböző érmék nyomon kísérik az ereci zsidóság változatos történetét. Az okosan, áttekinthetően beosztott munka részletesen tárgyalja az érmeken található szimbolumokat: pálma, etrog és lulav, kehely, gránátvirág, menóra, színkenyér, korsó, kalászkok, szőlőlevél, templom, hárfa, trombiták, szőlőfürt stb. Gyakorlati útmutatásokat ad a gyűjtőnek az érmék értékelése, hamisítványok felismerése, az érem fémjének megállapítása dolgában. A munka legértékesebb fejezete az érmék *corpusa*. Pontos, rendszeres leírást tartalmazó leltára ez az eddig ismert összes zsidó érméknek, számszerint 113. A műgyűjtőnek nagyon hasznos szolgáltatást tesz ez a lista, mert könnyűszerrel azonosíthatja a kezébe került érmet. Gazdag bibliográfia, műkifejezések szótára, 10 oldal éremfotografia, sok érdekes szöveggel ábrák, egy óhéber alfabetikum-tabella hozzájárulnak ahhoz, hogy e tudományos színvonalon álló szakkönyv, könnyen kezelhető gyakorlati útmutató legyen. Ez a könyv egyébként csak első kötete egy műnek, amely „Erec Jisráél érmeit“ tárgyalja. A következő kötet nyilván az országban talált egyéb érmeket fogja leírni és gazdag adatgyűjteményt nyújt majd, hisz ez a kis ország az ókori világ háborúskodásainak örökös átjárója volt, amiről a kiásott érmék bőséggel tanuskodnak. Reméljük, hogy a következő kötet épügy dicsőretekére válik majd szerzőnek és kiadónak egyaránt, mint ez a most ismertetett rész.

Widder Salamon.

A CHIEF RABBI BIBLIAKOMMENTÁRJA. A penta-teuch és haftórák, a héber szöveg, angol fordítással és kommentárral, kiadta Chief Rabbi dr J. H. Hertz, Oxford University Press; London: Humphrey Milford; 1929—1936. Öt kötet. Ára kötetenként 7s. 6d. Évszázadokon át ihlette meg a Biblia a zsidóság legnagyobb szellemeit irodalmi és tudó-

mányos alkotásra. A Biblia köré központosuló nagy irodalom egy nagyjelentőségű művel gazdagodott dr J. H. Hertz, az angol birodalom Chiefrabbijának bibliafordítása és kommentárja által. Az öt nagy kötetre terjedő munka, melynek pompás külső kiállítása is külön felemlítést érdemel, első ízben teszi hozzáférhetővé a bibliát nemhéber közönség számára a maga hatalmas szellemi egységében és jelentőségében. A szerző a legnagyobb tudományos apparátussal dolgozott, a legkülönbözőbb bibliafordításokat, zsidó és nem-zsidó kommentárokat sorozatát, ásatások és archeológiai kutatások eredményeit használta föl műve megírásához, de mindezek úgyszólván csupán a kulisszák mögött húzódnak meg, nem kerülnek ki az olvasó szeme elé, aki csak a finoman leszűrt igazságokat kapja, melyeknek fényében a Biblia mint a zsidóság szellemi világának és kultúrkörének örök alapja jelenik meg. Nagy súlyt fektetett a szerző a Biblia erkölcsi magosságának kihangsúlyozására, melyet különösen az ókori történeti kutatás legújabb eredményei páratlanként állítanak oda a környező népek erkölcsiségével szemben. A magyarázatnak talán legértékesebb részei azok az egyes fejezetek végéhez fűződő függelékek és jegyzetek, melyek a zsidó theológia, vallás- és történetfilozófia problémáit tárgyalják, csodálatosan világos előadásban, nagyszerű stílusban és közérthetően az intelligens olvasóközönség legszélesebb rétegei számára. Hely jutott a nemzsidó szaktekintélyek elfogultságban ítéletei számára is, melyek rövid idézetek formájában csatlakoznak a zsidóság értékeit taglaló részekhez. Magától értetődő, hogy dr Hertz kommentárjában a zsidóság nemzeti-vallásos elemei méltó módon jutnak kifejezésre. Minthogy a mű a haftórákat is tartalmazza, ezekkel kapcsolatban alkalma nyílik a szerzőnek mélyreható gondolatait közölni a prófétákról és a próféciáról. A művet kronológiai táblázatok és térképek egészítik ki, melyek megkönnyítik az olvasó számára a történelmi és földrajzi tájékozódást.

A Chiefrabbinak egy régebbi munkája megjelent annak idején magyar fordításban. Méltó feladat és érdemes munka

volna ezt a kommentárt is lefordítani magyar nyelvre és az eredetihez hasonló szép kiállításban adni a magyar olvasó kezébe. Egy ilyen mű kétségtelenül közelebb tudná hozni a Bibliát a szívekhez.

P. R.

DR SZEMERE SAMU: A MŰVÉSZET MINT VALÓSÁG-ÉRTELMEZÉS. (Különlenyomat a Budapesti Szemle 1936. évi 705. számából.) Platon óta foglalkoztatja a bölcséletet a művészet problémája és fejlődése folyamán a legkülönbözőbb irányú kísérletek történtek a művészet lényegének felismerésére és meghatározására. Szemere Samu tanulmányában mindenekelőtt rámutat arra, hogy az eddigi megoldási kísérletek mily kevésbé kielégítőek, azután rátér az ő új elméletének a taglalására, mely szerint „a művészet a valóság értelmének konkrét, szemléletes formában való megéreztetése”. A szerző a festészet, szobrászat, a költészet, a zene és az építészet világából vett példákkal világítja meg felfogása helyességét, egyként kimutatja a valóságértelmező törekvést Michelangelo Jeremiásánál, Rodin Haladó férfijánál, Dürer Melancholiájánál, a Faustnál, Az ember tragédiájánál, Beethoven Eroicájánál, a reneszánsz és a barokk építészeténél, stb. Ebben a minőségében a művészetnek ott a helye közvetlenül a filozófia és a vallás mellett, amelyek szintén az emberi létnek, az egész valóságnak az értelmét adják. Szemere Samunak eme eredetiségében és eredményeiben nagyjelentőségű tanulmányát ki kellene emelni a magyar nyelv elszigeteltségéből és hozzáférhetővé kellene tenni az egész európai szellemi világ számára.

ÉVKÖNYV. Kiadja az Izr. Magyar Irodalmi Társulat. Szerkeszti dr Szemere Samu. Budapest, 1936. Az IMIT évkönyvében dr Löwinger Sámuel Blau Lajos életéről és irodalmi munkásságáról, dr Heller Bernát Zunz Lipótról, dr Richtmann Mózes Mendelssohn Mózesről, dr Pollák Miksa Madáchról és a Bibliáról, dr Groszmann Zsigmond Mezei Mórról, dr Steiner Lenke Ágai Adolfról, dr Komlós Aladár Ormódi Bertalanról, dr Szemere Samu Palágyi Lajosról és Weisz Márton Besze Jánosról közölnek érdekes tanulmányokat. Igen tanulságos dr báró Hatvany Bertalan előadása „Konfuciusztól Nehemiásig”. Dr Weisz Pál, dr Fürst Aladár, dr Lederer Emma, dr Kohlbach Bertalan és Grünwald Fülöp történeti és művelődéstörténeti közleményei mellett Somlyó Zoltán, Szenes Erzsi, Csermely Gyula és Holló Jenő versei, illetőleg novellái teszik változatossá az Évkönyvet, amely a Társulat élénk tevékenységét ismertető közleményekkel zárul be.

FRANZ KAFKA: BESCHREIBUNG EINES KAMPFES. Ezen a címen jelent meg Franz Kafka összes műveinek ötödik kötete Heinr. Mercy Sohn, Prága, kiadásában, amely kiadvállalat átvette a Schocken-Verlagban eddig megjelent előző négy kötetet is. A kötet egy fantasztikus elbeszélésről kapta a címét, az egyetlen oly nagyobb munkáról, amely Kafka írói hagyatékában a maga teljességében fennmaradt. Ez az elbeszélés egyike Kafka legkorábbi munkáinak, az egyedüli, melyet szülővárosának, Prágának határozott lokálkoloritja színezt. A kötet tartalmazza még Kafka egyetlen drámájának teljes első felvonását, tizenkét eddig meg sem jelent kisebb elbeszélését, a „Blumfeld, ein älterer Jungeselle” c. nagyobb töredéket és végül a régebbi „Beim Bau der chinesischen Mauer” c. kötet elbeszéléseit és aforizmáit.

WEISZ ZOLTÁN: EGY EMBERI ÉLET A SZAVAK TÜKRÉBEN. Beszédek, írások, levelek; szerző kiadása. Saturnus, 1936. Egy gazdag, munkában töltött élet krónikáját adják Weisz Zoltán írásai, melyeket harmincesztendei közéleti tevékenység után gyűjtött egybe és adott ki egy terjedelmes kötetben a szerző. Amint ezekből az üdvözlő, búcsúztató és gyűlési beszédekből, továbbá a közjó ügyeit szolgáló írásokból és levelekből kitűnik, Weisz Zoltán önzetlenül és becsülettel szentelte életét a nemes céloknak és min-

denkor a vallása hagyományaihoz hű zsidó ember szempontjait érvényesítette a nyilvánosság előtt való minden szereplésekor. Akit érdekelnek azok a benső lelki rugók, melyek az igaz ügyek szolgálatába szegődtek az embert — és ezek mindenkit kell, hogy érdekeljenek — az sokat fog tanulni Weisz Zoltán könyvéből, amelynek egyes részletei megmutatják azt is, hogy milyen magatartást tanúsít az önérzetes zsidó a nemzsidó hatóságokkal és vezérférfiakkal való ériatkozás alkalmából.

SZABÓ IMRE: ÚJ ZSIDÓK. A kitűnő publicista, aki már számos és értékes művel gyarapította a magyar zsidó litteratúrát, „Új zsidók” címen öt életrajzot foglalt egybe. Mosses Hess, Herzl Tivadar, A. D. Gordon, J. Trumpeldor, Rachel Blowstein. Mind az öt életábrázolást az egyéniségnek megfelelő megvilágításával írta meg. Nagy szeretettel ecseteli a kort, a miliőt és a körülményeket. Reprezentánsait mutatja be az új zsidóknak öt kiemelkedő alakjával. Romantikusan szemlélteti a zsidó népi törekvéseknek legutóbbi századát. A könyv a Bnei Brith munkaközösség kiadványának második köteteként jelent meg.

LILI GONDA: MÉTHODE DRAMATIQUE. (Enseignement par l'action et par l'aspect.) Cserépfalvi kiadása. Enyvvári H. rajzaival. A „Mult és Jövő” nem szokott nyelvtankönyveket ismertetni, ezúttal mégis indokoltnak véli, hogy kivételt tegyen. Nemcsak szerzője miatt, akinek könyvében egy kitalálható okokból ostobán elnyomott nevelői tehetség tör felszínre. Inkább magának a könyvnek érdeme miatt. A legeredetibb, legtehetségesebb, legmulatságosabb nyelvtankönyv ez, amit ismerünk. A grammatikának tudvalevőleg sem tanítása, sem tanulása nem tartozik a legüdítőbb szórakozások közé. Legalább az átlagközönség számára. Nos, Gonda Lili megtalálta a módját, hogy a nyelvtan szabályait — nyelvtani szabályok nélkül, különféle játékok: bújódsi, labdázás, álarcosbál, iskolásdi, papa-mama-játék stb. útján vesse a növendék emlékezetébe. Nagy segítségére vannak ebben Enyvvári H. rendkívül bájos rajzai, amelyekkel a magyar gyerekkönyv-illusztrációk közt legföljebb Enyvvári más rajzai versenyezhetnek. Örülünk, hogy ez a könyv a magyar könyvpiacra jelent meg. Biztos a világsikere. Igaz, hogy ezt könnyebb is elérnie, mint szerzőjének egy magyarországi tanári állást...

BARÁT ENDRE: A DOKTORKISASSZONY KITÉR...

A pesti rabbihivatal előcsarnoka három ablakkal néz a Wesselényi-utcára. Arratájt járok, benézek. Emberek ülnek odabent, nők is, férfiak is, kis csoportokban. Hárman-hárman különülnek el, megannyi kis sziget, szomorúan gubbasztanak szótlanul.

Jaj, kitérők ezek! S a hármassal tulajdonképpen egy. Egy zsidó, aki el akarja hagyni a vallását és a két tanuja.

Egyik-másik kitérő azonban még egyedül jön: nem ismeri a szokást s éppen csak érdeklődik.

Egy fiatal nő lép ki most az ajtón, s hogy lelép a lépcsőn, szédülve megáll egy pillanatra. Rosszul érzi magát. Ismerős, köszöntöm s kísérem hazafelé. S ekkor beszélgetünk. Én kérdezem, döbbsen és rosszalóan, meg fejcsóválva és ő felel. Eleinte csak félősen, akadozva törnek elő lelkéből a mondatok, de azután mindjobban és jobban megindul a beszédje és ezek a fájdalmasan-izzó, halk és mégis dübörgően-vádoló szavak szinte megdermesztik az ember szívét.

Megkísérlem leírni őket, ahogy ez az ismerősöm, dr. R. M. kisasszony, orvosnő, egyik nagy állami kórház segédorrosa elsőhajtotta, elsírta.

*

— Hát igen... Azért voltam ott... Hogy kitérjek...

— Hogy miért teszem? Jaj, már olyan fáradt vagyok. már annyian kérdezték ezt, az előbb a rabbi úr és az ismerősök és most maga... Miért teszem, Istenem... Muszáj. nem érti, hogy muszáj!...

— Nem igaz, hogy közönyös vagyok, hogy nincs lelkiismeretem, hogy úgy teszem le magamról a zsidóságot, mint ahogyan valaki elhagyja egy megunt ruhát... Nem igaz, én szívvel élő ember vagyok, én gimnazistalány koromban a zsidó hittanórát szerettem, igenis, én a kórbonctan mellett még héberül sem felejtettem el imádkozni. És én most — rettenetesen szégyenlem magamat... Égett az arcom és sirt a lelkem, hogy most a rabbi úr rámnézett, jaj, a pillantása olyan vádoló és szigorú volt és ahogy kijöttem, még a szolgál is úgy tekintett rám, olyan megvetően és utálattal, én halálosan szégyenlem magamat... De higgye el, ezt meg kell tennem, mert akkor...

(Ennek a fiatal nőnek a hajába itt-ott ősz szálak vegyülnek; zöldesfényű szeméből sugárzik az akarat; most a sarkában egy-egy könnyecsepp ül.)

— Az igazgató csak ennyit mondott: „Mi az, még mindig nem intézte el? Értse meg, ehhez, ha hallgatólágoosan is, de ragaszkodik az intézet!” De igazgató úr, kérem — mondtam neki —, hát én hogy megyek ki akkor az apám sírjához?! „Ugyan kérem, ne érzélgősködjék. Egy orvosnak az értelem szavára kell hallgatnia, ha a karrierjéről van szó...”

— Isten látja lelkemet, én nem álmodoztam soha nagy karrieréről. Én nem akarok főorvos lenni, én most úgy meg vagyok elégedve ezzel a havi százyolcvannal. Én nem akarok mást, csak élni, néha egy jó ruhát s hogy anyámnak tudjak adni ebédpénzt... Tudja maga azt, kérem, meddig tartott, míg megkaptam ezt az állást, míg hozzájuthattam ahhoz, hogy fizetésem van?!... S most ki akarnak tenni engemet, hogy ha nem...

(A csendes hang most egyszerre fölzúdul, villogó szemekkel kiált, tán nem is hozzám, mindenkihez):

— Énnekem elég volt már a nyomorúságból, már nem bírom tovább, nem tudom újra kezdeni... Én már túl vagyok a harmincon... Kezdtam most megszokni a rendes kis lakást, amit az állásom által elérhettem... Én nem tudom már újra kezdeni, már nem vagyok elég fiatal ahhoz, hogy mosolygós arccal vacsoráljak a zsebemből s hogy hideg szo-

bában, körmömet fújva hajoljak a könyvek fölé a csupasz villanykörte szemrontó világa mellett... Értse meg, én nem dacolhatok, én nem szoríthatom össze a fogamat; hogy azért se, én nem tudok már ellentállni, nem tudok küzdeni, harcolni, mindent előlről kezdeni...

(Kis szünet. Azután csendesen teszi hozzá):

— Én, kérem, nem vagyok egy férfi...

Ahogy megyünk egymás mellett, meg kell fognom a karját, mert szédül megint. Messzire néz, visszanez a múltba. küzdelmes, szomorú medika korába.

— ...pedig én nem felejtettem el azokat az idők, amikor mindennap szinte halálos elszánással nyitottam be az egyetemre... Soha, de soha nem szállhat el agyamból, hisz annyi minden emlékeztet rá... Lám, az indexem is, első két lap csak másolat. Az eredetivel mi történt? Összetépték. Odajött egy fiú hozzám, a padhoz: „na, Hebron rózsája, maga még él? Miért nem néz rám, mit kényeskedik?” Kérem, hagyjon békét, én ide tanulni jöttem... „Maga itt ne tanuljon, mit fog szólni hozzá, ha én most...” s azzal kikapta a hónom alól az indexemet és száz darabra tépte... Hogy sírtam, hogy zokogtam...

— Hogy fogadkoztam, hogy összeszorítottam a fogaimat — hogy mégis! S tanultam, tanultam csak azért is! Én, kérem, nem voltam fiatal leány, nem táncoltam, nem jártam bálba, színházba is egyszer-kétszer csak, karzaton... És nem vettem részt garden partykon, nem voltak elegáns ruháim... Az élet könnyű és napos oldala engem is csábított... De nem, csak azért sem. én megmutatom, hogy mégis! Én leszek valaki, anélkül, hogy behódoljak, hogy engedjek, hogy...

— Igen, akkortájt, hogy elítéltem én a hitehagyottakat! Árulók — mondtam rájuk és megvetéssel néztem el egy kikeresztelkedett kollégám felémnyújtott keze mellett... S most, én is...

— Én már mindennel leszámoltam... A saját lekiismeretemmel is... Csak egy dolog ejt kétségbe: mi lesz, ha megtudja az édesanyám?! Meddig fogom tudni eltitkolni előtte?! S ha rádöbben a titkomra: nem fog-e torkán akadni a falat, amit ily kétségbeesetten — nagy áron tudtam csak szerezni neki?!

Pottner: Kerámia. Hirsch-gyűjtemény, Tel-Aviv

TOLLHEGYRŐL

HARC A BOLSEVIZMUS ELLEN.

Ilyen című plakátok tűntek föl nemrég az utcákon, a házak falán és itt-ott a hirdetőoszlopokra lopva, az „egyéni akció” boldogult idejére emlékeztetve. Harcra hívnak a plakátok a bolsevisták ellen, akiket mindjárt tanulságos illusztráció életnagyságú fejben is bemutat, mégpedig csodálatosképpen szakállas, pajeszes zsidó képében. Holott ismeretes, hogy az orosz bolsevizmus hadjáratot indított elsősorban a szakáll és a pajesz ellen. Némi összehasonlító vizsgálat alapján csakhamar ki is tűnt, hogy ez az illusztráció nem Moszkvából való, hanem Berlinből. Szerencse, hogy ezek a plakátok csakhamar lekerültek a budapesti falakról, mert kiderült, hogy rendőrségi engedély nélkül ragasztották ki. De ha illusztráció nélkül jelenik is meg az új plakát, hogy „antibolsevisták jelentkeztek!”, kép nélkül is könnyű lesz rájönni a nyájas olvasónak az „antibolsevista” és „antiszemita” azonosságára. És elvégre az azonosítási szándék a fontos, nem a rápingált pajeszes illusztráció.

ZSIDÓ REGÉNYEK ÉS ZSIDÓ PATRIARCHÁK.

Nagy polémia keletkezett ismét a hajdani zsidó patriarchák körül, akiket semmiképpen sem akarnak pihenni hagyni a hebroni Machpéla-barlangban. Divatba jöttek a patriarchák mint regénytémák és divatba jöttek mint a zsidóellenes izgatás legfőbb koronatanúi. Mert, ha Ábrahám, Izsák, Jákob és József nem éltek volna, talán mégis kiesett volna a talaj az antiszemizmus lába alól. Mert például, Tenachot és Jismaelt önmagában gyűlölni alig érdemes. Még regényt írni róluk sem olyan gyümölcsöző, mint Ábrahámról, Izsákról, Jákobról és Józsefről. És egyszerre csak felzúdul a jobboldali sajtó, hogy „elég a zsidózásból”. A baloldali sajtó pedig bizonyítja, hogy a jobboldali sajtó Jákob kútjaiból merít, melyeket szintén zsidó szerző ásott ki. Végül kiderül, hogy a zsidónak vélt patriarchaföltámasztó mégsem izraelita, hanem bibliahívő hű katolikus. És így folyik a vita jobbról és balról és jobb- és balközépről mindenféle szempontból. Csak egy szempont szorul teljesen háttérbe: a művészet szempontja.

A BÉCSI HITKÖZSÉGI VÁLASZTÁSOK.

A bécsi hitközségi választások ismét a cionisták többségének győzelmével végződtek és csodák csodája, nem dőltek össze ezúttal sem a hitközség falai, mint a hajdani Jerichó, a harcos sófárfúvásoktól. Sőt, a cionista választási listák önérzetesen hivatkoztak az ő rezsimjük alatt bekövetkezett föllendülésre. S hogy minden hazafias frázisörlést előre diszkvalifikáljanak, jelöltjeik mellé mindjárt odabiggyesztették, hány kitüntetést, ezüst és aranykeresztet, vitézségi érmet, stb. kaptak a világháború alatt. És kissé elszomorítóan hat, hogy a választási propaganda-iratukban mint elrettentő példát említik a törökországi és magyarországi zsidók szervilizmusát. Ez a szomszédság önmagában nem volna még lesújtó, mégis jobban szeretjük, ha a magyarországi zsidókat a törökökkel kapcsolatban mint Budavár visszavételének segítő vitézeit említik és nem mint a törökországi zsidók mai szervilizmusának osztálytársait.

AZ ÜGYVÉDI NUMERUS CLAUSUS.

Az ügyvédi numerus clausus egyelőre az ügyvédi kar érdekeinek védelmére van beállítva. Szép dolog, ha a jogvédőket is külön jogvédelemben akarják részesíteni. Csak az a kérdés, ki fogja majd megvédeni a künnrekedtek jogát és akik kívülmaradnak a korlátokon, találnak-e nyitott sorompókat valahol, vagy pedig leeresztett korlátok tilalomfái között való örök bolygásra lesznek kárhoztatva? Merthogy kik lesznek az örökbolygók, nem nehéz megsejteni.

ZSIDÓ HUMOR

PALESZTINAI HUMOR

Miért pusztítják az arabok elsősorban azokat a fákat, amiket ők maguk ültettek a zsidók pardeszeiben? — Mert biztosítani akarják maguknak a munkát. Úgy mint Chaplin és Coogan a filmben: Chaplin mint suhanc zúzza az ablakokat és aztán jön Coogan és kiáltja: „Üvegezni tessék!”

*

Egyik napilap közölte, hogy „megbízható források szerint a gazdag arabok kiveszik betétjeiket az arab bankokból és zsidó bankokba helyezik el, nehogy az arab sztrájkbizottság megadóztassa őket súlyos „önkéntes adományok” követelésével.

*

Az egyik gyerek, aki hallja, amint az apja beszél a lengyelországi zsidóüldözésekről, csodálkozva kérdi:

— Lengyelországban is vannak arabok?

Majd mikor Hitlerről hall, azt kérdi:

— Úgy-e, ő a német mufti?

*

Egy telavivi zsidó így szól most a másikhoz:

— Én emlékszem még arra az időre, amikor Telavivnak még nem volt kikötője...

*

Egy judai kolonista cipel egy nagy csomagot Tel-Aviv utcáin át. Találkozik egy ismerőseivel: „Hová cipeled ezt a csomagot? — kérdi tőle. Mire az falusi jámborsággal felel: „Olvastam, hogy sokan bemenekültek Jaffából Tel-Avivba és nincs elég cipő, ruha, hát összeszedtem, ami nélkülözhető volt és elhoztam, itt meg raktárról raktárra küldenek, hogy „nincs hely”. Annyit hoztak már, hogy minden megtelt. Akárcsak a ti autbuszaitokon...”

*

„Az maveth” (Halálnál erősebb). Ez a neve a kitűnő palesztinai humoristának, aki a tragikus eseményeket is megérintette humorának varázsvesszejével. Ő mondotta be a rádióba humoros óráján a következő hírt:

A transjordániai Emir megígérte a palesztinai araboknak, hogy kérésükre közben fog járni Londonban a zsidó bevándorlás megszüntetése érdekében, de csak azzal a feltétellel, ha a zsidók ezentúl Transjordániába jönnek.

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegyszítő és kefmestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 1-302-37

KRÓNKA ÉS SZEMLE

A PESTI CHEVRA KADISA TISZTUJTÓ KÖZGYÜLÉSE

Méltó ünnepélyességgel folyt le a Pesti Szentegylet képviselőtestületének közgyűlése, amelyen egyhangú lelkesedéssel választották meg ismét elnökké **Kramer Miksa** kir. kormányfőtanácsost és melléje a munkatársaknak gárdáját, amely biztosítja, hogy a Pesti Chevra Kadisa továbbra is nemcsak tradícióhoz méltóan fogja folytatni nagyfentosságú működését. Alelnökök lettek: **Lunczer Pál** és dr. **Dési Géza**; előjárók **Ágoston Manó**, **Bánó Dezső** kormányfőtanácsos, **Beck Jenő**, **Eisemann Gyula**, **Fürst György**, **Komját Ernő**, **Landesmann Márk**, **Steiner Marcell** és **Wertheimer Lajos**. **Wertheimer Adolf**, aki a választást mint bizottsági elnök vezette, a Chevra történeti hivatását megvilágító beszéd kíséretében installálta az újonnan megválasztott előjáróságot, rámutatott a Chevra Kadisa fejlődésére és a zsidóság szolgálatában teljesített feladataikra. Ragyogó példakép a Pesti Szentegylet, amely már másfél század óta fejt ki áldásos munkáját.

Kramer Miksa elnök megindultan mondott köszönetet a beléje helyezett bizalom ismételt megnyilvánulásáért. Köszönetet mondott **Stern Samu** hitközségi elnöknek és a hitközségi párt vezetőségének értékes támogatásáért, majd a jövő feladatokat ismertette. A temető részére megszerzett 100 holdas területnek egyengetési, fásítási, csatornázási stb. munkálatai új áldozatokat fognak követelni a Chevra Kadisától. A közeljövőben valósítják meg a *tíz ezer zsidó hősi halott méltó emlékművének felállítását*. A zsidóság anyagi helyzetének leromlása folytán a *jóléti intézményeket fokozatosan fejleszteni kell*. Amikor más intézmények a viszonyok kényszerű hatása alatt leépítettek, a Chevra Kadisa folytatta a felépítést, az ápoltak számát kétszázról hatszázra emelték és minden vonalon fokozták a humanitás munkáját. Mély hatást keltett az elnök beszédének az a részlete, amikor hivatkozott az előimádkozó nagyünnepi muszafjának bevezető imájára, melyet halkán, alázattal mond el a frigyláda előtt és egyszerre megrendítő hangon kiált fel a Magasságok felé: „Sáddáj!...“ Ő is a közösség küldöttjének, seliach ciburnak tekinti magát, halkán végzi munkáját és Istenhez könyörög: Sáddáj, adjon neki erőt és hallgassa meg és segítse működésében.

Kramer Miksa elnök beszéde után **Stern Samu** hitközségi elnök üdvözölte a vezetőséget, kiemelte azoknak érdemeit s hangoztatta a hitközséggel való harmónikus működésnek folytatását. „Igazam volt — mondta — amikor a legutóbbi Chevra-vacsorán így szóltam: Ezen a választáson szavazni fognak a holtak is, azoknak a halottaknak az emléke, akiket a Chevra életükben segített, itt özvegyeket és árvákat, szegényeket és betegeket hagytak, a Chevra jótékonyására

utalva. Szavazni fognak a nincstelenek, akiknek nincs szavazati joguk, de ott fognak állani a Chevra mellett, amely egyedül gyámolítójuk. Szavazni fognak az Aggokházában lakók, akik mindennap imádkoznak azokért, akik életük utolsó éveit bearanyozzák, akik a nyugalmat és a békét biztosítják részükre, amikor mi itt a világ zajában békétlenség és nyugtalanság idejét éljük.“

Lunczer Pál, Chevra alelnök szintén kiemelte a hitközség és Chevra együttműködésének szükségességét. Emlékeket idézett gyermekkorából a pozsonyi szülői házból, amelyben a zsidó tradíció melegét szívta magába, ennek poézisét látja megvalósulni a Chevra működésében. Nagy kitüntetésnek érzi, hogy **Kramer Miksa** elnök mellett töltheti be ezt a díszes pozíciót, majd méltatta a Chevra vezetőségében hagyományossá vált harmónikus működést és különösen kiemelte dr. **Endrei** igazgató sokoldalú intenzív tevékenységét. Utána **Dési Géza**, mint újonnan megválasztott alelnök tartott emelkedett hangú beszédet, melyet így fejezett be: A rossz idők bennünket összetérnek, de amikor jó idők jönnek s kisüt a nap, leveti a zsidó régi kabátját... Mindenki meg fogja érteni, hogy a zsidó hitközség és Chevra Kadisa egy vár, erőgyűjtés forrása a szenvedőnek biztosítéka. Megkapó volt, mikor az ajtó mellett meghúzódó kis **Endrei-fiúra** mutatva mondotta: „Az a gyerek ott, látni fogja még a szebb időket. Az ifjúságé a jövő, ha melléje állunk. És a Szentegylet nemcsak az aggokat és betegeket istápolja, hanem példaadó munkásságával lelkesedést önt az ifjúságba is, hogy bizalommal építse a jövőt.“

Ezután a kőbányai hitközség nevében **László Gyula** elnök köszöntötte a Szentegylet újonnan megválasztott vezetőségét.

RÁKÓCZY IMRE AZ ÚJ SAJTÓFŐNÖK. Nagy örömet keltett az egész magyar sajtóban az a kinevezés, amely a miniszterelnökségi sajtófőnök méltóságába dr. **Rákóczy Imre** miniszteri tanácsost, a sajtóosztály vezetőjének eddigi helyettesét emelte. **Rákóczy Imre** doktort régóta, mint a sajtó őszinte barátját ismerik, akinek kapcsolata a hírlapírással és a sajtókérdéssel köztudomású.

Mindent megtalál
nyolc házban levő raktárainkban
használt és új iroda-, lakás-, antik

BUTOR

vétel, eladás, csere, kölcsönzés

Áruház
rendszer

Csillárok, műtárgyak. Perzsa-torontáliszőnyegek. Kombinált szobakülönlegességek

Universal VII., Wesselényi-u. 8
Telefon: 1-378 42. 1-358 69

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz
szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű
kivitelben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-utca 4/B
Telefon 1-238-43

JUBADONT

ORTH. KÓSER
FOGKRÉMET

JUBA

ORTH. KÓSER
SÜTŐPORT

Kérje mindenütt!

A budapesti orth. hitközség rabbiságának felügyelete alatt készülnek
Gyártja: FELES ISTVÁNNÉ, Budapest, VII. Rottenbiller-u. 8

ÜNNEPÉLYES RABBIAVATÁS. Az ünnepek után avatták a Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet templomában dr. Patai Rafaelt és dr. Molnár Istvánt. Ábrahámsohn főkantor zoltáréneke után dr. Hevesi Simon vezető főrabbi intézett avató szózatot a két fiatal paphoz, akik közül „az egyik már gyakorolja hivatását a szülői házból hozott vallásos szellemnek megfelelően.” Majd dr. Patai Rafaelhez fordult, aki, úgymond, „apjától és anyjától egyaránt örökölte a zsidó irodalomnak szentelt tollat.” Kiemelte, hogy a jeruzsálemi Héber Egyetem nagy mestereinél élesíthette zsidó tudását és nemcsak a budapesti Pázmány Péter Egyetem avatta nemrég summa cum laude doktorává, hanem héber tudományos műve alapján a felsőbb képzésű jeruzsálemi Héber Egyetemnek első doktora lett. Beszéde közben dr. Hevesi több ízben idézett Patai Rafaelnek „Hamajim”. „A víz” című művéből. Dr. Patai Rafael köszönetet mondott maga és társa nevében. Beszédét héberül fejezte be, Guttmann rektorhoz fordulva, aki valamikor a Scopus-hegyen terjesztette a zsidó tudást. Guttmann rektor a papi hivatásról szóló fejtegetés kíséretében avatta ezután magyar és héber szóval az új papokat. Stern Samu udv. tanácsos, az Országos Iroda és a Pesti Izr. Hitközség nevében üdvözölte az avatottakat, majd Wertheimer Adolfot köszöntötte, aki először jelent meg mint a vezérőlbizottság új elnöke a Rabbiképző ünnepén. Wertheimer elnök hálás köszönetét fejezte ki az üdvözlésért. Végül dr. Hevesi Simon a szeminárium nagy multját és hivatását méltatta.

A LENKE-UTI ÚJ ZSIDÓ TEMPLOM. Budapest új műalkotással gyarapodott a Lenke-uti templom felépítésével. Az ünnepélyes felavatásról megemlékeztünk legutóbb. Már akkor feltűnést keltett belső architektonikus arányainak áhítatot keltő impozáns egyszerűségével. Most, hogy még a hiányzó részek is befejezést nyertek, egyre mélyebb benyomást kelt ez a templom, amely két kiváló építőművésznél: Novák Ede és Hamburger István szeretetteljes elmélyedéséről tesz tanuságot. Az oltárnak és a szószéknek a megoldása, a színes ablakok motívumainak harmonikus összeállítása, a héber betűknek szerencsésen alkalmazott ornamentikája, emelik ennek az Istenháznak áhítátát. Külön meg kell emlékeznünk az előcsarnok artisztikus kiképzéséről, amelynek folytán úgy hat ez az előtér, mint egy különálló kis templom, amely csakugyan a téli istentisztelet céljait fogja szolgálni hétköznapiakon.

WERTHEIMER ADOLF lett a Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet vezérőlbizottságának új elnöke. Ez a választás annál szerencsésebb, minthogy Wertheimer Adolf az IMIT és a Magyar Zsidó Múzeum élén is ismételtén bizonyosságot adott agilitásáról, áldozatkészségéről. Wertheimer Adolf személyében a szeminárium növendékei atyai pártfogóra fognak találni.

DR. JACOBI BÉLA korai halála nagy vesztesége a magyar jogászvilágnak és a zsidó felekezeti életnek egyaránt. Kis erdélyi faluból indult el két testvérrel: boldogemlékű nővérrel, aki Munkácsi Bernát hitközségi tanfelügyelő.

LLOYD TRIESTINO
FLORIO UNITE LLOYD TRIESTINO-MARITIMA ITALIANA-SITMA

HETENKÉNTI JÁRATOK

PALESZTINÁBA

ÉS

EGYIPTOMBA

TRIESTBŐL és GENOVÁBÓL

**A GERUSALEMME,
GALILEA**

ÉS ESPERIA luxushajókkal

Szigoruan Orthodox-kóser ellátás

Kizárólag tengerrenéző két- és négyágyas kabinok

Felvilágosítással szolgál:

LLOYD TRIESTINO

budapesti irodái

VII., Thököly-út 2

IV., Váci-utca 4

Művészi
kivitellő

siremlékek

Lőwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 1-515-81
Fióközlet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybusz indulási állomásától 2 percrenyire

akadémiai tag neje lett és dr. Jacobi Józseffel, aki ma. zsidó létére, a budapesti orvosszövetség egyik elnöke. Mindhármán nemes tradíciókat, igazi humanizmust és őszinte, bensőséges szeretetet a zsidóság iránt hoztak magukkal a szülői házból. Jacobi Béla a jogászoknak abból a fajtájából való volt, aki az elméletekhez, finom jogi disztinkciókhoz vonzódott, talán talmudon nevelkedett őseitől örökölt szenvedélyvel. Kiválóságát kívülről is elismerték, fiatalon érte el a legnagyobb sikereket, — ügyvédcenzorságot, magas kamarai pozíciót, rangot és kitüntetést a kormánytól és a társadalomtól, különböző tisztségeket a felekezeti életben — de mindezeknél magasabbra emelte egyéniségét igaz emberi jó-sága, kedvessége, együttérzése a szenvedőkkel.

MEGJELENT PATAI EDITH REGÉNYE:

„Szent Szomjúság“, mely az IMIT legutóbbi regénypályázatán egyedül nyert dícséretet és jutalmat, a napokban hagyta el a sajtót és mint a jelek mutatják, a közönség legszélesebb-körű érdeklődésére tarthat számot. A „Mult és Jövő“-höz mellékelte legutóbbi felhívásra úgy Magyarországból, mint az utódállamokból és a távol külföldről nagyszámban érkeztek megrendelések a műre, amely nagyszerű panorámát nyújt a Szentföld egész életéről egy amerikai fiatal pár szerelmének romantikus útjain keresztül. A „Szent Szomjúság“-ból megismerjük az új Palesztina életét, küzdelmeit és beleszövődik a regény meséjének menetébe a legutóbbi arab lázadás története is.

A regény igen szép és ízléses kiállításban jelent meg. Művészi címlapján, melyet Kner Albert rajzolt, reprodukálja Van Dyce „Jákob és Ráchel“ c. gyönyörű festményét, a hamburgi Kunsthalle gyűjteményéből. A könyv ára P. 4.80, a Mult és Jövő előfizetői kedvezményes áron P. 3-ért rendelhetik meg a Mult és Jövő kiadóhivatalában.

LADY READING SÜRGÖNYE PROF. PFEIFERHEZ. A Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége legutóbbi elnöktanácsai és választmányi ülésén a volt indiai alkirály lányától következő távirat jött a Pro Palesztina Szövetség elnökéhez: „President Prof. Pfeifer Ignac Budapest. Greet you and executive meeting called by you hope you will work with devotion for new tasks in Erez Israel stop we in England too have started just now good luck mifal bizaron — Eva Reading“. A meleghangú üdvözlő sürgöny igen serkentő hatással volt a Mifal Bicarón megindítására összeült választmány tagjaira. Prof. Pfeifer elnök a következő választ küldte: „Thanking for congratulations stop are doing our best to organise useful work for Erez Israel — Pfeifer“. „Köszönjük a szerencsekívánatot. Mindent megteszünk, hogy Erec Jiszrael számára hasznos munkát végezzünk — Pfeifer“.

A választmányi ülésen dr. Patai József beszámolt az öt hónapon át tartó zavargásokról. Gádor Pál főtitkár felolvasta dr. Izsák Ede határozati javaslatát a Pro Palesztina Szövetség által megalakítandó Bicarón-bizottságra vonatkozólag. Báró Hatvany Bertalan kiegészítette dr. Patai fejtegetéseit saját tapasztalatai alapján az arab kérdésről, amely szerinte teljesen megszűnik, mihamar Palesztinában igazságos földreformot visznek keresztül. Dr. Kahan Nisszon; Bisseliches Mózes felszólalásai után Pfeiffer professzor üdvözölte a közben megjelent Vermes Ernő igazgatót, aki az erdélyi Mifal Bicarón módszereiről és nagyszerű eredményeiről számolt be. Kontingenseket vetnek ki az egyes hitközségekre, melyek aztán a rájuk szabott összegeket hivatalos apparátusukkal elő is teremtik.

HAZASSÁG.

Barta Klári, Barta Dezső és neje leánya Ujpestről, nov. 8-án kötött házasságot dr. Schäffer Aladárral az ujpesti templomban.

Hartstein Erzsébet, Hartstein Vilmos leánya és Mr. Herbert I. Spero, a clevelandi Spero Bros. villamosművek rt. beltagja október 11-én tartották meg eljegyzésüket Clevelandban, Rabbi Hugo H. Klein, Cleveland egyik vezető rabbijának, a menyasszony sógorának lakásán.

HALÁLOZÁS.

Suboticán hirtelen elhunyt 51 éves korában Donáth Lipót, a hitközségnek tekintélyes tagja. Szombattartó, adakozó zsidó volt. Halála városszerte mély részvétet keltett.

NÉGY PENGŐ OSZTALÉKOT FIZET A RIMA. A Rimamurány—Salgótarjáni Vasmű Rt. igazgatósága megtartott ülésén az eléje terjesztett 1935—36. üzletévi zárszámadásokat megvizsgálta és jóváhagyta. A vállalat üzleti forgalma 56.2 millió pengőt tett ki és a mérleg 1,980.818 pengő 54 fillér tiszta nyereséggel zárult. Az igazgatóság részvényenként 4 pengő osztalékot fizetett.

FEHÉRNEMŰ VARRÁST, JAVÍTÁST szakszerűen olcsón vállal házaknál Pozmanné, Damjanich-u. 18. f. 7.

ORTH. KÓSER FOGKRÉM! Orth. cikkeket forgalomba hozó kereskedőink figyelmébe ajánljuk Jubadont fogkrém-hirdetésünket. Ez a fogkrém, mely a budapesti orth. hitközség rabbiságának felügyelete alatt készül, a ritualításra súlyt helyező közönségünk által minden aggodalom nélkül használható.

Fiú és leány

fehérneműek,
ruhák és cipők

az összes intézetek előírása szerint
nagy választékban

Székel Jenő üzletében
Petöfi Sándor-u. 9. és Váci-u. 7.

Bútor-vegyünk
Lászlónál

Jókai-utca 6

Legolcsóbb
bevásárlási forrás

használt és új műbútor-hálók,
ebédlők, kombinált szobákban,
recamiék, kárpitozott árukban, modern
konyhákban nagy választék. Félhálók,
egyebek bútorarabok
hihetetlen olcsón

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragó-mű-
vek szirkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 1-349-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

A WIZO ORADEAI CSOPORTJA okt. 25-én tartotta 5-ik éves közgyűlését a városháza dísztermében. A közgyűlés fényét emelte dr. Roth Dezsőné, orsz. elnöknő jelenléte és előadása. Dr. Markovits Ignácné, az oradeai WIZO megteremtője és elnöke üdvözölte a megjelenteket, majd megemlékezett a palesztinai hősoőrökről, elpusztult fákról és kertekről, a zsidóság nagy halottairól, Náchum Szokolow és Dizengoffról, valamint a helybeli elhunyt WIZO-testvérekről, dr. Kenéz Lajosné és Mezey Mártonnéról. Azután vázolta az oradeai WIZO öt éves szép teljesítményét. Az elnöki megnyitó után dr. Bárdos Imre, a Zs. N. Sz. és az Alapok nevében üdvözölte a WIZO-t és felhívta a közönség figyelmét a Bicarón-akcióra. Dr. Gellert Miksáné titkári beszámolójában ismerteti a múlt évben végzett kultur- és vigalmi munkákat. Utána Epstein Samuné pénztári jelentését terjesztette elő, majd Teller Jakabné K. H. beszámolója következett. Rosenberg Mancsi K. H. jelentése alapján kitűnik, hogy a WIZO ebben a munkában is első helyen áll. A régi vezetőség nevében dr. Markovits Ignácné leköszön, majd egyhangulag megválasztják az új tisztsíkat, melynek névsora a következő: Elnök: dr. Markovits Ignácné. Titkár: dr. Gellert Miksáné. Pénztárnok: Epstein Samuné. Ellenőr: dr. Fried Józsefné. Kulturbizottsági elnök: Rosenberg Mancsi és dr. Pollatsek Pálné. Vigalmi bizottsági elnök: Farkas Jenőné és Heller Józsefné. Palesztinai alapok bizottsága: Elnök: Jachzell Joachimné és 50-tagu választmány. Ezután dr. Roth Dezsőné, orsz. elnöknő általános érdeklődés mellett emelkedett szólásra. Héber nyelven beszélt, majd magyarul folytatta: Célunk a zsidóság feltámasztása, ez utolsó kísérlet a zsidóság megmentésére és ha küzdünk, dolgozunk, népünkért, gyermekeinkért tesszük. A palesztinai szomorú események ne csüggyesszenek el, mert ott honfoglalás folyik és aki életet akar nyerni, annak életet kell kockáztatni. És a mi hányatott életünk viharzó tengerén az egyetlen kikötő Erec Jisrael. Dr. Roth Dezsőné szavai mély nyomokat hagytak hallgatóiban, akik lelkes tapssal köszönték meg a gyönyörű beszédet.

A FERENC JÓZSEF ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ „BACHER VILMOS“ ÖNKÉPZŐKÖRE a következő tisztsíkat választotta meg: Elnök: Braun Vilmos. Főtitkár: Fischer Zoltán. Titkár: Éliás Ernő. Főkönyvtáros: Moskovits Mihály. Alkönyvtáros: Rosenberg Dezső. Főpénztáros: Hajós György. Alpénztáros: Hornstein Géza. Ellenőr: Spitz László.

A SZOLNOKI IZR. HITK. KULTURCSOPORTJA választmányi ülésén dr. Weitzer Miklós elnök indítványára tisztsíkarát és választmányát kiegészítette. Az egyesület titkárává Tabán Gyula, polg. isk. tanárt választotta, a választmányba pedig dr. Donáth Regina, lyceumi tanárnőt és Herschkovits Béla főkántort hívta be. A megüresedett könyvtárosi tisztsíget pedig Nádas Istvánnal töltötte be. Az egyesület működését meg is kezdte. Tabán Gyula tartott előadást „Teendőink és lehetőségeink“ címen, vázolta a zsidó fiatalság lelki képét s lelki tulajdonságaik társadalmi következményeit. Elsőrendű teendőül a lelki kép tudatos megváltoztatására irányuló törekvést jelölte meg, amely után a lehetőségek önként fognak adódni. Kalmár György olvasta fel ezután a világ eseményeiről szóló rendkívül érdekes és egyéni szempontból összeállított „Kronikáját“ és Roth László olvasta fel Kardos Albert emlékezését Baltazar Dezsőről.

AZ ERDÉLYI BICARON-AKCIÓ. A Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségének legutóbbi ülésén, mely a Bicarón akciót vezette be, vendégül üdvözölhették Vermes Ernőt az erdélyi zsidóság kiváló vezérférfiát, aki Pfeifer Prof. elnök kérésére, beszámolt arról a felemelő eredményről, amelyet a Bicarón akció Erdély minden egyes városában elért. Dr. Mayer Ebner, dr. Soloweitsik és Sprinzok vezették

mint kiküldöttek az akciót, melynek mindenütt megvolt a megfelelő visszhangja. A Pro Palesztina Szövetség lelkesedéssel hallgatta Vermes Ernő beszámolóját és buzdító szavait.

A „MIKÉFE“ KERTÉSZKÉPZŐ SZABADULÓ ÜNNEPÉLYE. Igaz, bensőséges keretek közt ünnepelte a MIKÉFE Kertésznövendékeinek Önképzőköre a felszabadult növendékek tiszteletére rendezett hagyományos szabaduló ünnepélyét. Dr. Laczer Dénes hittanár papi áldása után Braun László ifjusági elnök intézett beszédet a távozó növendékekhez, majd Simon Antal a felszabadult növendékek nevében mondott köszönetet az ünnepeltetésért. Dr. Deutsch Ernő igazgató főorvos zárta be az ünnepélyt.

„MAGYAR IZRAEL“. Az Országos Rabbi Egyesület kéthavonként megjelenő szakfolyóirata, mely a háborús idők és azt követő gazdasági válságok idejében szünetelt, régi címén, a „Magyar Izrael“ néven újra megjelent. Szerkesztését az Országos Rabbi Egyesület szerkesztőbizottsága végzi, melynek tagjai: Dr. Groszmann Zsigmond, dr. Hevesi Ferenc és dr. Kálmán Ödön. E szakfolyóirat a magyar rabbikar vallási és hazafias működésének, hitoktatásnak, homiletikának, a rabbik jogi helyzetének, a nap-nap után felmerülő vallásügyi kérdések megvilágításának szolgálatában áll.

AZ ABBAZIAI HITKÖZSÉG ÚJJAALAKÍTÁSA. Az abbaziai hitközség, amely a világhírű üdülőhelyen megforduló zsidó vendégek szempontjából is nagy fontossággal bír, lényeges átalakuláson megy keresztül. A fiumei hitközség konzervatív részével karöltve megszilárdítja a vallási intézményeket orthodox szellemnek megfelelően. Náthán Bernhardo kiváló hitközségi elnök és Szegő Paulo tiszteletbeli titkár és az egész előljáróság azon igyekszik, hogy az abbaziai hitközség szombati és ünnepi istentiszteleteit méltó színvonalon tartsák. Idegenforgalmi szempontból jelentőséggel bír a tény, hogy kevés üdülőhelyen talál a rituális étkezést kereső közönség olyan előkelő nívójú penziót és vendéglőt, mint a Stern és Tauber-féle Abbaziában. Az itt összegyűlő publikum megkapja a megfelelő keretet télen és nyáron, tavaszi és őszi ünnepekkor egyaránt.

HÉBER KURZUSOK A MAGYAR CIONISTA SZÖVETSEGBEN. A Szövetség héber kurzusait haladók és kezdők részére ebben az évben október 15-én, csütörtökön este 7 órakor kezdi. A Szövetség tagjainak a kurzusokon való részvétel díjtalan. Nem-tagok az egész kurzus időtartamára 5 pengő költség hozzájárulást fizetnek. Jelentkezés a Szövetség titkárságánál, telefon 12-84-89, vagy személyesen.

CSECSEMŐ-, GYERMEKGONDOZÓNŐI-ÉS ÁPOLÓNŐI TANFOLYAM. A Pesti Izr. Nőegylet által fenntartott tanfolyam V. évfolyama 1937 január hó elején kezdődik. Felvétetnek 18—30 év közötti feddhetetlen előéletű, izr. vallású, intelligens, egészséges leányok és gyermektelen asszonyok, akik minimálisan négy középiskolát végeztek; árva-leányok, magasabb előképzettségűek és németül is beszélők a felvételnél előnyben részesülnek. A felvételért a Pesti Izr. Nőegylet elnökségéhez címzett kérvényben kell folyamodni. Melléklendők: születési-, iskolai-, erkölcsi- és orvosi bizonyítványok. Azoknál, akik már más pályán működtek, eddigi alkalmaztatásukról szóló bizonyítványuk. A kérvények a „csepeli Weiss Alice“ gyermekágyas otthonba (VI., Bókaytér 4.) küldendők.

SZEGÉNYEK FELRUHÁZÁSA. A Pesti Izr. Nőegylet ez évben is meleg ruhaneműt szándékozik juttatni a legjobban rászorult szegényeknek és ezért az idő előtt beállott hideg időjárásra való tekintettel már most arra kéri a jószívű közönséget, hogy mindennemű meleg ruha-, fehérnemű- és cipőfeleslegét bocsássa a nemes cél érdekében az egyesület rendelkezésére. (VI., Dessewffy-utca 41.)

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza

FRÄNKEL orth. kóser gyönyörűen berendezett ÉTTERME

Budapest, VII., Károly király út 3/a. Alkalmi vacsorák,
lakodalmak és bankettek legalkalmasabb helye

Ebéd menüket pontosan házhoz szállít

POLGÁRI ÁRAK

Pension Stern Abbazia

Modern, szigorúan rituális ház.
Folyó hideg- és melegviz, kilátás a
tengerre. Pensió 25 lírától kezdve.
Telefon 684. Kivánatra prospektus

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII., KAZINCZY-UTCA 10
TELEFON: J. 1-435-28

F Ü R T H

lakástakarító- és féregirtó vállalat
Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet
Telefon 1-244-55

Lelkismeretes munka * Prima referenciák

Hangszerek, zongorák

részletekre is
legolcsóbban

Reményinél

Budapest, VI. kerület, Király-utca 58

Ilyen még nem volt!

DORSCHOWITZ
paplanüzem

BUDAPEST, VIII
PRÁTER-U. 53

Műselyem brocat pehely-
paplan 190/130 --- P 43.-
Műselyem brocat prima
vattapaplan --- P 24.-
Dunnából pehelypaplan,
műselyem brocattal át-
alakítom 22 pengőért

Kendi Antal

lakásberendező
ipar

Semmelweis utca 7

Külön javító és bőrfestő műhely

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.

Szépségápolás. Szemölcsirtás Quarz
Pollák Sarolta kozmetikai intézete
Andrássy-ut 32. I.

Céges specialitások: (házi kezelésre)

„Miracle“ szőrtelenítő-
szer vagy „Miracle“ sző-
kitőkenőcs

„Miracle“ krém, szappan,
pouder, rouge, a kozme-
tika vívmánya

(Kérjen
prospektust.) Tanítvány kiképzés.

Jól és olcsón
öltözködhettek

ha ruháit

Grosz Lipót

c é g n é l k ő s z i t t e t i

BUDAPEST

VI, Vilmos császár-ut 17
I, 14. * Telefon: 1-112-18

MOST JELENT MEG
SZÉKELY BÉLA

AZ ANTISZEMITIZMUS TÖRTÉNETE

A világirodalomban egyetlen, hatalmas össze-
foglalása a zsidóság évezredek üldöztetésének,
s e súlyos sors szociális lélektani okainak. Min-
den öntudatos zsidó könyvtárának büszke-
sége és dísze ez a mű. 384 oldal, egész-
vászonkötésben 4.80 pengő. Tabor-kiadás.